

ETNOGRAFIE

EVOLUȚIA AGRICULTURII BIHORENE ÎN LUMINA PLANURILOR CADASTRALE (SEC. XVIII—XIX)

de

BARBU ȘTEFĂNESCU

Eforturile depuse în ultimul timp pentru punere în circuitul științific și valorificare a numeroase fonduri documentare, în primul rînd a celor existente pe plan local, au permis să se arunce raze de lumină, adeseori puternice și pătrunzătoare și asupra ocupației care, timp de milenii, a constituit și în ținutul de pe Crișuri, „marea industrie a oamenilor“, cum numea Fernand Braudel agricultura¹.

În mod firesc, informația mai bogată a permis referiri în primul rînd la agricultura ultimilor secole (XVI—XX). Pentru secolele XVI—XIX beneficiem de lucrările de referință ale academicianului David Prodan asupra iobăgiei transilvănene², lucrări deosebit de valoroase — atît sub aspect informațional — inclusiv pentru Bihor — cît și metodologic, în care problemele agrare, inclusiv cele de ordinul tehnicilor de cultură, sînt abordate în toată pregnanța lor. Pentru secolele XVIII—XX studiile dedicate agriculturii bihorene sînt mai numeroase dar în același timp mai fragmentare, mai dispersate, fiind abordate mai cu seamă probleme particulare, în primul rînd cele de ordin social, referirile de ordin tehnic fiind doar tangențiale³. Publicarea a numeroase documente, mai

¹ Fernand Braudel, *Structurile cotidianului*, vol. II, Editura Meridiane, București, 1984, p. 190 (în continuare: Fernand Braudel, *Structurile... II*).

² David Prodan, *Iobăgia în Transilvania*, vol. I—III, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967, 1968 și 1969; *Idem*, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea*, vol. I—II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986—1987; *Idem*, *Problema iobăgiei în Transilvania, 1700—1848*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.

³ Ana Ilea, *Obligațiile în muncă pe domeniul Capîtlului în a doua jumătate a secolului XVIII-lea* (în continuare: A. Ilea, *Obligațiile în muncă...*), în *Centenar muzeal orădean*, Oradea, 1972 (în continuare *Centenar...*), p. 237—244; *Idem*, *Din istoria pădurilor bihorene pînă la mijlocul secolului al XIX-lea*, în *Biharea*, VII—VIII, Oradea, 1980, (în continuare A. Ilea, *Din istoria pădurilor...*), p. 81—104; Mihail Dan și Petru Bona, *Miscări și frămîntări țărănești în Bihor la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Centenar...*, p. 287—293; Ileana Șuta, *Organizarea domeniului episcopiei catolice din Oradea în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Lucrări Științifice, seria istorie-științe sociale-pedagogie*, Oradea, 1972, p. 75—82; V. Maxim, *Miscări sociale la românii bihoreni de pe Valea Barcăului și districtul Luncii*, în *Lucrări Științifice, seria istorie*, Oradea, 1973, p. 57—64; Virgil Maxim, Gheorghe Mudura, *Valorificări etnografice din fondurile arhivistice, în Biharea*, II, Oradea, 1975, p. 45—82; Gheorghe Gorun, *Implicații sociale și economice ale ocupației militare austriece în Bihor în prima jumătate a secolului*

ales a celor cumulative, de genul conscrierilor, a relevat un bogat material brut, relativ la o serie de aspecte, inclusiv la cele de ordin tehnic, care pe noi ne interesează cu deosebire⁴. Căutarea cu precădere a faptului tehnic, atât de important în cadrul fenomenului general al progresului uman dar și mai greu de decelat din informația parcimonioasă a documentelor, a interesat destul de puțin, după o meteahnă mai generală a istoriografiei, subliniată de același mare istoric francez: „... în ciuda gesturilor de bunăvoință și a unor capitole dense în care se silesc să răspundă repede la un minim de lucruri pe care trebuie să le știi despre ele, istoricii au dat puțină atenție tehnicilor de agricultură”⁵; nu lipsesc însă mai ales din preocupările ultimilor ani⁶. S-a încercat, pe plan local, chiar dacă nu special pentru agricultură, dar și în beneficiul

al XVIII-lea, în *Crisia*, VIII, Oradea, 1978, p. 131—138; Idem, *Mișcările țărănești de pe domeniile de Beiuș, Vașcău și Beliu de la mijlocul secolului al XVIII-lea*, în *Crisia*, IX, Oradea, 1979, p. 167—181; Ladislau Gyamant, *Două tipărături românești din Transilvania privind foametea din primele două decenii ale secolului al XIX-lea*, în *Crisia*, IX, Oradea, 1979, p. 421—425; Gheorghe Mudura, *Populația localităților de pe cursul superior al Crișului Repede la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, în *Aleșd* 1904—1979, Oradea, 1979 (în continuare: *Aleșd*), p. 59—123; Veronica Covaci, *Relațiile agrare din Bihor în deceniile premergătoare revoluției de la 1848*, în *Aleșd* (în continuare: Veronica Covaci, *Relațiile agrare...*), p. 148—164; Idem, *Aspecte din lupta socială a țăranimii bihorene în deceniile premergătoare revoluției de la 1848*, în *Crisia*, XIII, Oradea, 1983, p. 527—536; Veronica Covaci, Ana Ilea, *Frământări țărănești în districtul Beiușului la începutul secolului al XIX-lea*, în *Crisia*, XV, Oradea, 1985, p. 119—140; Liviu Borcea, *Informații cu caracter etnografic într-o descriere a Bihorului de la începutul secolului al XVIII-lea*, în *Biharea*, VII—VIII, p. 51—58; Barbu Ștefănescu, Gheorghe Mudura, *Invoielile agricole în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea în vestul României*, în *Crisia*, XVIII, Oradea, 1988, p. 511—546, ș.a.

⁴ Ion Bratu și Ioan Pușcas, *Urbariul Velenței din 1772*, în *Lucrări științifice, seria istorie-științe sociale-pedagogice*, Oradea, 1971, p. 141—164; Liviu Borcea, *Considerații pe marginea reglementării urbariale a satului Lunșoara (1772)*, în *Crisia*, V, Oradea, 1970 (în continuare: Liviu Borcea, *Considerații...*), p. 251—258; Gheorghe Mudura, *Conscrierile urbariale ale domeniului de Vașcău (1772—1848). Elemente de demografie și structură socială*, în *Crisia*, VIII, Oradea, 1978, p. 131—158; Idem, *Sigiliile localităților bihorene — izvoare etnografice*, în *Biharea*, IX, Oradea, 1981, p. 195—209 și X, Oradea, 1982, p. 219—220; Gheorghe Gorun, *Urbariul localității Valea lui Mihai (1772)*, în *Crisia*, VIII, Oradea, 1978, p. 333—338; Ana Ilea, *Conscrierea veniturilor domeniului Aleșd din anul 1779*, în *Aleșd*, p. 124—147; Ana Ilea, Gheorghe Mudura, Veronica Covaci, *Conscrierea domeniului Beiuș la anul 1721*, în *Crisia*, X, Oradea, 1980, p. 353—452; Ana Ilea, Veronica Covaci, *Reglementarea urbarială din comitatul Bihor în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Crisia*, XI, Oradea, 1981, p. 125—140; Idem, *Realități social-economice bihorene în conscrierea din anul 1722 (I și II)*, în *Crisia*, XII, Oradea, 1982, p. 169—188 și în *Crisia*, XIII, Oradea, 1983, p. 143—166; Viorel Faur, Barbu Ștefănescu, *Un important document despre realitățile etnofolclorice bihorene de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, în *Biharea*, X, Oradea, 1982, p. 229—266, ș.a.

⁵ Fernand Braudel, *Structurile...* II, p. 199.

⁶ Barbu Ștefănescu, *Inceputurile introducerii tehnicii moderne în agricultura Bihorului*, în *Biharea*, IX, Oradea, 1981, p. 39—52; Idem, *Considerații asupra nivelului tehnicii agricole din Bihor în secolul al XVIII-lea. Implicații ale introducerii și generalizării culturii porumbului*, în *Crisia*, XIII, Oradea, 1983, p. 167—182; Idem, *Considerații asupra tehnicii agricole în Bihor în secolul al XVIII-lea. Sistemele de agricultură*, în *Crisia*, XIV, Oradea, 1984, (în continuare: B. Ștefănescu, *Sistemele...*) p. 383—438; Idem, *Participarea locuitorilor zonei Beiușului la muncile agricole din cîmpie (I—II)*, în *Crisia*, XV, Oradea, 1985, p. 349—366 și în *Crisia*, XVI, Oradea, 1986, p. 355—384; Barbu Ștefănescu, Veronica Covaci, *Cîteva aspecte ale tehnologiei cultivării porumbului într-un document din 1840*, în *Biharea*, IX, Oradea, 1981, p. 39—52.

său, ieșirea din cadrul, devenit prea strîmt, al surselor documentare obișnuite, hai să le spunem clasice, apelîndu-se la izvoare de ordin heraldic sau cartografic. Istoria tehnicilor, ca și toate celelalte discipline ale istoriografiei, se adresează, în mod cu totul normal, surselor de natură foarte diversă. Fiecare perioadă posedă, la acest capitol, particularități care-i sînt proprii, se scrie într-o recentă sinteză de istorie a tehnicilor⁷ și pentru perioada la care ne referim una din particularități ar putea-o constitui apelul la izvoarele cartografice.

Oprindu-ne la această ultimă categorie de documente se impune precizarea că Filiala Arhivelor Statului Oradea deține un important fond documentar de hărți și planuri cadastrale, acoperind secolele XVII—XX, care surprind realități fizico- și economico-geografice, demografice, lingvistice, social-economice și culturale, constituindu-se astfel în surse documentare de prim ordin asupra evoluției comunităților omenești pe o arie geografică determinată. Publicarea lor *in corpore*, printr-un efort unit al istoricilor, geografilor, cartografilor, lingviștilor, etnografilor, ar constitui, sîntem convinși, un act de restituire documentară de cea mai mare importanță. Pînă la îndeplinirea acestui deziderat, ne-am propus un obiectiv mult mai modest și anume acela de a aduna de pe planurile cadastrale și de a sistematiza datele relative la evoluția agriculturii, mai cu seamă la sistematica tehnicilor de cultură.

Documentele de acest gen sînt organizate în două fonduri la Filiala Arhivelor Statului Oradea, unul cuprinzînd hărțile, celălalt planurile cadastrale. Mai numeros este fondul care însumează planurile, chiar dacă perioada de timp pe care o acoperă este mai redusă (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea — primele decenii ale secolului al XX-lea). De aceste planuri beneficiază cea mai mare parte a localităților aparținătoare județului Bihor, înțeles între limitele sale de după Unirea din 1918; s-au păstrat însă frecvent și planuri ale unor localități din afara Bihorului românesc dar care au aparținut celor două mari domenii ecleziastice orădene: al Episcopiei romano-catolice și al Capitlului episcopiei romano-catolice. Cele mai numeroase, mai detaliate, cu succesiune periodică în timp pentru aceleași sate, sînt tocmai planurile localităților aparținătoare celor două domenii amintite. Sînt localități care beneficiază de multe asemenea planuri, care se succed adesea la perioade scurte de timp, succesiune care permite surprinderea sensibilă a mutațiilor ce apar în viața comunităților respective. Pornite mai timpuriu pe calea modernizării, a producției pentru piață, cele două domenii au acordat o atenție din ce în ce mai mare organizării proprietăților, delimitării acestora de domeniile vecine sau, mai tîrziu, separării alodiilor de pămînturile iobăgești. În consecință, administrațiile lor economice au apelat la serviciile unor geometri și cartografi cunoscuți, din Viena sau din alte centre importante ale Imperiului Habsburgic, care au întocmit planuri de calitate. Celelalte planuri, ale localităților care nu făceau parte din aceste domenii, sînt în majoritate întocmite de cadastrul de stat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea; aceste localități beneficiază rar de pla-

⁷ *Histoire des techniques* (sub redacția lui Bertrand Gille), Enciclopedie de la Pleiade, Editions Gallimard, 1978, (în continuare: *Histoire des techniques*), p. 78.

nuri anterioare, care să permită comparații în timp. Această categorie prezintă însă o unitate tehnică mai accentuată. Pe ansamblul perioadei la care ne referim, cea mai mare parte a planurilor aparțin secolului al XIX-lea și mai cu seamă deceniilor 5—9, în legătură cu reglementările urbariale ce au urmat revoluției de la 1848. Fără a intra în detalii în ceea ce privește cartografia propriu-zisă, trebuie să precizăm că ele nu sînt unitare nici sub aspectul scării, nici sub aspectul conținutului; unele nu depășesc stadiul unor schițe de teren, pe cînd altele, la scară mare, cuprind zeci de secțiuni și sînt însoțite de o serie de date cu privire la locuitori, la proprietățile pe care le dețin, la distribuirea lor în cadrul hotarului etc., nemaipunînd la socoteală amănuntele topografice și toponimice înregistrate.

Dacă pentru secolul al XVIII-lea și pentru primele decenii ale secolului al XIX-lea aceste planuri sînt în limbile latină, germană și maghiară, pentru perioada următoare ele vor fi aproape în exclusivitate în limba maghiară. Redactarea lor în aceste limbi contrastează cel mai adesea cu realitățile toponimice și onomastice ale satelor românești majoritare, pe care le consemnează și pe care nu le pot ascunde nici limba nici grafia străină, nici stîlcirea lor de către cei care întocmesc planurile, în marea majoritate a cazurilor necunoscători ai limbii române, nici traducerile în maghiară, la care se recurge adesea. De fapt, considerăm că partea cea mai valoroasă a acestor planuri pentru istoricul localităților bihorene, o constituie toponimia consemnată și care ar merita cu prisosință o abordare de ansamblu, într-un studiu special dedicat acestei probleme.

Revenind la realitățile pe care planurile cadastrale le consemnează, trebuie să facem mai multe nuanțări; evident, surprind în primul rînd realitățile anilor de redactare sau de efectuare a ridicărilor topografice; dar aceste realități sînt, în mod firesc, rezultatul unei îndelungate evoluții istorice, mai ales cele referitoare la evoluția hotarului sau cele puse în lumină de toponimie; sînt însă și planuri care au un caracter anticipativ, constituind proiecte de amenajare ulterioară, unele din ele transpuse întocmai în practică — după cum ne demonstrează planuri ulterioare — altele transpuse doar parțial și altele care au rămas simple proiecte. De aceea realitățile consemnate, mai ales în privința amenajării teritoriului, trebuie privite cu gradul de circumspecție necesar. În orice caz, informațiile pe care le oferă, unele cu privire la realități cu o vechime considerabilă, coroborate cu alte documente, mai vechi, contemporane perioadei de redactare sau cu realitățile oferite de peisajul contemporan, studiat atent prin cercetări de teren, contribuie la o mai bună și mai deplină înțelegere a devenirii agricole.

În cele ce urmează, înainte de a trece la abordarea celor cîteva aspecte tehnice ce apar mai bine conturate pe baza planurilor cadastrale studiate, se impune o prezentare, în cîteva cuvinte, a tendințelor care se manifestă în agricultura bihoreană a perioadei analizate și pe care aceste documente le surprind cu fidelitate. Această abordare se impune pentru că „Tehnica... trebuie să se însereze în același timp în istoria spiritului uman și într-un ansamblu de date materiale. Pentru o mai bună înțelegere apare deci ca necesar să se definească cu oarecare precizie ancadramentul său: o anumită stare de spirit, condițiile fizice, pe

scurt tot ceea ce se situează în amonte de tehnică este mai puțin cunoscut decât evoluția economică plasată în aval⁸.

Începînd cu secolul al XVIII-lea, agricultura europeană, inclusiv cea bihoreană, era chemată să facă față creșterii mai accentuate a populației, deoarece, cu pornire din acest veac, pentru prima dată, „viața — scria Fernand Braudel — se impune asupra morții, luînd-o de acum sistematic înaintea dușmanului său”⁹. Această creștere demografică, la fel ca altele de acest gen care au marcat istoria omenirii¹⁰, „urmează sau cel puțin însoțește o transformare a agriculturii”¹¹. De fapt dezvoltarea agriculturii este o cauză și în același timp o consecință a creșterii demografice, după cum afirmația este valabilă și schimbînd locul termenilor¹². Fără un curs ascendent al agriculturii, datorat în mare măsură, în zona în care ne situăm, aportului alimentar al plantelor „americane”, porumbul mai întîi, apoi cartoful¹³, nu s-ar fi ajuns, poate, în pofida liniștei relative care a urmat deceniilor involburate de început de secol, la explozia demografică viitoare, în ciuda răbufnirilor violente ale sechelelor medievale, în rîndul cărora foametea și epidemiile dețin, firește, locul de frunte. Populația sporită avea nevoie de o masă alimentară considerabil mărită, reclamată în primul rînd agriculturii. Fenomenul este general european și bătrînul continent s-a străduit să-i facă față prin două modalități: una tradițională, la care omenirea a apelat de mii de ori în situații similare — mărirea suprafețelor cultivate — și alta, de orientare modernă, care viza creșterea producției la unitatea de suprafață; raportul dintre cele două căi, aparent contradictorii, diferă în diferitele regiuni ale Europei. Oricum însă, prima modalitate rămîne predominantă, chiar dacă cea de-a doua cîștiga teren din ce în ce mai mult pornind din Anglia revoluției industriale și a consecințelor ei.

Secolul al XVIII-lea și primele decenii ale secolului al XIX-lea, este o epocă a marilor defrișări și desecări în multe regiuni ale Europei: „Dacă oamenii se înmulțesc — scria Braudel — producția și schimburile se măresc, culturile înaintează la liziera terenurilor înțelenite, a terenurilor împădurite, spre bălți și către munte...”¹⁴; este un adevăr valabil și pentru această epocă, pentru că, în general, producția la unitatea de suprafață înregistrează încă, în cele mai multe regiuni, sporuri nesemnificative, rămîne aceeași sau, adesea, devine declinantă, odată trecut entuziasmul cauzat de productivitatea ridicată a pămîntului nou pus sau repus în cultură¹⁵. Pentru realitățile franceze de înainte de Revoluție, luînd în considerare

⁸ *Ibidem*, p. 510.

⁹ Fernand Braudel, *Civilisation matérielle et capitalisme (XVe—XVIIIe-siècles)*, tom I-er, Librairie Armand Colin, 1967, (în continuare: Fernand Braudel, *Civilisation matérielle...*), p. 54.

¹⁰ *Histoire générale des techniques*, tom. III: *L'expansion du machinisme*, Presses Universitaires de France, Paris, 1968 (în continuare: *Histoire générale des techniques*, tom. III), p. 539.

¹¹ Fernand Braudel, *Structurile...*, II, p. 200.

¹² Pierre Jeannin, *L'Europe du nord-ouest et du nord aux XVIIe et XVIIIe-siècles*, Presses Universitaires de France, Paris, p. 338.

¹³ Fernand Braudel, *Structurile cotidianului*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1984 (în continuare: Fernand Braudel, *Structurile...*, I), p. 183—190.

¹⁴ *Ibidem*, p. 19.

¹⁵ Gyula Benda, *Production et exportation de céréales en Hongrie (1770—1870)*, în *Paysannerie française, paysannerie hongroise, XVIe—XXe siècles*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973, (în continuare: *Paysannerie...*), p. 190.

asolamentul practicat, un istoric a calculat că pentru hrănirea unui om era necesară o suprafață de 1,5 ha¹⁶. Această suprafață este mai mare în regiunile cu sol sărac, a cărei fertilitate se epuizează repede, cum sînt zonele de munte: „tocmai grupurile cele mai nevoiașe cer spațiu mai mult”¹⁷. Pe ansamblul ei agricultura tradițională este „devoratoare de spațiu”¹⁸.

Defrișările din secolul al XVIII-lea amintesc prin amploarea lor epoca marilor defrișări medievale. În multe țări asistăm la o adevărată politică de stat a defrișărilor: guvernul regal francez le încurajază oficial, prin scutiri de obligații și impuneri asupra pămîntului; în Prusia, Frederic cel Mare afirma că preferă oamenii arborilor, încurajînd extinderea terenurilor de cultură în dauna Marii păduri germane; în Polonia (Poznań) se extind fermele cu denumirea de „Olendry” în dauna pădurii, amintind metodele olandeze aplicate; Maria Tereza instalează în anumite sectoare ale Carpaților coloniști germani pentru defrișare etc.¹⁹.

Această „foamete” de pămînt care se manifestă din ce în ce mai acut, are și alte explicații în afara sporului demografic. Ea cuprinde deopotrivă economia țărănească și economia seniorială. Gospodăria țărănească, mai crunt exploatată, pe măsura orientării tot mai accentuate spre piață a domeniului feudal, își găsea un tradițional refugiu în curături, în terenurile smulse cu uriașe eforturi pădurii, pe care, în virtutea obiceiului pămîntului, le puteau inițial stăpîni, le puteau transmite prin moștenire²⁰, ele constituind de secole singura ei avere și proprietate imobilă²¹. De aici lupta permanentă a țărănimii pentru a-și păstra acest privilegiu, tot mai periclitat, pe măsura sporirii producției de marfă a domeniului. Țăranii vor pierde treptat dreptul de a-și lăsa curăturile moștenire²², apoi scuti- rile de impunere²³, pentru ca într-o ultimă frază, aceste terenuri să fie încorporate, prin forță și silnicii alodiilor²⁴. Sînt fapte care vin și ele în întîmpinarea afirmației lui Braudel că „Dobîndirea de ogoare pe seama luncilor, a lagunelor, a mlaștinilor, pe seama pădurilor și bărăganelor, toată această muncă lentă, frămîntă neîncetat Europa, o condamnă la eforturi supraomenești care, adesea, se împlinesc în detrimentul vieții țărănești”²⁵.

Țăranul efectuează în perioada amintită, în spațiul la care ne rapor- tăm, defrișări și în cadrul obligațiilor în muncă feudale. Robota cu pal- mele era pretinsă adesea de către stăpîn la munci de defrișare și desțele- nire²⁶; pe domeniul Capitlului episcopiei romano-catolice, la sfîrșitul

¹⁶ Fernand Braudel, *Structurile...*, I, p. 58.

¹⁷ *Ibidem*, p. 63.

¹⁸ George Duby, Robert Mandrou, *Histoire de la civilisation française*, vol. I, Armand Colin, f.a., p. 14.

¹⁹ *Histoire générale des techniques*, tom. III, p. 539—540.

²⁰ Ștefan Imreh, Ioan Pataki, *Contribuții la studiul agriculturii transilvănene (1570—1610)*, în *Acta Musei Napocensis*, (în continuare: AMN), IV, Cluj, 1967, p. 163—164.

²¹ Ilie Corfus, *Agricultura în țările române (1848—1864)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 301.

²² Liyu Borcea, *Considerații...*, p. 254—255.

²³ Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 287.

²⁴ Veronica Covaci, *Relațiile agrare...*, p. 149—151.

²⁵ Fernand Braudel, *Structurile...* I, p. 136.

²⁶ Petru Bona, *Aspecte ale asupririi sociale oglindite în plîngerile urbariale ale satelor bihorene în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Crisia*, V, Oradea, 1975, p. 261; Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 287.

secolului al XVIII-lea, cele mai frecvente munci de acest gen (cu palmele) din cadrul robotei erau cele de defrișat și deștelenit²⁷. După desființarea relațiilor feudale, recurgerea la munca țărănească pentru efectuarea defrișărilor se face, pe domeniul Episcopiei romano-catolice, prin încheierea unor contracte de defrișare, în care se stipulau condițiile de efectuare și retribuire a muncii²⁸. Fenomenul de incorporare a pământurilor defrișate și deștelenite de țărani în cadrul pământurilor alodiale a fost mai accentuat în zonele de cîmpie, unde sînt pe cale de constituire marile alodii domeniiale și unde pînă în primele decenii ale secolului al XIX-lea, lucrările de defrișare se încheiaseră în linii mari²⁹. De aici și contrastul nu numai între modul de organizare a hotarelor ci și sărăcia în consemnarea unei toponimii legată de efortul de defrișare, comparativ cu satele de deal și munte.

Cu toate aceste îngrădiri țărănimea își va continua neîntrerupt munca de defrișare, de punere în valoare a noi pămînturi: era una dintre șansele, puține de altfel, de depășire a propriei condiții și nu putea renunța la ea. Ea va supraviețui regimului feudal și se va menține și în condițiile reglementării stricte a regimului tăierii pădurii din deceniile următoare, păstrînd adesea același caracter de „ilegalitate“, „fraudulos“, în dauna stăpînilor, proprietari de păduri sau în dauna pădurilor statului.

Tot considerente economice, dar de altă natură, justifică și interesul crescînd al marilor proprietari de a-și spori pămînturile. Este o consecință directă a integrării tot mai accentuate a domeniului în economia marfă-bani. Pentru a-și organiza de o manieră mai eficientă domeniile în vederea producerii a cît mai multe cereale-marfă, superioare calitativ, marii proprietari aveau nevoie de pămînturi compacte pe mari suprafețe. Perioada de sfîrșit a secolului al XVIII-lea și primele decenii ale secolului al XIX-lea găsea marile domenii bihorene cu pămînt suficient în rezervă, „remanențial“, necultivat, așa încît sporirea pămînturilor alodiale luate în cultură se face în detrimentul acestora și al prediilor, unde se intensifică lucrările de defrișare și deștelenire. Comparînd de pildă, planurile prediului Zemlinul Mare din 1832 și 1838, constatăm o mărire considerabilă, în intervalul scurt, de numai 6 ani, a pămîntului cultivat, făcînd posibilă trecerea de la sistemul cu două la cel cu trei cîmpuri³⁰. Odată epuizată această posibilitate se trece la depozitarea țăranilor de pămîntul pe care-l dețineau la marginea celui alodial, paralel cu preocuparea constantă de comasare a arabilelor, pînă aci dispersate în hotar, interpătrunse cu cele urbariale. Insuficient de puternice financiar pentru a-și organiza singure sisteme de desecări și drenaj, decît cu caracter strict local, domeniile vor fi cele dintîi beneficiare ale sistemelor de acest gen, finanțate și executate de stat.

Războaiele nepoleoniene, cu nevoile sporite de cereale pentru armată, cu culturi noi extinse în condițiile existenței „blocusului continental“, au

²⁷ Ana Ilea, *Obligațiile în muncă...*, p. 242.

²⁸ Barbu Ștefănescu, Gheorghe Mudura, *op. cit.*, p. 524—525.

²⁹ Veronica Covaci, *Relațiile agrare...*, p. 151.

³⁰ Filiala Arhivelor Statului Oradea (în continuare: F.A.S.O.), *fond colecția de planuri*, inv. 840, 841.

crescut prețurile produselor agricole în plan european, accelerînd producția de cereale-marfă. Agricultură se dezvoltă astfel, cu concursul împrejurărilor.

Amplouarea fenomenului de deștelenire și defrișare desfășurat în această perioadă se justifică din punct de vedere general al dezvoltării tehnologice. Dezvoltarea producției de metal, îmbunătățirea lui calitativă, oferea un utilaj mai abundent decît în epocile anterioare și adesea de mai bună calitate, chiar dacă nu mai diversificat din punct de vedere tipologic. La nivelul secolelor XVIII—XIX asistăm la o perioadă de prosperitate, de apogeu chiar, a manufacturilor de fier domeniale, a cuptoarelor de redus minereu și a fierărilor țărănești din zona Vașcăului³¹, cu consecințe directe asupra fenomenului de „vulgarizare“ a metalului, dar în același timp, prin sporirea profesionalizării, a specializării, cu urmări asupra îmbunătățirii calitative a instrumentarului. Afirmația lui Pierre Chaunu, care numea veacul al XVIII-lea, „secolul uneltei perfect mînuite“³² este valabilă și pentru zona noastră, cu precizarea că ea se extinde și asupra secolului următor.

În același timp însă, dezvoltarea fierăritului în zonă se constituie într-o cauză directă a extensiunii defrișărilor. Ne referim nu numai la defrișările efectuate pe terenurile pe care sînt amplasate puțurile de extracție, acele „ferri fodinae“ („ferri fodinae Zimbrow, Desna et Vaskohiensium“, „Tautz, ferri fodinae Desna, Vaskohiensium et Monyaszaensium“ etc., pe planul controverselor dintre domeniul episcopal, romano-catolic de Vașcău și domeniul cameral de Modena-Ineu din anul 1799)³³, ci mai cu seamă la tăierile masive ale pădurilor în folosul cărbunăriilor care aveau menirea să deservească fierăriile, ținînd cont de cantitățile mari de mangal necesar pentru producerea fierului în cuptoarele care au precedat apariția furnalelor moderne. „Ne putem face o idee despre întinderea pagubelor cauzate pădurilor de către industria metalurgică — scria Jean Grimpel — dacă notăm faptul că pentru a obține 50 kg de fier, trebuiau prelucrate 200 kg minereu, arzînd cel puțin 25 de steri (25 m³) de lemn. S-a considerat că în 40 de zile o singură cărbunărie putea să consume lemnul unei păduri pe o rază de 1 km“³⁴. Adăugate necesitățile de lemn pentru arderea varului, pentru fabricarea silistrei, deservirea altor manufacturi feudale, avem un tablou concludent al intensificării ritmului de despădurire cauzată de activități economice neagricole. Conscrierea din 1778 consemnează împuținarea pădurilor la Leheceni, Seghiște, Cîmpani de Sus și Băița, exploatate pentru topitoriile de aramă de la Băița și fierăria de la Vașcău, a celor de la Nermiș și Hășmaș, exploatate pentru „huta“ de sticlă de la Beliu, precum și cea de la Botfei pentru fabricarea potasei³⁵. Planurile conservă și toponime ilustrative în

³¹ Ana Ilea și Ioan Popovici, *Fierăria de la Vașcău în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Crisia*, III, Oradea, 1973, p. 208—213; Aurel Chiriac, *Feroneria populară din Bihor*, Oradea, 1978, p. 12—70.

³² Pierre Chaunu, *La civilisation de l'Europe des Lumiers*, Arthand, 1971, p. 31.

³³ F.A.S.O., *fond Colecția de planuri*, inv. 39.

³⁴ Jean Grimpel, *Revoluția industrială în evul mediu*, Editura Meridiane, București, 1983, p. 77.

³⁵ Ana Ilea, *Din istoria pădurilor ...*, p. 88—89.

acest sens: pe lângă satul CĂRBUNARI* apar consemnate: CĂRBUNAREL, în pădurea domenală din hotarul Băiței — de fapt planul din 1818 este ilustrativ pentru relația dintre pădure, exploatarea de minereu și cuptoarele de redus, menționând minele, o topitorie și alte „stabilimente industriale”³⁶; PĂRAU CĂRBUNIȘTE (PARÓ KARBUNYESTYE), la Alperea în 1824³⁷, LA CĂRBUNE, un loc defrișat, destul de întins, în pădurea episcopală situată în hotarul satului Bărăști, la 1822³⁸, CĂRBUNAR, la Rieni în 1823³⁹, DÎMBU CĂRBUNARULUI, la Vărzari în 1816⁴⁰, CĂRBUNĂRIA, la Gepiș în 1817⁴¹, CĂRBUNĂRIȘTE (KARBUNARISTYE) la Petid în 1858⁴².

Evident, creșterea suprafețelor agricole, mai cu seamă a arabilelor, nu se face numai prin defrișări. Succesiunea planurilor este concludentă în ceea ce privește luarea în cultură a „pustelor” și a altor terenuri utilizate ca pășune, uneori chiar a unor fînațe, modalitate rapidă și eficientă pentru a se profita de conjunctura favorabilă cerealelor. La nivelul anilor '50—'60 ai secolului al XIX-lea „transformarea pășunilor în cîmpuri cultivate lua alura unei febre care tindea să distrugă echilibrul tradițional dintre creșterea animalelor și producția cerealieră”⁴³. Încă de la începutul secolului al XVIII-lea apar proiecte de desecare, drenare și regularizare în bazinul Tisei și a altor bazine hidrografice cu exces de umiditate din Cîmpia de Vest a țării. La nivelul secolului al XVIII-lea aceste proiecte se realizează însă numai pentru Banat⁴⁴; abia în secolul următor încep lucrările în bazinul Tisei, inclusiv în sectorul Crișurilor, sporind considerabil pămîntul de cultură și în aceste părți⁴⁵. Odată cu terminarea acestor lucrări, în regiunea noastră se încheie, în mare, la nivelul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea acțiunea generală de punere în cultură a noi terenuri. Sintem la mare distanță de modelul medieval al ocupării pămîntului în care „terenurile agricole, supuse unei exploatare permanente și ritmului regulat al semănatului, se reduce la cîteva „oaze de cultură” în imensele deșerturi de pădure sau mlaștină”⁴⁶.

Cea de-a doua cale urmată de agricultura europeană, începînd cu secolul al XVIII-lea, cea a modernizării și intensificării sale, este inegală

* Toponimele consemnate pe planuri și reproduse de noi vor fi transcrise cu majuscule, iar în cazul în care nu există identitate între forma grafică românească actuală și cea de pe planuri, la prima lor menționare vom da, între paranteze, forma exactă în care apar pe aceste planuri.

³⁶ F.A.S.O., fond colecția de planuri, inv. 864.

³⁷ *Ibidem*, inv. 50.

³⁸ *Ibidem*, inv. 866.

³⁹ *Ibidem*, inv. 1037.

⁴⁰ *Ibidem*, inv. 146, 1147.

⁴¹ *Ibidem*, inv. 289.

⁴² *Ibidem*, inv. 486.

⁴³ *A magyar paraszti mezőgazdaság teknikai újításai a 19—20 században*, (Technical Innovation in Hungarian Peasant Agriculture (19th—20th centuries), Budapest, 1982, (în continuare: *A magyar paraszti...*), p. 58.

⁴⁴ Cristache Oprea, Nicolae Onu, Aurel Cărnaru, *Evoluția agriculturii din Banat în raport cu dezvoltarea lucrărilor de îmbunătățiri funciare*, în *Terra nostra*, III, 1973, p. 358—359.

⁴⁵ Gyula Benda, *op. cit.*, p. 190; Ștefan Manciușea, *Cîmpia Tisei*, în *Buletinul Societății regale române de geografie*, tom. LVII, 1938, p. 127.

⁴⁶ Jaques Heers, *Le travail au Moyen Âge*, Deuxième Edition, Presses Universitaires de France, Paris, 1968, p. 10.

la scară continentală. Există un decalaj evident între Anglia și restul continentului. În insulele britanice se declanșează, la nivelul secolului al XVIII-lea, în paralel cu revoluția industrială, precedind-o chiar prin începuturile sale, o revoluție agrară, fără ca aceasta să fie, cel puțin în prima fază, determinată de prima. În tot cazul în Anglia acestei perioade se pune la punct un nou sistem tehnic care se va dovedi „unul din elementele fundamentale ale unei noi creșteri economice“. Fenomenul este sesizabil în Anglia mai cu seamă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pentru ca în alte țări europene să fie jalonat de repere cronologice cuprinse între 1825—1830 și 1850—1860⁴⁷. Pierre Chaunu vorbește despre o „sinteză economică“ realizată la nivelul agriculturii engleze: ideea asolamentului fără pîrloagă preluată din Flandra, napul („turnip“) și sfecla de zahăr aduse din Germania, vite, selecționate tot de pe continent, plante furajere leguminoase⁴⁸, care, toate își vor da mîna în a înfăptui cel mai substanțial salt realizat de agricultură după „revărsarea neolitică“⁴⁹. Evident, agricultura „a l'anglaise“ nu a apărut dintr-o dată ci este rezultatul unui proces de lungă durată în care un rol esențial revine faimosului fenomen al „îngrădirilor“, al ieșirii din sistemul comunitar, al individualizării și concentrării pămînturilor individualizate. Acest fenomen social-economic are loc pe fondul unui spirit raționalist, experimental accentuat, capabil să înțeleagă necesitatea integrării în sistemul culturilor tradiționale a unor elemente care converg spre amintita sinteză: dezvoltarea, lentă de altfel, a culturii plantelor prășitoare, care curăță și îmbogățesc pămîntul, adoptarea în cultură a napului, extinderea fînațelor artificiale. Luate fiecare în parte, repetăm, aceste elemente nu sînt noi: prășitoarele (porumb-cartof) se răspîndiseră peste tot în Europa, în unele regiuni mai mult chiar decît în Anglia; napul s-a bucurat de prețuirea agricultorilor flamanzi cu secole înainte; fînațele artificiale (trifoi-lucernă) sînt și ele de o vechime apreciabilă pe continent, deși puțin practicate; pentru ca prin combinația lor să se producă un salt în producția agricolă, trebuia să fie înfrîntă o concepție bazată pe tradiția rutinată a obsesiei griului, după care pămîntul trebuia destinat exclusiv producerii alimentelor pentru om și nu pentru animale. Spiritul raționalist englez, bazat pe experiența din ce în ce mai largă a marilor proprietari funciari, pătrunde dincolo de această concepție: către mijlocul secolului al XVIII-lea se pun bazele noului asolament trienal: fînațe artificiale-plante prășitoare-cereale păioase, a cărei idee dominantă era suprimarea pîrloagei din asolamentele tradiționale, considerată ca inamicul numărul unu al dezvoltării agrare, procurînd de altundeva (din fînațele artificiale) alimentarea vitelor; noul sistem nu asigură numai înlocuirea hranei, destul de parcimonios oferită de pîrloagă, ci o cantitate mai mare de furaje de calitate care permitea să se treacă, în mult mai bune condiții, momentul dificil al iernii, prin stabulație; ori stabulația înseamnă mai mult gunoi, care se adăuga, în cantități sporite, refacerii solului prin cultura leguminoaselor furajere. Astfel se asigura concomitent cultivarea întregului arabil, hrană de calitate pentru vite, care încetau să mai fie un „rău necesar“ asociat

⁴⁷ *Histoire des techniques*, p. 677.

⁴⁸ Pierre Chaunu, *op. cit.*, p. 325.

⁴⁹ André Leroy Gourhan, *Milieu et techniques*, Editions Albin Michel, 1973, p. 316.

agriculturii⁵⁰, fertilizarea mai bună a solului, cu alte cuvinte hrană mai multă și mai bună tot pentru oameni în ultimă instanță. Această nouă înțelegere a agriculturii a însemnat mutația revoluționară adusă de Anglia secolului al XVIII-lea. Odată pus în mișcare, caruselul înnoirilor nu se va opri aici. În deceniile următoare, revoluția industrială va declanșa noi mutații la nivelul agriculturii: mecanizarea și chimizarea, ale căror baze se vor pune solid în secolul al XIX-lea⁵¹; începutul secolului al XIX-lea deschide o perioadă nouă în istoria tehnicilor agricole, în care o „veritabilă agronomie tinde să se substituie tot mai mult agromaniei”⁵².

Am insistat ceva mai mult asupra esenței revoluției agrare engleze — termenul este adesea contestat — pentru a încerca în cele ce urmează o raportare a stadiului de dezvoltare a agriculturii zonei la care ne referim vis-à-vis de aceasta, încercînd să vedem în ce măsură noutățile tehnice și de mentalitate își fac simțită prezența și în ce măsură aceste noutăți sînt reflectate de planurile cadastrale. De la început trebuie să precizăm că sîntem în măsură să ne raportăm mai mult la datele oferite de revoluția agrară a secolului al XVIII-lea și mai puțin la aspectele pe care le îmbracă problema pentru secolul al XIX-lea, lipsind, pînă acum, o sinteză a evoluției tehnicilor agricole la nivelul acestui veac, fapt deplins și de o recentă lucrare de istorie a tehnicilor⁵³.

Sfîrșitul războaielor napoleoniene și ridicarea „blocusului continental” permit o mai rapidă cunoaștere de către Europa a noutăților tehnice engleze, în ciuda măsurilor protecționiste luate. Asistăm la un anumit „entuziasm” care se propagă în intensități variabile peste tot. Acest entuziasm nu se mai altoia, nicăieri în Europa, pe vechea concepție medievală, chiar dacă relațiile feudale continuă să fie dominante într-o bună parte a ei. Mai vechea doctrină fiziocrată, care considera pămîntul ca unică sursă a bogățiilor⁵⁴, ca și „multiplicarea” specifică Luminilor, de care vorbește Pierre Chaunu⁵⁵, au contribuit la dezvoltarea unui spirit raționalist, a gustului pentru experiență, experiență pe care deocamdată și-o putea permite doar marea proprietate. Popularizarea lucrărilor cu caracter agromonic nu lasă imobilă nici lumea satului, cele aparținînd corifeilor iluminismului transilvănean răspîndindu-se peste tot. Pe prima pagină a unui exemplar deținut de Biblioteca Episcopiei ortodoxe române din Oradea, a lucrării lui Gheorghe Șincai „*Povățuire către economia de câmp pentru folosul școalelor românești cele din Țara Ungurească și din părțile ei împreunate*”, tipărită la Buda, în 1806, poate fi citită dedicația: „Dăruită de episcopul Samoil (Vulcan — n.n. B.Ș.) pă sama pruncilor din Vălani”.

Exemplul englez se adresează marii proprietăți, alături de care mica proprietate țărănească, deocamdată, descurajată de sarcinile feudale și de fiscalitatea imperială⁵⁶, își va cultiva, în principal, pămînturile după tradiția instituită de veacuri.

⁵⁰ *Histoire générale des techniques*, tom. III, p. 536.

⁵¹ *Histoire des techniques*, p. 706—708.

⁵² *Histoire générale des techniques*, tom. III, p. 542.

⁵³ *Histoire des techniques*, p. 823.

⁵⁴ *Histoire générale des techniques*, tom. III, p. 529.

⁵⁵ Pierre Chaunu, *op. cit.*, p. 333.

⁵⁶ Henri See, *Esquisse d'une histoire du régime agraire en Europe au XVIIIe et XIXe siècles*, Paris, 1921, p. 41.

La ce distanță se află agricultura transilvăneană de cea care se dezvoltă în Anglia, cu iradierile inevitabile spre continent ca și spre Lumea Nouă, americană? Evident la una considerabilă, nu numai din punct de vedere tehnic, ci, am putea spune, în primul rînd pe plan social. Menținerea relațiilor feudale, cu toate consecințele sale, se constituia în principală piedecă în calea unui demaraj economic mai hotărît. Lucrarea pămîntului alodial prin munca gratuită a țăranilor în cadrul robotei, după o tehnologie similară celei pe care o aplicau pe propriile loturi, nu era în măsură să asigure acest demaraj. Fărîmîțarea pămînturilor alodiale, interpătrunderea lor cu cele țărănești, constituie o serioasă piedecă în calea raționalizării producției și, evident, exemplificarea ar putea continua. În ciuda acestor limite, ecoul înnoirilor din alte părți ale lumii se va regăsi și în organizarea domeniilor din vestul țării, mai cu seamă a celor eclesiastice. Procesul „îngrădirilor” își face apariția și aici, exemplificat fiind de tendințele de comasare și compactare a alodiilor, de mărire a acestora, inclusiv în dauna țăranilor. Această operațiune a luat o amploare mai mare în deceniile de după revoluția din 1848⁵⁷; pînă la mijlocul secolului rezultatele acestei acțiuni la nivelul Transilvaniei fuseseră foarte modeste, datorită rezistenței țăranilor, succese mai mari fiind totuși înregistrate pe marile domenii din Crișana și Banat⁵⁸. De fapt, exceptînd Anglia, unde fenomenul își are apogeul în secolul al XVIII-lea, fără a-și pierde însă cu totul importanța în secolul următor, peste tot în Europa, secolul al XIX-lea este secolul marilor comasării și delimitări de proprietăți, în tendința mării proprietăți de a forma „un tot coerent” din pămînturile pe care le lucra în regie proprie⁵⁹. Și — iarăși un fenomen general european — aceste operațiuni se fac întotdeauna în dauna lumii țărănești, forțată să accepte pămînturile mai slabe, lăturalnice⁶⁰.

Planurile cadastrale succesive în cazul mai multor localități pun în evidență mai ales desele reglementări de hotare. În paralel se desfășoară o acțiune de reorganizare a moșiilor; planurile prediilor defrîșate și destelenite relevă organizarea lor după modelul fermelor de tip capitalist. Aici producția de cereale se îmbină cu cea a plantelor de nutreț (lucernă, trifoi) și cu creșterea animalelor. Asolamentul trienal predominant nu mai are adesea în componența sa pirloaga, înlocuită cu finațele artificiale. Creșterea vitelor este beneficiara și în același timp impulsionează noul sistem; se va dezvolta prin importarea unor rase superioare. Se va dezvolta de asemenea cultura plantelor tehnice prășitoare⁶¹. Nu sînt neglijate nici prășitoarele mai vechi intrate în cultură: porumbul și cartoful. În adoptarea lor s-a menținut mult timp un decalaj între gospodăria țărănească și marea proprietate; dacă lumea țărănească le-a adoptat — de bună voie sau silită de împrejurări — marile domenii le-au cultivat mai puțin datorită integrării lor mai lente în comerțul cu produse agricole; direcția economică a domeniului Episcopiei romano-cato-

⁵⁷ Iosif Kovács, *Apariția primelor mașini agricole perfecționate în Transilvania*, în *AMN*, I, 1964, p. 378.

⁵⁸ Idem, *Desființarea relațiilor feudale în Transilvania*, Editura Dacia, Cluj, 1973 (în continuare: I. Kovács, *Desființarea...*), p. 114.

⁵⁹ Henri See, *op. cit.*, p. 67, 92—95, 137.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 96.

⁶¹ Veronica Covaci, *Relațiile agrare...*, p. 156.

lice de Oradea se vedea nevoită să organizeze în 1840 un seminar cu toți specialiștii administrațiilor economice, pentru a adopta măsurile cele mai potrivite în vederea stimulării culturii porumbului pe pământurile alo-diale și a adoptării tehnologiei celei mai adecvate⁶². Angajarea și pregătirea de specialiști agronomi a constituit iarăși o preocupare constantă a marii proprietăți, iar către mijlocul secolului există preocupări pentru achiziționarea unui utilaj mai perfecționat (pluguri de origine engleză, belgiană sau germană)⁶³, în paralel cu dezvoltarea incipientă a producției locale de utilaj agricol (de pildă, fabrica orădeană a lui Dimitrie Gitty, apărută în 1844)⁶⁴. Apariția primelor mașini — de treierat în primul rînd — se realizează abia după 1860. Încă în deceniile care preced revoluția de la 1848 și reglementările urbariale ce i-au urmat, munca gratuită a țăranilor în cadrul robotei, devenită inefficientă și deci nerentabilă, este înlocuită în mare măsură cu munca în parte și salariată⁶⁵. Așadar semne înnoitoare există, atîta doar că, exceptînd cîteva, ele nu reușesc să se generalizeze nici măcar la nivelul marii proprietăți. Amintita reglementare va desființa o serie de bariere aflate în fața agriculturii dar nu va înlătura cu totul practicile de tip feudal. Modernizarea care se va intensifica, ilustrată și prin creșterea randamentului cerealier după 1850, după ce timp de un secol se dovedise stagnant, uneori chiar declinant⁶⁶, nu va fi decît parțială; pîrloaga va deține în continuare suprafețe însemnate (circa 20% din totalul arabilului)⁶⁷, întîlnindu-se, pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea și pe un domeniu ca cel al Episcopiei romano-catolice, pe care modernizarea începuse cu un secol înainte⁶⁸.

Odată creionat acest tablou, cu multe contraste dar oricum incomplet, ne propunem să grupăm informația oferită de planuri în jurul celor trei mari probleme pe care le ridică agricultura ca tehnică de exploatare: amenajarea teritoriului, plantele de cultură și tehnicile de lucru.

În legătură cu primul grupaj de probleme, cel privitor la amenajarea terenurilor, deținem cele mai multe și mai însemnate date, în primul rînd asupra tehnicilor tradiționale de punere în valoare a noi pămînturi pentru agricultură și asupra împărțirii hotarelor, în acest din urmă caz problematica interpenetrîndu-se cu cea a tehnicilor de lucru, mai cu seamă în cazul sistemelor de cultură și a aplicării asolamentelor. Unul din marii noștri specialiști în probleme de geografie istorică, Ion Conea, considera lupta omului cu mediul, lupta „cuceririi pas cu pas a spațiului în folosul său, a umanizării peisajului, a înfrățirii omului cu Pămîntul, într-un cuvînt a raportului dintre om și pămînt“, drept „duhul și substanța istoriei românești“⁶⁹. Spațiul amenajat este considerat drept prima realitate a

⁶² Barbu Ștefănescu, Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 39—52.

⁶³ *A Magyar paraszti...*, p. 70.

⁶⁴ Ștefan Imreh, *Despre începuturile industriei capitaliste din Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1955, p. 81.

⁶⁵ Veronica Covaci, *Relațiile agrare...*, p. 157—158.

⁶⁶ Gyula Banda, *op. cit.*, p. 190.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ Barbu Ștefănescu, Gheorghe Mudura, *op. cit.*, p. 525.

⁶⁹ Ion Conea, *Plaiuri carpatice*, Editura Sport-Turism, București, 1984 (în continuare: I. Conea, *Plaiuri carpatice*.) p. 15—16.

unei civilizații“ de către Fernand Braudel⁷⁰, orice comunitate umană are un anumit „sentiment al spațiului“, afirma Lucian Blaga⁷¹.

Lărgirea spectaculoasă a spațiului de primă necesitate, în cazul nostru cel dedicat agriculturii, prin defrișare, destelenire ori desecare, constituie o realitate consemnată fidel pe planurile cadastrale ale localităților bihorene de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și din secolul al XIX-lea. Fenomenul de extindere a teritoriului cultivabil este pus în evidență mai ales în cazul smulgerii de noi „cîmpuri“ pădurii, fenomen sesizat în cea mai mare parte a localităților, dar mai cu seamă a celor din zona de deal și munte, în cazul cărora de o deosebită însemnătate este consemnarea toponimelor care evocă tehnicile de eliminare a pădurii, precum și destinația terenurilor defrișate. În cazul satelor de cîmpie planurile permit sesizarea, pe lângă defrișare, încheiată în multe cazuri înainte de perioada la care ne referim — la Vășad și Sălacea, de pildă, tăierea pădurii ajunsese atât de avansată la 1722, încît stăpînul feudal se vede nevoit să o oprească de la orice folosire în vederea regenerării⁷² — și a altor modalități de punere în valoare agricolă a teritoriului în raport cu tendințele vremii și anume creșterea arabililor în dauna pășunilor și a „pustelor“ sau regularizarea cursurilor de apă și desecarea unor terenuri cu exces de umiditate.

Deosebit de valoroase, pe linia reconstituirii istorice a punerii în valoare a spațiului românesc, sînt deci toponimele legate de acțiunea de defrișare, repetăm, mai des consemnate pe planurile satelor de munte, deși fenomenul de ofensivă a defrișerilor este bine documentat și în cazul satelor din depresiuni și din cîmpie, chiar dacă nu avem consemnată în toate cazurile o toponimie semnificativă. Astfel, Pădurea Mică din Ginta este puternic străpunsă de mai multe finațe, care formează petece insulare în mijlocul pădurii, legate între ele prin cărări sau drumuri, după un fenomen mai general surprins de H. H. Stahl⁷³, cu proprietari (sau deținători) nominalizați⁷⁴; încă din 1816 pădurea din Cordău are, pe unele porțiuni, un caracter insular, cum este cea dinspre hotarul cu Mierlăul, unde locul numit LA CULME (LA KULME) este mai mult despădurit, ca și SCURMĂTOAREA (SCURMATORE); pădurea este mai compactă la confluența văilor CHINJULUI (KINZSULUI) și SELETRUC (SZELATRUK); pădurile care se întind peste LA GROȘI și CORNETU (KORNYETU) sînt puternic defrișate, între locurile fără pădure nominalizat fiind CÎMPU FORGACIULUI (KIMPU FORGACSULUI); de-a lungul drumului spre Mierlău se află, bine delimitat în pădure, RÎTU A LUI BUNEA (RITU A LUJ BUNYO); dacă PĂRĂU CEREILOR (CSEREILOR) este încă destul de împădurit, PĂRĂU RÎTULUI CEL LUNG (PAREO RITULUI CSEL LUNG) este un finat etc.⁷⁵.

⁷⁰ Fernand Braudel, *Mediterrana și lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea* (în continuare: Fernand Braudel, *Mediterrana...*), vol. IV, Editura Meridiane, București, 1986, p. 119.

⁷¹ Lucian Blaga, *Spațiul mioritic*, în *Trilogia culturii*, Editura pentru literatură universală, București, 1969, p. 123.

⁷² Ana Ilea, *Din istoria pădurilor...*, p. 88.

⁷³ Gheorghe Iordache, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, vol. I, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1985, (în continuare: Gh. Iordache, *Ocupații...*), p. 76.

⁷⁴ F.A.S.O., *fond colecția de planuri*, inv. 955, 956.

⁷⁵ *Ibidem*, inv. 923.

Ținând cont de circumstanțele speciale de derulare a vieții economice a regiunilor muntoase, în condițiile unei economii țărănești semiînchise, în care schimbul de produse dintre munte și șes era încă puțin dezvoltat iar participarea gospodăriei țărănești la economia marfă-bani era și ea redusă, în care „munteanul a fost nevoit să trăiască prin el însuși în ceea ce privește esențialul, cum, necum, să producă totul”⁷⁶, punerea în valoare a noi terenuri pentru cultură, pentru fînăț sau pășune era o condiție *sine qua non* a existenței în aceste locuri. Limitele naturale impun, am văzut, o suprafață de teren mai mare pentru fiecare locuitor, la munte comparativ cu șesul. Agricultura tradițională, în general „devoratoare de spațiu”, se dovedește mai devoratoare în regiunile muntoase. Fertilitatea redusă a solului impune odihna sa periodică, adesea mult mai mulți ani decât cei de cultură (1—2 ani de cultură la 5—10 ani de odihnă)⁷⁷. Pentru a avea în permanență în cultură 1 ha de pământ într-o frecvență de 1 an de cultură și 7 de odihnă, țăranul muntean trebuia să aibă în rezervă alte 6 ha, pe care să le dețină ca fînăț, să le aibă în vedere în cadrul izlazului sau în pădure. „Neputînd dezvolta rotația culturilor prin asolamente (munteanul — n.n. B.Ș.) a permanentizat o rotație în modul de a folosi diferitele categorii de teren, lăsînd terenurile la odihnă un an sau mai mulți ani, folosindu-le în acest timp ca fînățe și pășune”⁷⁸. Pe un asemenea teren cultura nu beneficiază decât de o productivitate foarte redusă. Hrană puțină pentru o populație în creștere accelerată. Soluția pentru sporirea ei, aflată la îndemînă, în propriile locuri, era lupta permanentă cu pădurea, tot timpul chemată să asigure sau să restabilească un echilibru în condițiile unor randamente slabe. Prin această luptă tenace „civilizația suia mereu treptele munților”⁷⁹. În perioada la care ne referim ofensiva „împotriva” muntelui este un fenomen sesizabil și în alte părți ale Europei: către 1800 se constată migrații din satele de munte italiene către culmile superioare ale Alpilor și Apeninilor septentrionali și fără îndoială acest fenomen se explică și prin creșterea temperaturii medii ca urmare a depărtării „micii ere glaciare” a secolului al XVII-lea⁸⁰.

Febra defrișărilor este foarte bine ilustrată de lungile și repetatele controverse și litigii în legătură cu stabilirea hotarelor dintre domeniile învecinate în Munții Codru-Moma: domeniile episcopale romano-catolice de Vascău și Beliu, domeniul episcopal greco-catolic de Beiuș, domeniul cameral de Modena, domeniul de Mutina-Ineu.

Înălțimea redusă a acestor munți îi face în întregime exploatabili din punct de vedere agricol, pentru cultura plantelor, pentru creșterea animalelor. În același timp ei prezintă un interes economic aparte prin pădurile pe care le dețin încă și mai ales prin minereurile de fier exploatare în mai multe locuri. Este perioada în care punerea în valoare a noi

⁷⁶ Fernand Braudel, *Mediterana...*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1985, p. 67.

⁷⁷ Jean Béranger, *La paysan française et la crise du XVIIe siècle*, în *Paysannerie...*, p. 110.

⁷⁸ Lucia Apolzan, *Carpații-tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1987, p. 22.

⁷⁹ Maria Matilda Alexandrescu-Dersca și Valeriu Bulgaru, *A. D. Xenopol și continuitatea poporului român în Dacia pe baza permanenței indelețnicirilor sale agricole*, în *A. D. Xenopol. Studii privitoare la viața și opera sa*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 100.

⁸⁰ Fernand Braudel, *Mediterana...*, II, Editura Meridiane, București, 1985, p. 170.

pământuri în această regiune se apropie de faza ei finală, stirnind o agitație deosebită, o grabă în a-și delimita în favoarea lor proprietățile, grabă accentuată de febrilitatea muncii de defrișare a satelor. Planurile consemnează terenuri noi smulse pădurii, nu numai în hotarele proprii, în continuarea arabelilor, finațelor sau pășunilor sătești ci, adesea, la distanțe mari, pe versanții opuși ai muntelui: sate de pe versantul estic defrișează terenuri pe versantul vestic și invers. De fapt ceea ce frapază studiind planurile zonelor litigioase este interpătrunderea foarte accentuată a pământurilor aparținând diferitelor localități, în zona de înălțime maximă a munților respectivi. Cîteva exemple sînt edificatoare: planul referitor la controversa dintre domeniul episcopal de Vașcău și cel cameral de Mutina-Ineu, copiat în 1814, pe baza măsurătorilor efectuate în 1780, consemna o „extirpatura krisiensis“ (a locuitorilor satului Criștior) și o „extirpatura Hotariensis“ (a locuitorilor din Hotărel), sate aflate pe versantul estic, în apropierea localității Moneasa de pe versantul vestic⁸¹. În teritoriul aceleași localități apar mai tîrziu, alături de o „extirpatura Moniasiensium“ și trei „extirpatura Krisiensis“, o „extirpatura Szlatinareansium at Nyagraiensis“, o defrișare comună a locuitorilor din Slătioara — azi dispărută ca localitate de sine stătătoare — și Negru (azi Grădinari), iarăși de pe versantul estic⁸². Mai edificator în acest sens este planul aceluiași litigiu redactat în 1819. Pe fișa de teritoriu disputat de cele două domenii apar consemnate: pe terenul numit PRISLOP este o „extirpatura kalugariensium“ (a satului Călugări, azi Ponoare), alături de două locuri aparținînd Sohodolului („dua extirpaturas Szohodoliensium“) ca și locul numit OSOIU MURGII (OSZOJ MURGI). Terenul cu puțuri de extracție a mineriului de fier numit ZIMBRU (ZIMBRO), aparține Vașcăului și Desnei („ferri fodinae Zimbro, Desnae et Vaskohiensium“). în vreme ce PONORAȘ (PONORAS) este un finaț stăpînit de domeniul de Vașcău (ca finaț alodial) și locuitorii satului Crocna; MES (MESZ) este finaț urbarial al satelor Cîmp și Colești; POENIȚA (POENITZA) este un finaț urbarial deținut de locuitorii satelor Slătioara și Negru, BARIȘCA (BARISKA), iarăși un finaț, este utilizat în comun de locuitorii din Șuștiu, Moneasa și de către domeniul de Vașcău, ca finaț alodial. Locul numit POCIOVELIȘTE (PASSAVELESD) este utilizat de către locuitorii din Briheni, Moneasa și domeniul Vașcău ca finaț alodial; puțurile de extracție din locul numit TĂUȚI (TAUTZ) aparțin Vașcăului, Desnei și Monesei⁸³.

Sîntem astfel într-o regiune de întîlnire a hotarelor, de instabilitate a lor, de permanentă schimbare a liniilor, în care se interpătrund, cum s-a putut constata, terenurile puse în valoare de satele aparținînd domeniilor diferite, în care se amestecă deopotrivă pămînturile țărănești cu cele alodiale. Este, într-adevăr, foarte greu să se facă o delimitare, în cazul acestor hotare „mișcătoare“, în condițiile în care satele ignoră limitele domeniilor care le încorporează în mod arbitrar, dîndu-și mîna în acțiuni de defrișare comune, a unor terenuri pe care le știau ale lor și care timp de veacuri interesaseră destul de puțin marile domenii. Aceste acțiuni pun încă odată în evidență puternica comuniune a satelor car-

⁸¹ F.A.S.O., fond colecția de planuri, inv. 32.

⁸² *Ibidem*, inv. 37.

⁸³ *Ibidem*, inv. 39.

patice, indiferent de versantul pe care-l ocupă, și care nu s-au simțit niciodată despărțite de munte, ci, dimpotrivă, unite.

Într-adevăr, urmărind partea dinspre munte a satelor, constatăm spațiile largi în care pădurea a cedat locul „cîmpurilor“ sau „finațelor“, înainte ca domeniile să treacă — din a doua jumătate a secolului al XIX-lea mai ales —, la exploatarea pe scară largă a pășunilor.

Defrișările de tipul prezentat sînt pămînturi puse în valoare prin eforturile comune ale uneia sau mai multor comunități luate în ansamblu. Planurile cadastrale care stau în atenția noastră consemnează însă practica frecventă de punere în valoare și stăpînire individuală a defrișărilor, mai rar pe neamuri sau vecinătăți, după un fenomen mai general la nivelul întregii țări⁸⁴.

Toponimele minore consemnate pe planuri și hărți sînt în mare măsură o ilustrare elocventă a acestui fenomen: COCINILE BOTII (KOC SINILE BOTYI), pe planul controversei dintre domeniul episcopal de Beliu și cel de Mutina (1788)⁸⁵, SECĂTURA LUI HERLE (HERLE SEKATURA), PRISLOPUL LUI BALINT DAMIAN (BALINT DAMIAN PRISLOP), pe planul aceleași controverse din 1799⁸⁶, SECĂTURA BILII (SECATURA BILI), HĂIUGA BILII (HAJUGA BILE), SECĂTURA GANULUI (SEKATURA GANULUI), pe planul din 1817 al aceluiași litigiu⁸⁷, GRUETU LUI BĂLAJ TEODOR (GRUETZU LUJ BALAS TODOR), GRUETU LUI MATTEI (GRUETZU A LUJ MATYI) (1819)⁸⁸, TÎRSALA LUI JANOS (TIRSZALA LUJ JANOS), PĂRĂU NEAGULUI (PARO NYAGULUI), PĂRĂU LUI ISPAS (PARO LUJ ISZPASZ), TÎRSALA LUI ȚENO (TÎRSZALA LUJ CZTENÓ), la Agriș în 1822⁸⁹, CHICERA LUI MIHOC (KICSERA LUJ MIHOK), GRUIU MUȚULUI (GRUJU MUCZULUI), RUPTURA LA GURA CRĂCIUNII (RUPTURA LA GURA KRACSUNYI), pe planul satului Beiușele la 1862⁹⁰, VALEA LUI CRĂCIUN (KRACSON PATAK), GRUIUL LUI DRĂGOI (GRUJ LUJ DRAGOJ), la Budureasa în 1856⁹¹, DÎMBU MIHALII (DIMBU MIHALY), GRUIU SIMEDRII (GRUJ SZIMEDRI), la Burda în 1860⁹², CURĂȚITURA (LUI) GAVRIȘ (KURACZITURA GAVRIS), CURĂȚITURA (LUI) IEPURE (KURACZITURA JEPURE), la Căbești în 1862, două locuri bine delimitate la marginea dinspre Sohodol a hotarului satului⁹³, GRUIU FANII (GRUJ FANYI), PĂRĂU ȘTEFANULUI (P. ȘTEFANULUI), la Cărbunari în 1859, în partea dinspre munte a hotarului⁹⁴, VÎRTOAPELE (LUI) ACHIM (VÎRTOAPELE ATYIM), la Cărpînet în 1821⁹⁵, DELNIȚA PETRII (GYIELNITZA PETRI), RÎTU DĂNILII (RITU DANYILI), la Cheriu în 1826, pămînturi de cultură obținute în dauna PADURII MARI⁹⁶, OGRADA PANDURIȚII (OGRADA PANDURI-

⁸⁴ Ion Conea, *Plaiuri carpatice*, p. 178—179.

⁸⁵ F.A.S.O., *fond colecția de planuri*, inv. 35.

⁸⁶ *Ibidem*, inv. 36.

⁸⁷ *Ibidem*, inv. 39.

⁸⁸ *Ibidem*, inv. 42.

⁸⁹ *Ibidem*, inv. 49.

⁹⁰ *Ibidem*, inv. 67.

⁹¹ *Ibidem*, inv. 140.

⁹² *Ibidem*, inv. 149.

⁹³ *Ibidem*, inv. 152.

⁹⁴ *Ibidem*, inv. 162.

⁹⁵ *Ibidem*, inv. 163.

⁹⁶ *Ibidem*, inv. 170.

CZI) și OGRADA BADIULUI (OGRADA BAGYULUJ), la Felcheriu în 1858⁹⁷, OGRADA SAVULUI (OGRADA SAV), la Chișcău în 1862⁹⁸, LA POIANA FLORII MOISII, ION ROBO, BRATA ION, SILINCA SAV, BERIU VASILE (LA POENA FLORI MOJSZI, ION ROBO, BRATA JANOS, SILINKA SAV, BERIU VASZALIE), la Cihei în 1823⁹⁹, CÎMPU LUI LOTI (KIMPU LUJ LOTZI), PĂRAU TODERII (PAREO TOGYIERI), CÎMPU DEII (KIMPU DEI), la Colești în 1821¹⁰⁰, CÎMPU NILII (KÎMPU NYILI), un teren bine individualizat în cadrul hotarului, la Comănești în 1820¹⁰¹, (CÎMPU) STURZULUI (SZTURZULUJ), la Cordău în 1841¹⁰², DEALU CORNII (GYALU KORNYI), la Cresuia la 1861¹⁰³, GRUIU DUMII (GRUJ DUMJ), DEALU MURGULUI (GYALU MURGULUJ), Criștior, la 1818¹⁰⁴, GRUIU MOȘULUI (GRUJU MOSULUJ), DEALU ONULUI (GYALU ONU-LUJ), la Dumbrăvița de Codru în 1857¹⁰⁵, DEALU DANJIULUI (GYALU DANCSULUJ), DÎMBU SAVULUI (DÎMBU SZAVULUJ), DEALU BRII (GYALU BRILLI), la Ferice, în 1868¹⁰⁶, CIUNJII TOMII (CSUNZI TOMI), la Finaș în 1900¹⁰⁷, DÎMBU A LUI IACOB (DÎMBU A LUJ JAKOB), la Finaș în 1870¹⁰⁸, DEALU ALBULUI (GYALU ALBULUJ) și un loc numit SASU (SZASZU), la Groșeni în 1866¹⁰⁹, RÎTU LUI JURJ (RITU LUJ ZSURZS), LAZU STAUNULUI (LAZI SZTAUNULUI), la Hinchiriș în 1867¹¹⁰, VALEA GAVRII (VALE GAVRI), VALEA ALBULUI (VALE ALBULUJ), VALEA DRONII (VALE DRONYI), VALEA VIDULUI (VALE VIDULUJ), la Holod — sec. XIX¹¹¹, OSOIU PETRII (OSZOJ PETRI), la Lăzăreni în 1862¹¹², DEALU CHENDII (GYALU KENDI), la Meziad în 1860¹¹³, DEALU (LUI) BALA IOAN (GYALU BALLA IUON), CÎMPU (LUI) BRĂTEAN (KIMPU BRATYAN), CÎMPU HENȚULUI (KIMPU HENTZULUI), la Ciunțești în 1864¹¹⁴, DEALU SURULUI (GYALU SZURULUJ), la Poclusa de Beliu în 1867¹¹⁵, HÎRTOPU SÎRBULUI (HIRTOPU SZIRBULUJ), PĂRAU CIOROIULUI (PAREO CSOROJULUJ), la Ponoare la 1869¹¹⁶, RÎTU LUI CIOTE MITRU (RÎTU LUJ CSOTYE MITRU), DEALU LUI TEODOR (GYALU LUJ TYODOR), COASTA LUI JURCĂ (KOSZTA LUJ ZSURKA), RÎTU LUI MOISI (RÎTU LUJ MOISZI), la Săldăbagiu Mic în 1843¹¹⁷; și mai concludente sînt planurile forestiere în acest sens: DÎMBU FLORII MOISII (DÎMBU FLORI MOISZI), la Apateu

⁹⁷ *Ibidem*, inv. 171.

⁹⁸ *Ibidem*, inv. 183.

⁹⁹ *Ibidem*, inv. 190.

¹⁰⁰ *Ibidem*, inv. 201.

¹⁰¹ *Ibidem*, inv. 204.

¹⁰² *Ibidem*, inv. 206.

¹⁰³ *Ibidem*, inv. 214.

¹⁰⁴ *Ibidem*, inv. 514.

¹⁰⁵ *Ibidem*, inv. 242.

¹⁰⁶ *Ibidem*, inv. 265.

¹⁰⁷ *Ibidem*, inv. 268.

¹⁰⁸ *Ibidem*, inv. 274.

¹⁰⁹ *Ibidem*, inv. 305.

¹¹⁰ *Ibidem*, inv. 328.

¹¹¹ *Ibidem*, inv. 330.

¹¹² *Ibidem*, inv. 372.

¹¹³ *Ibidem*, inv. 392.

¹¹⁴ *Ibidem*, inv. 501.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Ibidem*, inv. 510.

¹¹⁷ *Ibidem*, inv. 543.

în 1820¹¹⁸, DÎMBU LUI PETRUȚ (DIMBU A LUJ PETRUCZ), LA BLAGA (LA BLAGA), HONCA A LUI DRAGOS (HONKA A LUI DRAGOS), VALEA URSULUI (VALE URSZULUJ), CÎMPU BARBULUI (KIMPU BARBULUJ), OGRADA ALBULUI (OGRADA ALBULUJ), pe planul pădurii episcopale de la Băița, în 1818¹¹⁹, LA SÎRBU (LA SZIRBU), un mic teren smuls pădurii, GRUIU A LUI CUBI (GRUJU A LUJ KUBI), CÎMPU MAROTII (KIMPU MAROTYI) și el un loc redus ca suprafață în pădurea episcopală din hotarul Bărăștilor la 1822¹²⁰, OGRADA (LUI) ONIEȘ (OGRADA ONYES), RÎTU HANCULUI (RÎTU HANKULUJ), OGRADA (LUI) ROȘU IOAN (OGRADA ROS IUON), OGRADA (LUI) TOMUȚ (OGRADA TOMUCZ), CÎMPU MĂRIEI (KIMPU MARIE), OGRADA LUI BOCIOR VASALIE (OGRADA BOTSOR VASZALIE), locuri ocupate cu arabile și fâneațe, probabil și cu pomi fructiferi, terenuri de dimensiuni reduse, la distanță unele de altele, în cadrul pădurii episcopale (romano-catolice), de la Cărand¹²¹, ȚARINA A LUI MISTOR (CZARINA A LUJ MISZTOR), RÎTU BONDII (RITU BONGYI), ȚARINA BUDIULUI (CZARINA BUGYULUJ), cîmpuri defrișate în pădurea episcopală (romano-catolice) numită GRUETU BELIULUI (GRUETZU BELIULUJ)¹²², CASA HUZII (KASZA HUZİ) și DÎMBU HUZII, două locuri mici, defrișate în pădurea din hotarul satului Săliște de Vascău, la 1822¹²³, OGRADA A LUI IGNAT (OGRADA A LUJ IGNAT), un loc defrișat în pădurea LA GORONI (LA GORONY) de la Seghiște, în același an¹²⁴, PĂRAU TROIANULUI (PAR. TROJANULUJ), OGRADA VESII (OGRADA VESZI), RÎTU A LUI JILĂU (RÎTU A LUJ ZSILO), OGRADA A LUI LAZA CONSTANTIN (OGRADA A LUJ LASZ KOSZTANTYIN), toate, locuri defrișate în pădurea LUNCA din hotarul satului Săliște de Beliu în 1818¹²⁵, CÎMPU BĂRZANULUI (KIMPU BARZANULUJ), OGRADA MICULII (OGRADA MIKULI), locuri defrișate în pădurea din hotarele satelor Săliște de Beliu, Archiș, Nermiș și Cărand la 1818¹²⁶, CÎMPU LUI MATIEȘ (KIMPU LUJ MATYES), mic loc defrișat, consemnat pe planul din 1806 al pădurii din zona localităților Șuncuiuș, Vadu Crișului, Birtin, Dobricionești, Josani, Măgești și Butani¹²⁷, RÎTU A LUI TORJE INDRIE (RITU A LUJ TORS INDRI), OGRADA TOMII (OGRADA TOMI), un intrînd în pădure, respectiv un loc la marginea ei, la Valea Mare de Codru în 1821¹²⁸, SECĂTURA LUI DRĂGAN (SZEKATURA LUJ DRĂGAN), la Cîmp în 1822¹²⁹ etc.

Toponime minore referitoare la punerea în valoare a noi pămînturi din punct de vedere agricol pe neamuri și vecinătăți: SECĂTURA FAMILIEI MERCE (SZEKETURE MERCSE FAMILIA), un LAZ al mai multor țărani între care CÎNDE ION (KINGYIE ON), BOROȘ GAVRILA

¹¹⁸ *Ibidem*, inv. 860.

¹¹⁹ *Ibidem*, inv. 864.

¹²⁰ *Ibidem*, inv. 866.

¹²¹ *Ibidem*, inv. 894.

¹²² *Ibidem*, inv. 958.

¹²³ *Ibidem*, inv. 1066.

¹²⁴ *Ibidem*, inv. 1067.

¹²⁵ *Ibidem*, inv. 1069.

¹²⁶ *Ibidem*, inv. 1070.

¹²⁷ *Ibidem*, inv. 1109.

¹²⁸ *Ibidem*, inv. 1140.

¹²⁹ *Ibidem*, inv. 918.

(BOROS GAVRILLA) și MERCE ON (MERCSE ON), pe planul contoversei dintre domeniile de Mutina și Vașcău din 1782¹³⁰, TÎRSALA MARI-NEȘTILO (TIRSZALA MARINYESTYILOR), la Agriș în 1822¹³¹, DEALU BOHEȘTILO (GYALU BOHESTILO), RUNCU CORNEȘTILO (RUNKU KORNYESTYILOR), pe planul Cresuiei la 1861¹³², CÎMPU FLORU-TEȘTILO (KIMPU FLORUCZESTILO), la Cîmpani de Jos în 1822¹³³, DUMBRAVA FOGHIȘESTILO (DUMBRAVA FOGISESTYILO), la Ferice în 1868¹³⁴, HOLDELE CORPAȘESTILO (HOLDELE KORPASESTYILO), la Gepiș în 1817¹³⁵, DEALU STÂNICEȘTILO (GYALU SZTANYICSESTYILO), DEALU MATITEȘTILO (GYALU MATYITYESTYILO), la Hinchiriș, în 1867¹³⁶, DEALU CRISTEȘTILO (GYALU KRISZTESTYILO), la Lehecenii, în 1870¹³⁷, RÎTU MISTUREȘTILO (RITUMISZTURESTYILO), RÎTU MORĂREȘTILO (RITUMORARESTYILO), RÎTU SĂLAJENILO (RITUSZELIZSENYILO), la Petrani în 1859¹³⁸, VALEA ONEȚILO (VALEONYECZILO), TÎRSAIA TRIPONEȘTILO (TIRSZALA TRIPONYESTYILO), la Ponoare în 1869¹³⁹, CÎMPU ONUȚESTILO (KIMPU ONUCZESTYILO), la Sighiștel în 1877¹⁴⁰, DEALU BULCEȘTILO (GYALU BULCESTYILO), la Sînmartin de Beiuș în 1879¹⁴¹, DEALU BORTIȘESTILO (GYALU BORTISESTYILO), PIATRA NEMȚESTILO (PIATRA NYEMTESTYILO), VALEA FĂUREȘTIENILO (VALEFAURESTYIENILO), pe planul pădurii din Băița la 1818¹⁴², RÎTU LAZUREȘTILO (RITULAZURESTYILO), RÎTU BODEȘTILO (RITUBOGYESTYILO), RÎTU BĂRAȘTILO (RITUBARESTYILO), DEALU BĂRAȘTILO (GYALUBARESTYILO), la Rieni în 1823¹⁴³, VALEA CRECEȘTILO (VALLEKRECSESTYILO), în pădurea din hotarul satului Săliște de Vașcău la 1822¹⁴⁴, CÎMPU CURTEȘTILO (KIMPU KURTYESTYILO), loc delimitat în pădurea aparținătoare satelor Săliște de Beliu, Archiș, Nermiș, și Cărand, în 1818¹⁴⁵, DEALU FOLTEȘTILO (GYALUFOLTYESTYILO), OGRADA IACOBESTILO (OGRADAJAKOBESTYILO), OGRADA SOCANILO (OGRADASZOKANYILO), locuri defrișate în pădurea episcopală romano-catolică din hotarul satului Sirbești la 1822¹⁴⁶, OGRADA CIUREȘTILO (OGRADACSURESTYILO), DOSU BUDEȘTILO (DOSZUBUGYESTYILO), pe planul celor două Vărzare la 1816¹⁴⁷ etc.

Mai trebuie făcută precizarea că pentru obținerea acestor terenuri folosite individual s-au utilizat adesea forme ale muncii de întrajutorare,

¹³⁰ *Ibidem*, inv. 33.

¹³¹ *Ibidem*, inv. 49.

¹³² *Ibidem*, inv. 214.

¹³³ *Ibidem*, inv. 920.

¹³⁴ *Ibidem*, inv. 265.

¹³⁵ *Ibidem*, inv. 289.

¹³⁶ *Ibidem*, inv. 328.

¹³⁷ *Ibidem*, inv. 374.

¹³⁸ *Ibidem*, inv. 489.

¹³⁹ *Ibidem*, inv. 510.

¹⁴⁰ *Ibidem*, inv. 560.

¹⁴¹ *Ibidem*, inv. 567/a.

¹⁴² *Ibidem*, inv. 864.

¹⁴³ *Ibidem*, inv. 1037.

¹⁴⁴ *Ibidem*, inv. 1066.

¹⁴⁵ *Ibidem*, inv. 1070.

¹⁴⁶ *Ibidem*, inv. 1061.

¹⁴⁷ *Ibidem*, inv. 1146, 1147.

ținând cont de „penibilitatea“ muncii de defrișare. În general, „Viața agrară tradițională — afirma Albert Soboul — presupune un grup social puternic, constituit prin cucerirea și organizarea teritoriului“¹⁴⁸.

Indiferent de maniera individuală sau de grup a efectuării muncii, lărgirea progresivă a hotarelor prin defrișare constituie încă principala modalitate de punere în circuitul agricol a noi terenuri, la noi ca și aiurea în Europa¹⁴⁹, chiar dacă sîntem la mare distanță în timp de perioada marilor defrișări medievale și de formare a satelor „frontului de defrișare“¹⁵⁰.

Există și toponime cu semnificație socială, cum ar fi de pildă terenuri aflate în folosința preotului: GRUETU POPII (GRUETZU POPI), pe planul controversat din Munții Codru Moma din 1819¹⁵¹, RITU POPII (RITU POPI), la Cărbunari (1859), DEALU POPII (GYALU POPI), la Chișcău, (1867)¹⁵², CIUNGU POPII (CSUNGU POPI), la Gruilung în 1862¹⁵³, CHICERA POPII (KICERA POPI), la Hinchiriș (1867)¹⁵⁴, DEALU POPI-LOR (GYALU POPYILOR), la Leheceni, (1870)¹⁵⁵, MOVILELE POPII (MOVILELE POPI), la Săliște de Vașcău, (1870)¹⁵⁶, CÎMPU POPILOR (KIMPU POPILOR), un loc defrișat în pădurea de la Sîrbești în 1822¹⁵⁷, RITU POPII (RITU POPI), sub forma unui intrînd în pădurea de la Valea Mare de Codru (1827)¹⁵⁸.

Din simpla enumerare a localităților amintite și localizarea lor pe hartă se poate constata distribuirea acestor modalități de executare a defrișărilor în principal în zona de munte, în satele ale căror hotare dau sau se întind efectiv peste o zonă forestieră. În afara zonei premontane și montane apar consemnate și în alte localități din zona de deal și cîmpie, cu un fond forestier apreciabil în cadrul hotarului (Cheriș, Felcheriu, Cordău, Holod, Gepiș). Aceasta nu înseamnă că modalitatea la care ne referim în principal — cea individuală — nu a existat și în cadrul altor localități, inclusiv a celor de cîmpie. Neconsemnarea lor în cadrul toponimiei multor sate se datorează integrării timpurii a pămînturilor astfel obținute în cadrul sistemelor comunitare cu 2, 3 și 4 cîmpuri, după cum relevă documentele de arhivă¹⁵⁹. Evident, în multe sate se ajunsese deja, cu mult timp înainte, la un plafon maxim de extindere a arabililor. Defrișările în predii care se desfășoară în această perioadă au un caracter organizat, imprimat de conducerea provizoratelor economice și nu se încadrează modalității la care ne referim, deși sînt și ele parte integrantă a fenomenului de creștere a suprafețelor cultivate în această perioadă. Integrarea economiei domeniiale în cadrul schimburilor comerciale impune reducerea terenurilor deținute de pădure și mai tîrziu, la începutul seco-

¹⁴⁸ Albert Soboul, *La civilisation et la Revolution francaise*, tom. I, Arthard, 1970, p. 46.

¹⁴⁹ George Duby, Robert Maudrou, *op. cit.*, p. 81.

¹⁵⁰ Jaques Le Goff, *Civilizația Occidentului medieval*, Editura Științifică, București, 1970, p. 48.

¹⁵¹ F.A.S.O., *fond colecția de planuri*, inv. 42.

¹⁵² *Ibidem*, inv. 162, 183.

¹⁵³ *Ibidem*, inv. 306.

¹⁵⁴ *Ibidem*, inv. 328.

¹⁵⁵ *Ibidem*, inv. 374.

¹⁵⁶ *Ibidem*, inv. 550.

¹⁵⁷ *Ibidem*, inv. 1061.

¹⁵⁸ *Ibidem*, inv. 1140.

¹⁵⁹ Veronica Covaci, *op. cit.*, p. 151.

lului al XX-lea, după cum reiese din contractele de defrișare încheiate de provizoratele economice ale Episcopiei romano-catolice de Oradea, cu locuitorii unor sate¹⁶⁰.

Toponimele minore consemnate pe planurile cadastrale sînt edificatoare și în ceea ce privește tehnicile propriu-zise de punere în valoare a noi pămînturi pentru agricultură. Ion Conea, unul din cei mai buni cunoscători ai „plaiurilor carpatice”, sublinia existența în limba română a peste 20 de nume proprii sau apelative desemnînd despădurirea¹⁶¹. Ele se constituie în componente de bază ale vocabularului tehnic tradițional care la rîndul său reprezintă „un martor colectiv și inconstient, deci mai sigur și mai obiectiv decît mărturia explicită și conștientă a unui text scris sau a unei opere fasonată de un individ¹⁶². În limba română, ca și în alte limbi europene terminologia defrișării este foarte variată: operațiunea este desemnată fie printr-un termen general cu o arie variabilă de răspîndire, fie prin termeni derivați din tehnicile de muncă utilizate în acest scop sau prin termeni ce privesc rezultatele operațiunii¹⁶³.

Terenurile care se pretau cel mai ușor a fi defrișate erau cele acoperite cu tufișuri, cu „tîrși”, cuvînt cu etimologie necunoscută după *Dicționarul explicativ al limbii române*.¹⁶⁴ Operațiunea de înlăturare a „tîrșilor” trebuia executată ritmic, pentru obținerea și menținerea în cultură a terenurilor arabile, a fînătelor și a pășunii, în permanență amenințate cu reintegrarea în cadrul ecosistemului natural forestier¹⁶⁵. Toponimia planurilor noastre surprinde și acest fenomen: un fost teren de cultură a devenit CÎMPU SĂLBATIC (KIMPU SZALBATEK), la Cheriș în 1826¹⁶⁶, reocupat de pădure, în timp ce planul comun al satelor Gurani și Pietroasa din 1864 consemnează, delimitate în pădure, două terenuri lăsate în parajină: PARAJINA CEA MICĂ (PARAZSINA CSEL MIK) și PARAJINA CEA MARE (PARAZSINA CSEA MARE)¹⁶⁷.

Toponimele pe care le vom enumera în continuare sînt legate așadar de acțiunea de curățire prin acțiunea probabilă a „tîrșitei”, o sapă cu lama lungă sau mai corect un topor cu lama perpendiculară pe axul cozii (de tip „herminette”) ¹⁶⁸. Rezultatul era obținerea unei „tîrsale”, a unei „tîrșituri”, a unui „tîrșitau”, a unui „tîrse”, atît în zona noastră cît și în alte zone ale țării¹⁶⁹. Aceste „tîrsale” ca și celelalte lucrări de defrișare se executau în mod obișnuit iarna, în răgazul dintre două cicluri agrare consecutive¹⁷⁰. Planurile cadastrale ale localităților bihorene consemnează:

¹⁶⁰ Barbu Ștefănescu, Gheorghe Mudura, *op. cit.*, p. 524—525.

¹⁶¹ Ion Conea, *Plaiuri carpatice*, p. 15—16.

¹⁶² André G. Haudriacourt, Mariel Jean-Brunes Delamarre, *L'homme et la charrue à travers le monde*, Gallimard, Paris, 1955, p. 45.

¹⁶³ Georgeta Moraru, *Tehnici tradiționale de obținere a terenurilor agricole în România*, în *Anuarul Institutului de cercetări etnologice și dialectologice*, Seria B, 3, București, 1985, p. 22—23.

¹⁶⁴ *Dicționarul explicativ al limbii române*, (DEX), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975 (în continuare: DEX), p. 958.

¹⁶⁵ Lucia Apolzan, *op. cit.*, p. 26.

¹⁶⁶ F.A.S.O., *fond colecția de planuri*, inv. 172.

¹⁶⁷ *Ibidem*, inv. 497.

¹⁶⁸ André Leroy Gourhan, *L'homme et la matière*, Editions Albin Michel, 1971, p. 91.

¹⁶⁹ Lucia Apolzan, *op. cit.*, p. 26.

¹⁷⁰ Ștefan Imreh, *Contribuții la problema utilizării forței de muncă a iobagilor*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VIII, 1965, p. 144.

VALEA TÎRSII (VALLE TIRSI), pe planul din 1780 al litigiului dintre domeniile de Vașcău și cel de Mutina¹⁷¹, PĂRAU TÎRȘIȚII (PAREO TIRSITSI), GRUETU TÎRȘITEI (GRUETZU TIRSITSI), pe planul terenului BRĂTCOIȚA, disputat de domeniile episcopale romano-catolice cu interese în zonă și cel fiscal de Mutina, la 1819¹⁷², TÎRSALA LUI IOAN, TÎRSALA MARINEȘTILOR, TÎRSALA LUI ȚENO, pământuri reduse ca întindere, delimitate în cadrul unor terenuri cu tufărișuri („tîrși”), după cum se observă clar pe planul localității Agriș din 1822¹⁷³, CULMEA TÎRSII (HÖHE TIRSZE), pe planul din 1816 al Brihenilor, alături de DÎMBU TÎRSEI (DÎMBU TIRSZE), loc defrișat în cadrul pădurii, pe același plan, TÎRSALA MENTII (TIRSZALA MENTYI), iarăși un loc izolat, defrișat în mijlocul pădurii, pe planul din 1860 al aceleași localități¹⁷⁴, TÎRȘITĂU (TIRSITAU), pe planul Căpîlnei din 1865¹⁷⁵, TÎRSALA OLĂRIȚII (TIRSZALE OLARICZ), la Cărand în 1866¹⁷⁶, TÎRȘORI, la Leheceni în 1870¹⁷⁷, TÎRSALA, TÎRSALA TRIPONEȘTILOR, la Ponoare în 1869¹⁷⁸, TÎRȘITURĂ (TIRSZITURA), iarăși un loc separat, delimitat, izolat în pădure, la Săldăbagiu Mic, pe planul din 1843¹⁷⁹, LA TÎRȘI (LA TIRS), la Seghiș în 1909¹⁸⁰, TÎRSALA (TIRSZALA), TÎRȘORI (TIRSORI), la Săliște de Vașcău în 1820 și 1870¹⁸¹, TÎRSALA BALICHII (TIRSZALA BALIKI), loc defrișat, bine delimitat, în pădurea din hotarul satelor Vărzari de Sus și Vărzari de Jos, la 1816¹⁸², PĂRAU TÎRȘIȚII (PAREO TIRSITZI), pe planul pădurii din arealul localității Zece Hotare, realizat la 1857¹⁸³.

Localizarea pe hartă a satelor în hotarul cărora apar consemnate toponime care amintesc tehnica „tîrșiturii” relevă gruparea lor în arealul Munților Codru Moma. Ar fi greșit însă să limităm acțiunea acestei tehnici la zona amintită. Extirparea tufărișurilor, a mărăcișișurilor, era de preferat atacării marilor arbori din motive de ordin tehnic. De aceea ea a fost utilizată oriunde în lume unde exista această posibilitate și numai apoi s-a trecut la defrișarea pădurilor propriu-zise; aceasta și în legătură cu calitatea utilajului în diferite epoci istorice¹⁸⁴. Desele întreruperi ale ofensivei defrișărilor, regresele pămînturilor de cultură, cauzate de războaie, de scăderi ale populației, au condus adesea la reocuparea de către tufărișuri și mărăcini a terenurilor de cultură. „Depopulării satelor îi corespunde reculul culturilor”, mai cu seamă în sectoarele periferice¹⁸⁵. De aici și reconsiderarea acestei tehnici în perioadele de liniște care urmau. În multe localități operațiunea de înlăturare a mărăcinilor poartă denumi-

¹⁷¹ F.A.S.O., fond colecția de planuri, inv. 32.

¹⁷² *Ibidem*, inv. 42.

¹⁷³ *Ibidem*, inv. 49.

¹⁷⁴ *Ibidem*, inv. 137, 139.

¹⁷⁵ *Ibidem*, inv. 135.

¹⁷⁶ *Ibidem*, inv. 157.

¹⁷⁷ *Ibidem*, inv. 394.

¹⁷⁸ *Ibidem*, inv. 510.

¹⁷⁹ *Ibidem*, inv. 543.

¹⁸⁰ *Ibidem*, inv. 595.

¹⁸¹ *Ibidem*, inv. 548, 550.

¹⁸² *Ibidem*, inv. 1146.

¹⁸³ *Ibidem*, inv. 1157.

¹⁸⁴ Jaques Le Goff, *op. cit.*, p. 115.

¹⁸⁵ Georges Duby, *L'économie rurale et la vie des champagnes dans l'Occident médiéval*, vol. II, Aubier, Paris, 1962, p. 556.

rea de „curățire” și în consecință, unele din „curăturile” consemnate mai jos se referă în mod inevitabil și la această tehnică.

Desigur, odată epuizate posibilitățile rentabile de curățire a locurilor cu tîrși din marginea pădurii, s-a trecut la defrișarea propriu-zisă a pădurii. Defrișările marilor codrii erau în general lucrări de lungă durată și se efectuau adesea în etape, prin acțiunea conjugată a mai multor tehnici¹⁸⁶.

Luînd-o în ordinea firească a operațiunilor de defrișare, tăierea sau arderea pădurii sînt precedate de două operațiuni preliminare: *secarea* și *ciungirea* copacilor.

Prin prima tehnică, considerată „cel mai arhaic stadiu din evoluția tehnicii curățirii”¹⁸⁷, se înțelege de obicei „secarea”, uscarea copacilor prin cojirea trunchiurilor de jur-împrejur sub forma unui inel de dimensiuni variabile, operațiune care dura mai mulți ani¹⁸⁸; arborii uscați erau tăiați sau li se dădea foc. Operațiunea se executa de obicei primăvara sau la începutul verii, cînd descojirea se putea executa mai ușor¹⁸⁹. Ca toponime *secătura* sau *seciu* apar frecvent în zonele muntoase din județele Maraș, Suceava, Neamț, Bacău, Vrancea, Buzău, Prahova, Argeș, Caraș-Severin, Hunedoara, Alba, Arad, Bihor, Cluj și Bistrița-Năsăud¹⁹⁰.

Alteori era preferată tehnica „ciungirii” copacilor — care putea și urma secării —, prin care li se amputau crengile sau trunchiul, la o oarecare distanță față de rădăcină; se obținea astfel o *ciunjitură*, un *ciung* sau niște *ciungi*. H. H. Stahl numea *ciungitura* drept un loc pe care se taie copacii secați pînă aproape de rădăcină, în așa fel încît să rămînă rădăcina și o parte din tulpină; un astfel de copac se numește *ciung*, locul întreg numindu-se *ciunjitură* și folosindu-se drept pascătoare¹⁹¹, accepiune preluată și de Georgeta Moraru¹⁹². Iorgu Iordan, analizînd toponimele care au la bază cuvîntul *ciung*—*ciungi*, le împarte în două categorii: prima atunci cînd se pornește de la adjectivul *ciung*, întrebuintat metaforic, desemnînd ridicături de pămînt asemănătoare unor oameni cărora le lipsește o mîină, a doua, în situația în care este în discuție substantivul *ciung* (butuc, trunchi de copac). „Fără a respinge cu totul posibilitatea unei metafore, se cuvine, credem, — afirma autorul citat — să preferăm explicația a doua, mai realistă și deci mai conformă cu psihologia populară¹⁹³. Analiza atentă a locurilor care poartă astfel de denumiri pe planurile cadastrale cercetate confirmă afirmația de mai sus, putînd fi identificate în majoritatea cazurilor cu locuri defrișate. Dar să enumerăm în cele ce urmează toponimele care stau mărturie celor două tehnici amintite.

Mai întîi toponimele legate semantic de tehnica „secării” pădurii: SECĂTURA FAMILIEI MERCE, CURU SECĂTURILOR (KURU SZEKATURILOR), pe planul din 1782 al terenurilor controversate de dome-

¹⁸⁶ Ștefan Imreh, Ioan Pataki, *op. cit.*, p. 165.

¹⁸⁷ Georgeta Moraru, *op. cit.*, p. 32.

¹⁸⁸ *Ibidem*, p. 8.

¹⁸⁹ Ștefan Imreh, Ioan Pataki, *op. cit.*, p. 165—166.

¹⁹⁰ Georgeta Moraru, *op. cit.*, p. 32.

¹⁹¹ H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I, Editura Academiei Populare Române, București, 1963, p. 272.

¹⁹² Georgeta Moraru, *op. cit.*, p. 32—33.

¹⁹³ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963, p. 27.

niul de Beiuș al Episcopiei greco-catolice de Oradea și domeniul de Vașcău al Episcopiei romano-catolice de Oradea în Munții Codru-Moma¹⁹⁴, DEALU SECĂTURA LUI HERLE (GYALU HERLE SZEKATURA) și SECĂTURA (SZEKATURA), pe planul din 1799 al litigiului, din aceeași zonă, dintre amintitul domeniu episcopal de Vașcău și domeniul fiscal de Mutina¹⁹⁵, SECĂTURA (SZEKATURA), pe planul din 1800 al aceleași dispute¹⁹⁶, SECĂTURA BILII și SECĂTURA GANULUI, pe planul terenurilor controversate între domeniul Ineu și cel cameral de Mutina-Ineu, întocmit în 1817¹⁹⁷, fiind vorba de două loturi reduse ca suprafață, bine delimitate în interiorul pădurii, SECĂTURI și HOLDE LA SECĂTURĂ (HOLGYI LA SZEKATURA), în hotarul Brihenilor, pe planul satului din 1816¹⁹⁸; la Budureasa în 1858—1859, o parte a pământului arabil se întinde peste o SECĂTURA (SZEKATURA), în timp ce partea hotarului situată spre munte mai cuprinde: SECU CEL MAI MIC (SZECE CSEL MAI MIK), PĂRAU DE LA SECU (PAREO DE LA SZECE) și DEALU SEC (GYALU SZEK); VALEA SEACA (VALE SZAKA) nu se încadrează, desigur, în această categorie¹⁹⁹; în satul vecin, Burda (1860) este consemnat DOSU SEC (DOSZU SEKK)²⁰⁰, iar la Cărbunari în 1859 SECĂTURA (SZEKATURA), un arabil, probabil în continuarea celui din Budureasa²⁰¹; planul Cărandului la 1866 consemnează un loc numit SECI (SZECS)²⁰²; SECĂTURA LUI DRĂGAN, în cadrul pădurii episcopale din hotarul satului Cîmp la 1822²⁰³, SECĂTURI (sau ZĂCĂTORI) (SZEKATORI), la Chișirid în 1831²⁰⁴, VÎRVU SECĂTURILOR (VURVU SZEKATURILOR), pe planul posesiunii Colești la 1822 SOHODOLU SEC (SZOHODOLU SZEK) este de altă factură, LA SECĂTURI (LA SZEKATORI), pe planul din 1874 al aceleași localități²⁰⁵, SECI (SZECS) și DÎMBU SECURILOR (DÎMBU SZEKURILOR), pe planul din 1868, ultimul repetat și pe planul forestier din 1901, SECĂTURA, pe planul forestier din 1944, în hotarul satului Criștior²⁰⁶, SECĂTURI (SZEKATORI), la Dîmbrăvița de Codru în 1857²⁰⁷, PĂRAU SECĂTURII (PARO SZEKATORI), la Ferice în 1868²⁰⁸; două terenuri mici, bine delimitate în pădure se numesc SECĂTURIȚA (SZEKATURICZA), în vreme ce SECĂTURA este un arabil lotizat, pe planul comun al satelor Fînațe și Cîmpani de Jos din 1867²⁰⁹; planul separat al hotarului satului Fînațe, realizat trei ani mai târziu consemnează un loc numit SECI (SZECS), sub forma unui întrînd în mijlocul pădurii, ocupat probabil de un fînaț, alte două locuri numite SECĂTURIȚA, delimitate în pădurea PĂ BRUSTURI (PA BRUSZTURI) și SECĂTURA,

¹⁹⁴ F.A.S.O., fond colecția de planuri, inv. 33.

¹⁹⁵ *Ibidem*, inv. 36.

¹⁹⁶ *Ibidem*, inv. 37.

¹⁹⁷ *Ibidem*, inv. 39.

¹⁹⁸ *Ibidem*, inv. 137.

¹⁹⁹ *Ibidem*, inv. 140, 141.

²⁰⁰ *Ibidem*, inv. 149.

²⁰¹ *Ibidem*, inv. 162.

²⁰² *Ibidem*, inv. 157.

²⁰³ *Ibidem*, inv. 918.

²⁰⁴ *Ibidem*, inv. 184.

²⁰⁵ *Ibidem*, inv. 201, 203.

²⁰⁶ *Ibidem*, inv. 215, 928, 930.

²⁰⁷ *Ibidem*, inv. 248.

²⁰⁸ *Ibidem*, inv. 265.

²⁰⁹ *Ibidem*, inv. 273.

un teren în întregime defrișat²¹⁰ SECĂTURA SIMULUI (SZEKATURA SZIMULUI), la Gălășeni în 1894²¹¹, SECĂTURA (SZEKATURA), o pășune situată pe dealul care domină satul GURANI (1880)²¹²; RÎPA SECĂTURII (SZEKATURII RIPA), un teren lotizat, SECĂTURA, un fînaț, ca și alt loc numit SECĂTURI (SZEKATURI), un alt teren purtînd acest nume fiind o pășune cu tufărișuri, în hotarul Hinchirișului la 1867²¹³, SĂCĂRI (SZAKERI), la Mierag în 1903²¹⁴; SECĂTURA (SZEKATURA), MĂGURA SACĂ (MOGURA SZAKA) și iarăși SECĂTURA (SZEKATURA), pe planul comun al satelor Pietroasa și Gurani din 1864²¹⁵, FÎNTÎNA LA SECI (FUNTINA LA SZECS), la Ponoare în 1869²¹⁶, SECĂTURI (SZEKATURI), la Lazuri-Sohodol în 1865²¹⁷: SECĂTURA (SZEKATURE) și VÎRVU SECĂTURII (VURVU SZEKATURII), ocupate de fînațe, în pădurea episcopală romano-catolică din hotarul Sighiștelului²¹⁸, VÎRVU SECĂTURII (VURVU SZEKATURII), pe harta administrației silvice Vașcău la 1900²¹⁹.

Din punct de vedere geografic se poate constata că toponimele formate pornind de la tehnica „secării” pădurii acoperă mai cu seamă depresiunea Beiușului, cu o frecvență mai mare în satele de la marginea ei, de contact cu muntele, atît spre vest, spre Munții Codru-Moma, cît și spre est, spre Munții Bihorului și Pădurea Craiului. Desigur, în unele cazuri, puține la număr, există unele dubii în legătură cu formarea toponimelor care includ cuvîntul „secătură”, ținînd cont de dezvoltarea mare a carstului în zonă și deci de lipsa apei. În marea majoritate a cazurilor însă, planurile ilustrează concludent tehnica amintită, fiind evidentă acțiunea de defrișare în cazul terenurilor cu astfel de denumiri.

Ciungirea, ca tehnică de defrișare este pusă în lumină prin toponime de genul: CIUNJI (CIUNS), la Briheni 1816²²⁰, CIUNJI (CSUNZSI) la Cimpani de Jos, pe planul forestier din 1822²²¹, CIUNJI (CSUNZS), un loc separat în cadrul pădurii din hotarul satului Criștior, conform planurilor din intervalul 1816—1944²²², CIUNJII PETRII (CSUNSI PETRI) și CIUNJI (CSUNSI), în zona înaltă a hotarului satului Ferice la 1868²²³, CIUNJII TOMII, la Finiș, în 1900²²⁴, DOSU CIUNJILOR (DOSU CSUNZSILOR) și CIUNJÎȚI (CSUNZSITY), iarăși în sectorul forestier al satului Cărbunari²²⁵, CIUNJI (CSUNZE), la Dumbrăvița de Codru în 1888²²⁶, VALEA CIUNZII (VALE CSIUNZI), la Ghighișeni în 1866²²⁷; la Groșeni în 1886, spre hotar cu Hășmașu apar trei locuri cu denumirea de CIUNJI (CSUNSI),

²¹⁰ *Ibidem*, inv. 274.

²¹¹ *Ibidem*, inv. 287.

²¹² *Ibidem*, inv. 307.

²¹³ *Ibidem*, inv. 328.

²¹⁴ *Ibidem*, inv. 399.

²¹⁵ *Ibidem*, inv. 497.

²¹⁶ *Ibidem*, inv. 510.

²¹⁷ *Ibidem*, inv. 578.

²¹⁸ *Ibidem*, inv. 989.

²¹⁹ *Ibidem*, inv. 1145.

²²⁰ *Ibidem*, inv. 137.

²²¹ *Ibidem*, inv. 920.

²²² *Ibidem*, inv. 213, 927.

²²³ *Ibidem*, inv. 265.

²²⁴ *Ibidem*, inv. 268.

²²⁵ *Ibidem*, inv. 162.

²²⁶ *Ibidem*, inv. 936.

²²⁷ *Ibidem*, inv. 293.

toate mici, bine delimitate pe plan²²⁸; două locuri cu denumirea CIUNJI (CSUNZSI), delimitate în pădure, ocupate de finațe, consemnează și planul satului Gurani din 1880²²⁹, în timp ce pe planul din 1862 al hotarului localității Gruilung apare CIUNGU POPII²³⁰; CIUNJI (CSUNZSI), (LA) CIUNJI LA NEAMȚU (CSUNZSI LA NYAMCZU), CIUNGUȚ (CSUNGUCZ) și iarăși CIUNJI (CSUNZSI), pe planul Hinchirișului din 1867²³¹, CIUNTEASCA (CSUNTYASZKA), o parte de hotar la Holod²³²; LA CIUNJI (LA CSUNZSI) și CÎMPU CIUNJILOR (KUMPU CSUNZSILOR), la Lunca-Ursești la 1822 și 1869, în partea hotarului dinspre munte²³³, CIUNJI (CSUNZSI), la Meziad în 1860²³⁴, CIUNȚI (CSUNTS), la Oșand în 1816²³⁵, PIATRA CIUNJILOR (PIATRA CSUNZSILOR), pe planul satelor Gurani și Pietroasa la 1864²³⁶, CIUNJI (CSUNZSI), un loc ocupat de un finaț, în pădure, la Poiana (1867)²³⁷, CIUNJI (CSUNZSI), CIUNJII MARI (CSUNZSI MARE), bine individualizați în pădure, la Roșia (1879)²³⁸, CIUNJI (CSUNZSI), la Sohodol-Lazuri în 1865²³⁹, CIUNJI (CSUNZS), la Serghiș (1909)²⁴⁰, CIUNJI (CSUNZS), un pământ arabil și CIUNJII POPII (CSUNZSI POPI) pe planul silvic al Șumugiului din 1816 și 1866²⁴¹, CIUNJI (CSUNZSI), de două ori, în hotarul Tărcăiței (1879)²⁴², CIUNJII CEI MICI (CSUNZSI CSEL MITS), CIUNJII CEI MARI (CSUNZSI CSEL MARE), în pădurea din hotarul Apateului (1820)²⁴³, CIUNJI (CSUNZSI), un finaț la Cărand, pe planul pădurilor domeniale din 1828²⁴⁴, CIUNJI (CSUNZSI), un loc separat în pădure și CÎMPU CIUNJILOR (KÎMPU CSUNZSILOR), un loc mai extins, în pădurea localității Lunca la 1822²⁴⁵, CIUNJIȘTEA VÎRTOPII (CSUNZSISTYE VÎRTOPI), un finaț în pădurea ce urcă pe culmile muntoase din apropierea Băiței și a Sighiștelului²⁴⁶, CIUNGU (CSUNGU), un loc defrișat la marginea pădurii capitulare din hotarul satelor Șauaieu, Sititelec și a prediului Bobotea la 1821²⁴⁷.

Punînd pe hartă localitățile în care apar aceste toponime legate de operațiunea de „ciungire“, observăm că ele acoperă în principal aceeași zonă de contact cu muntele, mai cu seamă la nivelul depresiunii Beiușului; apar însă și în localități situate în regiunea dealurilor vestice și a cîmpiei înalte dintre Crișul Repede și Crișul Negru, precum și în zona Munților Pădurea Craiului.

²²⁸ *Ibidem*, inv. 305.

²²⁹ *Ibidem*, inv. 307.

²³⁰ *Ibidem*, inv. 306.

²³¹ *Ibidem*, inv. 328.

²³² *Ibidem*, inv. 330.

²³³ *Ibidem*, inv. 378.

²³⁴ *Ibidem*, inv. 392.

²³⁵ *Ibidem*, inv. 480.

²³⁶ *Ibidem*, inv. 497.

²³⁷ *Ibidem*, inv. 505.

²³⁸ *Ibidem*, inv. 533.

²³⁹ *Ibidem*, inv. 578.

²⁴⁰ *Ibidem*, inv. 595.

²⁴¹ *Ibidem*, inv. 608.

²⁴² *Ibidem*, inv. 632.

²⁴³ *Ibidem*, inv. 860.

²⁴⁴ *Ibidem*, inv. 894.

²⁴⁵ *Ibidem*, inv. 988.

²⁴⁶ *Ibidem*, inv. 989.

²⁴⁷ *Ibidem*, inv. 1097.

La nivelul țării, literatura de specialitate subliniază prezența toponimelor derivate din *ciung-ciunji* într-o frecvență mare în partea de nord-vest a Moldovei²⁴⁸.

Acțiunea tehnicilor „secării” și „ciunjirii” copacilor este adesea continuată prin ardere. Tehnica *arderii* sau a *arșitei* (lat. *arsitia*) este probabil cea mai veche și mai mult utilizată la scară istorică, pentru avantajele sale — efort fizic mai redus, nu implică nici un instrumentar complicat și în plus oferă și un valoros îngrășămint prin cenușa obținută²⁴⁹. Utilizarea acestei tehnici în regiunile temperate era favorizată de repausul vegetativ al iernii, cînd pădurea desfrunzită nu avea vigoarea zdrobitoare a pădurilor ecuatoriale; s-a practicat și se mai practică încă în Europa; tehnica incendiului forestier și arderea tufărișului este aproape pretutindeni utilizată în regiunile tropicale²⁵⁰. Frecvența termenilor în diferitele limbi europene probează extensiunea pe care această tehnică a avut-o la scara bătrînului continent în diferite epoci istorice, mai ales în cele în care calitatea utilajului de doborîre a arborilor s-a menținut la parametri inferiori, iar valoarea economică a lemnului nu a fost nici ea prea ridicată. Ea s-a menținut pînă aproape de zilele noastre ca una din tehnicile principale de defrișare și pe teritoriul etnic românesc. Stă mărturie în acest sens în primul rînd toponimia care, mai ales în perimetrul carpatic, conservă amintirea acestei tehnici²⁵¹. O *arsură* poate fi rezultatul unor arderi efectuate în condițiile cele mai diverse, de la arderea spinilor, a tufișurilor și a ierburilor înalte, pînă la arderea pădurii propriu-zise²⁵².

Evident, pe măsura îmbunătățirii instrumentarului și a creșterii importanței economice a lemnului, utilizarea tehnicii arderii este redusă la locuri în care lemnul era de calitate slabă sau exploatarea lui nu era rentabilă; adeseori doborîrea arborilor cu securea, alegerea lemnului de construcție, de foc sau alte folosințe era urmată de adunarea ramurilor și arderea lor, cum se prevedea în contractele de defrișare încheiate pe domeniul Episcopiei romano-catolice de Oradea în a doua jumătate a secolului al XIX-lea²⁵³. În acest caz însă nu se mai obține o „arsură”.

Prezența toponimelor ARSURA—ARSURI, ARȘIȚA—ARȘIȚE și a derivatelor lor fac dovada importanței despăduririi prin „foc” pe lungi secvențe temporare și în zona noastră de referință: ARSURA (ARSZURA), PONORU ARSURA (PONORU ARSZURA), pe teritoriul localității Moneasa, după planul realizat pe baza măsurătorilor efectuate în 1780 al pămînturilor disputate de domeniul episcopal de Vascău și cel cameral de Mutina în Munții Codru Moma²⁵⁴, DEALU ARSURA (GYALU ARSURA), pe planul din 1799 al aceleași dispute²⁵⁵, ARSURA (ARSZURA), un teren ocupat de un fînaț delimitat în pădure, pe planul din anul următor (1800) al aceleași chestiuni²⁵⁶, LA ARSURĂ (LA ARSZURA), pășune a locuitori-

²⁴⁸ Gheorghe Iordache, *op. cit.*, p. 45.

²⁴⁹ Albert Dauzat, *Le village et le paysan de France*, Gallimard, Paris, f.a., p. 101.

²⁵⁰ *Histoire générale des techniques*, tom. 2; *Les premières étapes du machinisme*, Presses Universitaires de France, Paris, 1965, p. 79—80.

²⁵¹ Ion Conea, *Țara Loviștei*, în *Buletinul Societății Regale Române de Geografie*, tom. LIII, 1934, București, 1935, p. 136.

²⁵² Georgeta Moraru, *op. cit.*, p. 30—31.

²⁵³ Barbu Ștefănescu, Gheorghe Mudura, *op. cit.*, p. 524.

²⁵⁴ F.A.S.O., fond Colecția de planuri, inv. 32.

²⁵⁵ *Ibidem*, inv. 36.

²⁵⁶ *Ibidem*, inv. 37.

lor satului Lunca, ARSURA, CURU ARSURII (KURU ARSZURI) și VALEA ARSURII (VALLE ARSZURI), pe planul controversăi dintre fostul domeniu cameral de Modena-Ineu și domeniul episcopal de Vașcău, întocmit în 1817²⁵⁷, ARȘITE (ARSITZE), pe planul posesiunii Briheni din 1816²⁵⁸, ARSURA, un pământ delimitat în pădure, deținut de 11 locuitori din Cărbunari la 1859²⁵⁹, ARSURA (ARSZURA) un teren bine delimitat în pădure pe planul din 1816—1817 al Criștiorului, ARSURA (ARSZURA) și VALEA ARSURII (VALE ARSZURI), pe planul din 1868, ARSURA (ARSZURA), LA ARSURĂ (LA ARSURA) pe hărțile forestiere din 1901 și 1906²⁶⁰, DOSU ARSULUI (DOSZU ARSZULUI), la Poiana în 1867²⁶¹, ARSURA (ARSZURA), în sectorul forestier al hotarului satului Sighiștel în 1877²⁶², RUNCU ARS (RUNKU ARS), o pășune alpină a satului Sudrișiu²⁶³, ARSURA (ARSZURA), în pădurea aflată în hotarul Bărăștilor la 1822²⁶⁴, LA ARSURA (LA ARSZURA), la Cîmpani de Jos (1822)²⁶⁵, LA ARSURĂ (LA ARSZURA) în pădurea episcopală de la Sîrbești (1822)²⁶⁶, ARSURA, pe planul pădurii LEUCA, proprietate a firmei „Dobrinul” la 1944²⁶⁷, LA ARSURĂ (LA ARSZURA), un loc bine delimitat în pădurea din hotarul satului Ponoare la 1820²⁶⁸.

Alți termeni cu sens de *arsură* sînt: PERJELITURĂ (PERZSELTURA), o parte de hotar la Șumugiu în 1837²⁶⁹ sau PÎRJOALĂ (PERZSOLA) pe schița silvică a satului Apatu din 1820²⁷⁰.

Urmărind și în acest caz arealul localităților în care apar consemnate aceste toponime, surprindem aceeași suprapunere peste zona montană sau de contact cu muntele în masivele Codru-Moma și Bihorului. Apar mai rar în zonele de deal și cîmpie unde valoarea economică a lemnului — conferită de raritatea lui — a eliminat sau a periferizat de timpuriu tehnica arderii, limitată la incendierea spinilor și a miriștii, tehnică de fertilizare transmisă pînă astăzi.

Alternativa la tehnica arderii pădurii a constituit-o tehnica *tăierii* sau a *tăieturii*, mai puțin păstrată în toponimie cu această denumire: CÎMPU TĂIETURII (KÎMPU TAIETURI) și CODRU DE LA TĂIETURĂ, la Surduc (1909—1911)²⁷¹, TĂIETURA PETRILII, în zona forestieră a Buduresei²⁷²; aceasta pentru că simpla operațiune de tăiere nu era suficientă pentru a obține dintr-o pădure un loc de folosință agricolă, fiind adesea precedată și în mod obligatoriu urmată de alte operațiuni indispensabile muncii de defrișare; oricum termenii cu caracter general referitori la defrișare, presupun, adesea, și tăierea.

²⁵⁷ *Ibidem*, inv. 39.

²⁵⁸ *Ibidem*, inv. 137.

²⁵⁹ *Ibidem*, inv. 162.

²⁶⁰ *Ibidem*, inv. 215, 927—929.

²⁶¹ *Ibidem*, inv. 505.

²⁶² *Ibidem*, inv. 560.

²⁶³ *Ibidem*, inv. 579.

²⁶⁴ *Ibidem*, inv. 866.

²⁶⁵ *Ibidem*, inv. 920.

²⁶⁶ *Ibidem*, inv. 1081.

²⁶⁷ *Ibidem*, inv. 930.

²⁶⁸ *Ibidem*, inv. 1033.

²⁶⁹ *Ibidem*, inv. 607.

²⁷⁰ *Ibidem*, inv. 860.

²⁷¹ *Ibidem*, inv. 584.

²⁷² *Ibidem*, inv. 846.

Dintre termenii cu caracter mai general, cu o accepțiune mai apropiată de termenul anterior, cu o frecvență ridicată pe planurile cadastrale ale localităților bihorene din secolele XVIII—XIX, este cel de *laz-lazuri*, de origine slavă. În aceea ce privește accepțiunea care se dă termenului și implicit tehnicii *lăzuirii* există două puncte de vedere: unul care consideră termenul *laz* similar celui de curătură sau *runc* și altul care reduce sfera de cuprindere a termenului la operațiunea de tăiere a copacilor cu secarea²⁷³.

Din punct de vedere tehnic, *lăzuirea* poate să urmeze operațiunii de secare a arborilor, fiind ușurată de aceasta, dar poate fi și independentă de ea, realizându-se prin tăierea copacilor în stare de vegetație.

Prin caracterul lor permanent, lăzuirile au lăsat numeroase urme în toponimie, ce se suprapun adesea peste toponime preexistente ce desemnează aceleași operațiuni cu termenii mai vechi în limba română: *curatură*, *runc*. La nivelul depresiunii Beiușului două sate poartă denumirea de LAZURI: LAZURI DE BEIUȘ și LAZURI DE ROȘIA, în secolele anterioare existând și alte localități cu această denumire: LAZURI, devenită apoi LĂZĂRENI și LAZURI, integrată satului Răbăgani. În afara acestora planurile care constituie suportul demersului nostru mai consemnează: PĂRĂU LAZULUI (PARAU LAZULUI) și LAZ, acesta din urmă deținut de mai mulți țărani, în zona Munților Codru-Moma, după planul disputei dintre domeniile episcopale de Beiuș și Vașcău realizat în 1782²⁷⁴, DÎMBU LAZULUI, la Băița (1818, 1868) care desemează un teren defrișat în apropierea vetrei satului²⁷⁵, LĂZUȚ (LAZUTZ), un loc redus ca suprafață, defrișat în pădurea din apropierea Brihenilor (1816), în partea de hotar dinspre Lunca²⁷⁶, LAZ, la Căpîlna (1865)²⁷⁷, LAZU POZII (LAZA POZI), PĂRĂU LAZUȚULUI (P. LAZUCZULUI, la Cărbunari (1859)²⁷⁸, VALEA LAZURILOR (VALE LAZURILOR) și VÎRVU LAZULUI (VURVU LAZULUI), la Cărpînet (1821)²⁷⁹, DÎMBU LAZURILOR, la Cîmpani de Jos (1822)²⁸⁰, LAZURI (LAZUR), la Criștior (1868)²⁸¹, LAZU DE OGOR (LAZ DE OGOR) care are forma unui golf adînc în pădure, la Fînațe (1870)²⁸², VALEA LAZULUI (VALE LAZULUI), la Ghighișeni (1866)²⁸³, LĂZASCA, o parte a satului Coroi (1866)²⁸⁴, LAZURILE, o parte a hotarului satului Gurani ocupată de terenuri arabile și fînațe (1880)²⁸⁵, LĂZURELE, fînaț sătesc compact, la Gruilung (1820, 1862)²⁸⁶, LĂZUREI și LAZU STĂUNULUI, la Hinchiriș (1867)²⁸⁷, LAZURI (LAZUR), la Izbuc (1868)²⁸⁸, LAZ, la

²⁷³ H. H. Stahl, *Contribuții...*, I, p. 271—272; Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 24.

²⁷⁴ F.A.S.O., fond colecția de planuri, inv. 33.

²⁷⁵ *Ibidem*, inv. 61, 864.

²⁷⁶ *Ibidem*, inv. 139.

²⁷⁷ *Ibidem*, inv. 155.

²⁷⁸ *Ibidem*, inv. 162.

²⁷⁹ *Ibidem*, inv. 163.

²⁸⁰ *Ibidem*, inv. 919.

²⁸¹ *Ibidem*, inv. 215.

²⁸² *Ibidem*, inv. 274.

²⁸³ *Ibidem*, inv. 293.

²⁸⁴ *Ibidem*, inv. 209.

²⁸⁵ *Ibidem*, inv. 307.

²⁸⁶ *Ibidem*, inv. 306, 959.

²⁸⁷ *Ibidem*, inv. 328.

²⁸⁸ *Ibidem*, inv. 365.

Lazuri de Beiuș (1868)²⁸⁹, DÎMBU LAZURILOR, la Leheceni (1870), un teren defrișat adînc în mijlocul pădurii²⁹⁰, DEALU LAZURI (GYALU LAZUR), la Meziad (1860)²⁹¹, LAZU, o parte de hotar lotizată, la Mierlău (1870)²⁹², LAZURILE, un teren de asemenea lotizat, ocupat de arabile și finațe, VALEA LAZURILOR (VALE LAZURILOR), pe planul comun al satelor Gurani și Pietroasa (1864)²⁹³, LAZUL (LAZULUI), la Poieni de Sus în 1880²⁹⁴, LAZURI și DEALU LAZURI, la Poiana de Vașcău (1867)²⁹⁵, VÎRVU LAZURILOR (VURVU LAZURILOR), în pădurea din hotarul satului Ponoare la 1820 și 1869²⁹⁶, LAZU BICHII, o parte lotizată a hotarului și LAZURILE, teren delimitat în pădurea domenală la Rogoz (1876)²⁹⁷, FAȚA LAZURILOR (FACA DE LAZUR), teren lotizat la Sohodol-Lazuri (1865)²⁹⁸, LAZ, la Suplacu de Tinca (1867)²⁹⁹, LAZURI (LAZUR), pe harta silvică a localității Sohodol la 1822³⁰⁰, LA COADA LAZULUI (LA KODA LAZI), la Șumugiu (1866)³⁰¹, DÎMBU LAZULUI (DÎMBU LAZULUI), consemnat în hotarul Sighiștelului de planul secțiilor de exploatare A, B, C și D ale administrației silvice Lunca a Episcopiei romano-catolice³⁰², CÎMPU LAZURELE (KIMPU LAZURELE), PĂRĂU LAZURELE (PA. LAZURELE), în pădurea episcopală din hotarul satului Săliște de Vașcău (1822)³⁰³, LAZURI, pe harta din 1806 a pădurii aparținătoare satelor Șuncuiș, Vadu Crișului, Birtin, Dobricionești, Joseni, Măgești și Butani³⁰⁴, OGRADA LAZULUI, la Tărcăița în 1902³⁰⁵.

Și în cazul toponimelor derivate din *laz* — *lazuri* constatăm prezența lor precumpănitoare în hotarele satelor depresiunii Beiușului. În afara limitelor acesteia termenul s-a încetățenit în toponimia bazinului mijlociu al Crișului Negru și pe dealurile vestice dintre Crișul Repede și Crișul Negru.

Toponimia legată de defrișare prezentată pînă acum — exceptînd lăzuirea — se referă la tehnici speciale, a căror acțiune conduce la curățirea terenului de arbuști sau arbori doar la suprafața solului, în urma acțiunii lor rămînînd „cioatele” sau cel puțin rădăcinile. Pentru ca terenul să poată fi însă utilizat agricol este necesară scoaterea acestora; abia după aceea se obține o *curătură* (lat. *colatura*)³⁰⁶. Georgeta Moraru atribuie tehnicii curăturii toate operațiunile trecute în revistă anterior ca tehnici speciale: „*curătura* reprezintă în fapt un proces de muncă complex care cuprinde tehnici și procedee de muncă diferite, practicate în proporții con-

²⁸⁹ *Ibidem*, inv. 371.

²⁹⁰ *Ibidem*, inv. 374.

²⁹¹ *Ibidem*, inv. 392.

²⁹² *Ibidem*, inv. 401.

²⁹³ *Ibidem*, inv. 497.

²⁹⁴ *Ibidem*, inv. 506.

²⁹⁵ *Ibidem*, inv. 505.

²⁹⁶ *Ibidem*, inv. 510, 1033.

²⁹⁷ *Ibidem*, inv. 523.

²⁹⁸ *Ibidem*, inv. 578.

²⁹⁹ *Ibidem*, inv. 583.

³⁰⁰ *Ibidem*, inv. 1083.

³⁰¹ *Ibidem*, inv. 608.

³⁰² *Ibidem*, inv. 989.

³⁰³ *Ibidem*, inv. 1066.

³⁰⁴ *Ibidem*, inv. 1109.

³⁰⁵ *Ibidem*, inv. 634.

³⁰⁶ Georgeta Moraru, *op. cit.*, p. 8, 9.

diționate de o serie de factori locali care concură la executarea lor³⁰⁷. H. H. Stahi atribuite termenului doar sensul de scoatere a rădăcinilor (lat.-*curio-curare* — a curăța)³⁰⁸; oricum scoaterea rădăcinilor este operațiunea obligatorie în executarea unei curături; este termenul cu cea mai largă prezentă în toponimie la nivelul țării, evident, dintre cei referitori la tehnicile de defrișare³⁰⁹.

Prin natura lor, documentele de care ne folosim, planurile cadastrale, nu oferă, n-au cum să ofere, detalii despre derularea procesului de defrișare; cert este că pînă la apariția mecanizării nu au apărut prea multe noutăți în acest domeniu³¹⁰. Abia odată „secătuită“, „ciungită“, „arsă“ sau „tăiată“ pădurea, începea „chinul cel mare al oamenilor“, scoaterea rădăcinilor și a trupinelor rămase în pămînt. Pretutindeni, cîțiva ani după tăierea sau pirjolirea arborilor, datorită rădăcinilor rămase în pămînt, terenul nu se putea ara ci doar săpa; scoaterea rădăcinilor și a cioatelor se efectua adesea cîțiva ani la rînd cu ajutorul toporului, tirnăcopului și a „cumpenii“³¹¹. Locul curățat de rădăcini era lăsat anul următor drept pășune sau finat, pentru ca abia în anul al doilea să se încerce o arătură, primăvara după ce se topea zăpada și pămîntul era slăbit de gerul iernii; oricum erau necesare mai multe perechi de boi pentru aceasta³¹². Pe domeniul Episcopiei romano-catolice de Oradea în primele decenii ale secolului nostru, contractele de defrișare prevedeau ararea imediată a locului defrișat și bine curățat de rădăcini și lăstăriș³¹³. În cercetările de teren efectuate în satele în care se mai efectuează încă, pe scară redusă, mici curături, am constatat existența trupinelor mai mulți ani la rînd, pămîntul fiind lucrat cu sapa sau hîrlețul printre ele și cultivat cu cartofi și porumb (Chișcău, 1985—1988).

Revenind la toponimele care amintesc tehnica curăturii, trebuie să precizăm că ele se întîlnesc în cea mai mare parte a spațiului etnic românesc, de o parte și de alta a Carpaților³¹⁴, cu frecvență mai mare în Moldova, Muntenia și Oltenia; în Transilvania sînt mai frecvente în Hunedoara și în regiunea Munților Apuseni³¹⁵. Planurile noastre cadastrale probează frecvența lor mare și în Bihor: CURĂTURA (KURATURA), se numește o parte a hotarului satului Băița, conform planului din 1868³¹⁶, CURĂTURA, un loc separat în pădurea episcopală din hotarul Brihenilor (1816)³¹⁷, CURĂTURI (KURETURE), o parte mare de hotar, lotizată, CURĂȚITURA (LUI) GAVRIȘ, CURĂȚITURA (LUI) IEPURE, două terenuri reduse ca suprafață smulse pădurii în partea de hotar dinspre Soho-

³⁰⁷ *Ibidem*, p. 31.

³⁰⁸ H. H. Stahl, *Contribuții...*, I, p. 272.

³⁰⁹ Georgeta Moraru, *op. cit.*, p. 23.

³¹⁰ *Histoire générale des techniques*, tom. III, p. 539.

³¹¹ Gheorghe Iordache, *Ponderea sistemelor românești de agricultură în diferite epoci istorice în Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România*, vol. I, Sibiu, 1981, p. 20.

³¹² Nicolae Dunăre, *Mijloace tradiționale în agricultura Munților Apuseni*, în *Apulum*, XI, 1973, Alba Iulia, 1973, p. 580.

³¹³ Barbu Ștefănescu, Gheorghe Mudura, *op. cit.*, p. 524.

³¹⁴ I. Conea, *Plaiuri carpatice*, p. 19.

³¹⁵ Georgeta Moraru, *op. cit.*, p. 23.

³¹⁶ F.A.S.O., *fond Colecția de planuri*, inv. 61.

³¹⁷ *Ibidem*, inv. 137.

dol, la Căbești (1861/1862, 1900)³¹⁸, COASTA CURĂTURII (DÛLLOU KURATURI), la Chișcău (1862)³¹⁹, CURĂTURA (KURATURA) un teren defrișat, ocupat de un finaț și o altă CURĂTURA (KURATURA), în pădurea din apropierea satelor Cîmpani de Jos și Cîmpani de Sus, la începutul secolului al XIX-lea și CURĂTURA, o parte de hotar, pe planul comun al celor două localități amintite, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea³²⁰, CURĂTURA (KURATURA), la Poieni de Sus (1870, 1903)³²¹, CURĂȚITURI (KURATITURJ) se numește o parte a Cîmpului de Jos al satului Cordău la 1841, devenită CURĂTIRI pe planul din 1861³²², CURĂTURA (KURATURA), situată în partea hotarului satului Cresuia ce urcă pe pantele muntelui³²³, CURĂTURA (KURATURA), un finaț, pe planul din 1868 al hotarului satului Criștior³²⁴, CURĂȚITURA LUI MACOVEI (KURATZITURA MAKOVIE), la Dicănești în 1820, un loc bine individualizat în pădurea domonială³²⁵, două locuri numite CURĂTURA (KURATURA) consemnează planul din 1871 în hotarul localității Ștei (astăzi Oraș Dr. Petru Groza): una se prezintă sub forma unui întrînd într-un teren cu tufărișuri și este ocupat de un arabil, al doilea, tot un arabil delimitat în pădurea numită DUMBRAVA³²⁶, CURĂTURA (KURATURA), un arabil în imediata apropiere a satului și CURĂTURA (KURATURA), un teren defrișat în pădure, în care înaintează sub forma unui golf, la Finațe, la începutul secolului al XIX-lea și în 1870³²⁷, CURĂTURA (KURATURA), un arabil la Forosig (1876)³²⁸, CURĂTURA (KURATURA), la Hinchiriș (1867), situată în partea hotarului dinspre Băleni³²⁹, CURĂȚITURA (KURACZITURA), o parte de hotar situată spre Vintere, la Holod în 1870 și CURĂTURA, în hotarul aceleiași localități, pe un plan datînd probabil de la sfîrșitul secolului al XIX-lea³³⁰, CÎMPU CURĂTURII (KIMPUR KURATURI), pe planul satului Hotărel (1869)³³¹, CURĂTURA (KURATURA), o parte a hotarului satului Lelești³³², VALEA CURĂTURILOR (VALE KURATURILOR), la Lupoaia (1845)³³³, CURĂTURA (KURATURA), o parte de hotar ocupată de arabile și finațe la Nimăiești (1868)³³⁴, CURĂTURI (KURATURI), la Petrani (1859)³³⁵, CURĂTURI (KURATURI), de două ori, în hotarul satului Rogoz (1876)³³⁶, CURĂTURA (KURATURA), STRINTURA CURĂTURICII (SZTRINTURA KURATURICS) și CURATURICI, mai multe locuri defrișate, reduse ca suprafață,

³¹⁸ *Ibidem*, inv. 151, 152.

³¹⁹ *Ibidem*, inv. 183.

³²⁰ *Ibidem*, inv. 989, 198.

³²¹ *Ibidem*, inv. 200, 507.

³²² *Ibidem*, inv. 206, 207.

³²³ *Ibidem*, inv. 214.

³²⁴ *Ibidem*, inv. 215.

³²⁵ *Ibidem*, inv. 932.

³²⁶ *Ibidem*, inv. 243.

³²⁷ *Ibidem*, inv. 989, 274.

³²⁸ *Ibidem*, inv. 281.

³²⁹ *Ibidem*, inv. 328.

³³⁰ *Ibidem*, inv. 329, 330.

³³¹ *Ibidem*, inv. 333.

³³² *Ibidem*, inv. 375.

³³³ *Ibidem*, inv. 382.

³³⁴ *Ibidem*, inv. 429.

³³⁵ *Ibidem*, inv. 489.

³³⁶ *Ibidem*, inv. 523.

delimitată în pădure, la Roșia (1869)³³⁷, CURĂTURA (CURATORE), la Sititelec (1857)³³⁸, CURĂTURA (KURATURA), un pământ lotizat, situat lângă vatra satului, la Suștiu, în 1869³³⁹, LA CURĂȚITURA BARCULUI (LA KURETZIT BARKULUI), la Tulca (1825)³⁴⁰, CURĂTURA (KURATURA), la Vintere (1859)³⁴¹, CURĂTURA (KURATURA), un arabil care înaintează adinc în pădurea domenială, la Băița (1818)³⁴², CURĂȚITURA (KURATZITURA), loc defrișat în interiorul pădurii și PĂRAU CURĂȚITURII (PAREO KURATZITURI), pe planul silvic al satului Valea Mare de Codru (1821)³⁴³, CURĂTURA, un loc ocupat de pământuri urbariale ale satului Vărzari (1816)³⁴⁴.

Cu această categorie de toponime ieșim mai mult în afara zonei muntoase limitrofe depresiunii Beiușului, deși localitățile în hotarul cărora apar consemnate *curăturile* îi aparțin în majoritate; constatăm apoi aceeași prezență a localităților din bazinul mijlociu al Crișului Negru, a Dealurilor Vestice dintre Crișul Repede și Crișul Negru, a cîmpiei înalte a Miersigului. Analizînd categoriile de teren existente în aceste *curături*, constatăm preponderența arabilelor, apoi a fînătelor, în puține cazuri a pășunii. De asemenea trebuie să remarcăm faptul că, mai mult decît în cazul toponimelor anterioare, „*curăturile*“ denumesc adesea mari părți de hotar.

Operațiunea de *runcuire* (lat. *runcare*), este similară tehnicii *curăturii*, după unii autori³⁴⁵, după alții — care nu suprapun perfect sferile de cuprindere a termenilor *curatură* și *laz* — ar fi identică cu operațiunea de lăzuire, termenul latin precedîndu-l în timp pe cel slav³⁴⁶. Runcuirea a lăsat urme considerabile în toponime în toată aria carpatică, din Maramureș în Munții Apuseni, Munții Poiana Ruscăi, Carpații Meridionali, Carpații Orientali, mai ales în compartimentul lor nordic³⁴⁷. Pentru Bihor planurile cadastrale consemnează: RUNCU DEVII (RUNKU GYEVI), pe planul din 1782 al controversei de lungă durată în Munții Codru-Moma, dintre domeniile de Vașcău și Beiuș³⁴⁸, DEALU PRUȚU RUNCULUI (GYALU PRUCZU RUNKULUI), VÎRVU RUNCULUI (VURVU RUNCULUI), FÎNTÎNA RUNCULUI (FONTINA RUNCULUI), VALEA RUNCULUI (VALLE RUNKULUI), pe planul din 1799 al terenurilor controversate, în aceiași munți între domeniul de Vașcău și cel de Mutina³⁴⁹, DEALU RUNCULUI (GYALU RUNKULUI), VALEA RUNCULUI (VALLE RUNKULUI), pe planul din anul următor al aceleași controverse³⁵⁰, GRUETU RUNCULUI (GRUETZU RUNKULUI), VA-

³³⁷ *Ibidem*, inv. 533.

³³⁸ *Ibidem*, inv. 563.

³³⁹ *Ibidem*, inv. 615.

³⁴⁰ *Ibidem*, inv. 661.

³⁴¹ *Ibidem*, inv. 709.

³⁴² *Ibidem*, inv. 864.

³⁴³ *Ibidem*, inv. 1140.

³⁴⁴ *Ibidem*, inv. 1146.

³⁴⁵ H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 272.

³⁴⁶ Georgeta Moraru, *op. cit.*, p. 18; I. Conea, *Țara Loviștei*, p. 136.

³⁴⁷ Ion Conea, *Țara Loviștei*, p. 136; *Idem*, *Plaiuri carpatice*, p. 37; Gh. Focșa, *Țara Oașului*, vol. II, București, 1975, p. 32; Lucia Apolzan, *Carpații...*, p. 26; Georgeta Moraru, *op. cit.*, p. 17.

³⁴⁸ F.A.S.O., *fond Colecția de planuri*, inv. 33.

³⁴⁹ *Ibidem*, inv. 36.

³⁵⁰ *Ibidem*, inv. 37.

LEA RUNCULUI (VALLE RUNKULUI), DOSU RUNCULUI (DOSZU RUNKULUI) și VÎRVU RUNCULUI (VURVU RUNKULUI), pe planul litigiului dintre domeniul de Vașcău și fostul domeniu cameral de Modena-Ineu din 1817³⁵¹, RUNCU (RUNKU), o pășune alpină, aparținătoare satului Beiușele, alături de care mai apar în aceeași zonă alpină CHICERA RUNCULUI (KÍCSERA RUNKI), RUNCU CAPRII (RUNKU KAPRI) și CAPU RUNCULUI (KAPU RUNKULUI)³⁵², VÎRVU RUNCULUI (VURVU RUNKULUI), pe planul localității Briheni la 1816³⁵³, RUNCU CAPRII (RUNKU KAPRI), DEALU RUNCU (GYALU RUNKU) și VALEA RUNCU (VALE RUNKU), în sectorul forestier al Buduresei (1884)³⁵⁴, DEALU RUNCULUI (GYALU RUNKULUI), la Cărbunari (1859), în partea de hotar a satului suprapusă peste munte, cu mai multe locuri de arătură, zonă în care mai apare și PĂRĂU RUNCULUI. (P. RUNKULUI) și (?) RUNCULUI (RUNKULUI), un teren defrișat și deținut de zece locuitori ca finat³⁵⁵, VÎRTOAPELE RUNCULUI (VURTOPELE RUNKULUI), VÎRVU RUNCULUI, două locuri defrișate în pădurea situată pe VÎRVU CORNETULUI (VURVU KORNYETULUI), pe harta forestieră a posesiunii episcopale Cîmp, la 1822³⁵⁶, RUNCU CORNEȘTILOI și RUNCU CEL MARE (RUNKU CSEL MARE), la Cresuia (1861)³⁵⁷, VALEA RUNCULUI (VALE RUNKULUI), la Cîmpani de Jos în 1822³⁵⁸, RUNCU (RUNKU), un loc separat în pădure, ocupat probabil de un finat, la Criștior în 1816—1817³⁵⁹, RUNCU DE SUS (RUNKU DE SZUSZ), RUNCU DE JOS (RUNKU DE ZSOSZ), două finate situate în pădure, la 1906 și 1944³⁶⁰, DEALU RUNCU (GYALU RUNKU), în pădurea episcopală din apropierea Băiței, pe harta de exploatare a pădurilor din administrația silvică Criștior a Episcopiei romano-catolice de Oradea, realizată în 1906³⁶¹, RUNCU ALUNULUI (RUNKU ALUNULUI), DEALU RUNCULUI (GYALU RUNKULUI), pe planul comun al satelor Gurani și Pietroasa din 1864³⁶², RUNCU (RUNKU), la Poieni de Sus, pe planul din 1880 dar și pe cel din 1903³⁶³, RUNCU (RUNKU), la Roșia în 1879³⁶⁴, P(ARĂU) RUNCULUI (P. RUNKULUI), în pădurea din hotarul satului Săliște de Vașcău la 1822³⁶⁵, RUNCU ARS (RUNKU ARS), o pășune alpină a Sudrigiului (1856)³⁶⁶, RUNC (RUNK), un teren lotizat, DEALU RUNCULUI (GYALU RUNKULUI), la Tărcăița în 1879/1880³⁶⁷, DEALU RUNCULUI (GYALU RUNKULUI), un loc defrișat în pădurea din zona satelor

³⁵¹ *Ibidem*, inv. 39.

³⁵² *Ibidem*, inv. 67.

³⁵³ *Ibidem*, inv. 137.

³⁵⁴ *Ibidem*, inv. 846.

³⁵⁵ *Ibidem*, inv. 162.

³⁵⁶ *Ibidem*, inv. 918.

³⁵⁷ *Ibidem*, inv. 214.

³⁵⁸ *Ibidem*, inv. 920.

³⁵⁹ *Ibidem*, inv. 927.

³⁶⁰ *Ibidem*, inv. 929, 930.

³⁶¹ *Ibidem*, inv. 929.

³⁶² *Ibidem*, inv. 497.

³⁶³ *Ibidem*, inv. 506, 507.

³⁶⁴ *Ibidem*, inv. 533.

³⁶⁵ *Ibidem*, inv. 1066.

³⁶⁶ *Ibidem*, inv. 579.

³⁶⁷ *Ibidem*, inv. 634.

Șuncuiuș, Vadu Crișului, Dobricionești, Josani, Măgești și Butani (1806)³⁶⁸.

Încercînd, ca și pentru celelalte toponime, localizarea lor geografică constatăm suprapunerea lor cu hotarele localităților de contact cu muntele, ba mai mult, situarea lor mai ales în părțile de hotar ce se întind peste zona muntoasă, uneori în zona cea mai înaltă, cea a pășunilor alpine.

Alți termeni legați de operațiunea de despădurire, cu frecvență ridicată pe planurile noastre sînt *poiană* (slv. *poljana*), cu sensul de teren lipsit de vegetație arborescentă, acoperit cu iarbă, în interiorul unei păduri³⁶⁹ și *prelucă*, necuprins în *Dicționarul explicativ al limbii române* dar care are înțelesul de poiană mai îngustă, în devenire, incipientă, în care mai pot exista și copaci.

La nivelul țării dar și pe planurile cadastrale bihorene are frecvență mai mare toponimul *poiană*³⁷⁰. Nu excludem existența unor poieni naturale, rezultate din jocul naturii, dar prezența poienilor de natură antropică este un fenomen mult mai larg, pus în evidență de locurile cu această denumire prezente pe planurile amintite. Consemnăm în continuare toponimele referitoare la acțiunea de *poienire* sau la rezultatul acestei operațiuni, *poiana*, care vin să se adauge localităților cu acest nume existente în depresiunea Beiușului: POIANA, POIENI DE SUS, POIENI DE JOS; acestea sînt: CÎMPU POIENIȚA, pe planul din 1782 al terenurilor disputate de domeniile de Beiuș și Vașcău, în Munții Codru-Moma³⁷¹, POIENIȚA (POJENITZA) și iarăși POIENIȚA (POYENITZA), pe planul litigiului dintre domeniile Vașcău și Mutina din 1800³⁷², POIENIȚA, finanțat al locuitorilor din Slătioara și Negru (POENITZA, falcastra szlatinensium et Nyeagrensium), pe planul din 1817 al terenurilor litigioase între domeniile Vașcău și cel de Modena-Ineu³⁷³, POIENIȚA (POYENITZA), pe planul următor al aceleași dispute³⁷⁴, POIANA, un loc defrișat în pădurea capitulară de la Alperea (1846, 1890)³⁷⁵, POIANA LA CUPI (POJANA LA KUPI), la Briheni (1816)³⁷⁶, POIENI (POENY) și POIANA FLORII MOISII, pe planul localității Cihei (1823)³⁷⁷, LA POIENI (LA POINY), pe planul forestier al localității Cîmp din 1822³⁷⁸, POIENI (POENY), la Colești în 1824³⁷⁹, POIANA, la Drăgoteni (1879)³⁸⁰, DEALU POIENII (GYALU POJENYI), la Dumbrăvița de Codru (1857)³⁸¹, LA POIENI (LA POYENY), la Felcheriu (1827), POIENI (POENY) și PĂRAU POIENII, pe planul din 1830 al aceleași localități³⁸², POIANA, la Gurani în 1880 și 1888³⁸³, POIE-

³⁶⁸ *Ibidem*, inv. 1109.

³⁶⁹ DEX, p. 714.

³⁷⁰ Georgeta Moraru, *op. cit.*, p. 16.

³⁷¹ F.A.S.O., fond Colecția de planuri, inv. 33.

³⁷² *Ibidem*, inv. 37.

³⁷³ *Ibidem*, inv. 39.

³⁷⁴ *Ibidem*, inv. 40.

³⁷⁵ *Ibidem*, inv. 52, 854.

³⁷⁶ *Ibidem*, inv. 137, 884.

³⁷⁷ *Ibidem*, inv. 190.

³⁷⁸ *Ibidem*, inv. 918.

³⁷⁹ *Ibidem*, inv. 203.

³⁸⁰ *Ibidem*, inv. 244.

³⁸¹ *Ibidem*, inv. 248.

³⁸² *Ibidem*, inv. 261, 263.

³⁸³ *Ibidem*, inv. 307, 936.

NIȚA (POYNITZA), la Hinchiriș în 1867³⁸⁴, POIANA (POYIANA), la Lazuri de Beiuș (1868)³⁸⁵, POIANA (POJANA), la Roșia (1879)³⁸⁶, POIENILE (POJENILE), o pășune la Sohodol-Lazuri în 1865³⁸⁷, POIANA (POJANA), pe planul din 1806 al pădurii aparținătoare mai multor sate de pe valea Crișului Repede³⁸⁸.

Constatăm și în cazul toponimului *poiană* aceeași frecvență mai ridicată în satele cu un sector forestier, mai dezvoltat din Munții Codru-Moma și depresiunea Beiușului, cu iradiieri spre zonele deluroase, pînă la limita cîmpiei.

Preluca apare ca toponim minor în construcții de genul: VALEA PRELUCILOR (VALE PRELUCSERILOR), pe planul din 1782 al terenului controversat în Munții Codru-Moma³⁸⁹, DEALU PRELUCII (GYALU PRELAKI), pe un plan din 1790 al aceluiași terenuri litigioase³⁹⁰, DEALU PRELUCII (GYALU PRELUCII), pe planul din 1817 al aceluiași terenuri³⁹¹, PRELUCA LUI CSATARY, la Beiușele (1862)³⁹², PRELUCA (PRELUK) și PRELUCA (PRELUKA), aceasta din urmă, un teren redus ca întindere aflat în partea hotarului situată la cea mai mare altitudine, la Burda (1859)³⁹³, PĂRAU PRELUCII (PRELUCI PAREO), la Chișlaca (1816, 1827)³⁹⁴, PRELUCA (PRELUKA), la Ferice (1868)³⁹⁵, PRELUCA (PRELUKA), un pămînt lotizat și PRELUCILE (PRELUCSELE), loc separat în pădure, la Hinchiriș (1867)³⁹⁶, PRELUCA MĂGURII (PRELUKA MĂGURI), loc separat în pădure la Meziad (1860)³⁹⁷, PRELUCI (PRELUTS), la Oșand în 1816 și PRELUCA (PRELUKA) în 1865³⁹⁸, PRELUCA LUI RUGOS, PRELUCILE (PRELUCSELE), terenuri de cultură, reduse ca suprafață, pe planul comun al localităților Gurani și Pietroasa (1867)³⁹⁹, DEALU PRELUCII (GYALU PRELUK), la Poclusa de Beliu (1867)⁴⁰⁰, PRELUCA MICĂ (PRELUKA MIK) și PRELUCA MARE (PRELUKA MARE), două locuri delimitate în pădurea de la Ponoare în 1820⁴⁰¹, PRELUCA CEA MARE (PRELUKA CSEL MARE), loc separat situat pe CALEA MOMII (KALE MOMI), pe planul aceleiași localități din 1869⁴⁰², PRELUCA (PRELUKA) și DEALU PRELUCII (GYALU PRELUCSI), la Secaciu, pe planurile din 1821 și 1867⁴⁰³, PRELUCA (PRELUKA), PRELUCA LUI ȘANDOR, PRELUCA BRADULUI (PRELUKA BRADULUI) și PRELUCUȚA (PRELYUKUCZA), la Sighiștel, la începutul secolului al XIX-

³⁸⁴ *Ibidem*, inv. 328.

³⁸⁵ *Ibidem*, inv. 971.

³⁸⁶ *Ibidem*, inv. 533.

³⁸⁷ *Ibidem*, inv. 578.

³⁸⁸ *Ibidem*, inv. 1109.

³⁸⁹ *Ibidem*, inv. 33.

³⁹⁰ *Ibidem*, inv. 36.

³⁹¹ *Ibidem*, inv. 39.

³⁹² *Ibidem*, inv. 67.

³⁹³ *Ibidem*, inv. 161.

³⁹⁴ *Ibidem*, inv. 917, 1112.

³⁹⁵ *Ibidem*, inv. 265.

³⁹⁶ *Ibidem*, inv. 328.

³⁹⁷ *Ibidem*, inv. 480.

³⁹⁸ *Ibidem*, inv. 480, 482.

³⁹⁹ *Ibidem*, inv. 497.

⁴⁰⁰ *Ibidem*, inv. 501.

⁴⁰¹ *Ibidem*, inv. 1033.

⁴⁰² *Ibidem*, inv. 510.

⁴⁰³ *Ibidem*, inv. 523, 554.

lea și la 1877⁴⁰⁴, PRELUCA (PRELUKA), cu terenuri mici, insulare, smulse pădurii, la Sohodol-Lazuri (1865)⁴⁰⁵, PRELUCA (PRELUK), la Tărcăița în 1880⁴⁰⁶.

O semnificație asemănătoare are și toponimul *RARIȘTE*. Apariția unei „rariști” în pădure se poate datora unor factori naturali sau unor factori antropici, a doua categorie fiind legată de acțiunea de defrișare. Planurile cadastrale bihorene consemnează: *RARIȘTE* (*RARIȘTYE*), la Agriș în 1822⁴⁰⁷, *RARIȘTE* (*RARISTYE*), în pădurea din apropierea satului Delani (1857)⁴⁰⁸, *LA RARIȘTE* (*LA RARIȘTYE*), pe schița pădurii LUNCA, din apropierea satului Săliște de Beliu în 1818⁴⁰⁹, *RARIȘTEA MARE* (*RARISTYE MARE*) și *RARIȘTEA BOBOȘTII* (*RARISTYE BOBOSTYI*), pe planul pădurilor capitulare din Șauaieu, Sititelec și prediul Bobostya (1812)⁴¹⁰, *RARIȘTE*, la Petreasa (1864)⁴¹¹.

Tot rezultat al defrișărilor sînt, în mod indiscutabil, și cea mai mare parte a *pleșurilor*, toponime sinonime cu *poieni*, *livezi* etc.⁴¹², destul de numeroase și ele pe planurile cadastrale: *VALEA PLEȘULUI* (*VALE PLESULUJ*), pe planul terenului disputat de domeniile de Beiuș și Vașcău în 1782 în Munții Codru-Moma⁴¹³, *VALEA PLEȘII* (*VALE PLESSI*), *CORNU PLEȘII* (*KORNU PLESSI*), pe planul referitor la controversa teritoriului BRĂTCOIȚA, aflat între posesiunile — Birzești, Groșeni, Hășmaș și Urviș, ale domeniului de Beliu al Episcopiei romano-catolice de Oradea și Hinchiriș, Băleni, Tărcăița și Târcaia, ale domeniului episcopal greco-catolic de Beiuș (1819)⁴¹⁴, *VÎRVU PLEȘULUI*, pe un plan anterior al aceleași dispute (1815)⁴¹⁵, *LA PLEȘ*, *FÎNTÎNA LA PLEȘ* (*FONTINA LA PLES*), *VALEA PLEȘCUȚII* (*VALE PLESKUCZ*), *DEALU PLEȘCUȚII* (*GYALU PLESKUCSI*), pe planul pădurii episcopale din hotarul satului Băița la 1818⁴¹⁶, *VÎRVU PLEȘII* (*VURVU PLESI*), pe care apare delimitat un teren care-și justifică, prin formă, numele: *PLEȘU LUNG*, numit astfel pentru a putea fi deosebit de *PLEȘU SCURT* (*PLESE SZKURT*), mai redus ca suprafață, toate delimitate în pădurea din zona localității Bărăști (1822)⁴¹⁷, *PLEȘU DE MIJLOC* (*PLEȘ DE MIZSLOC*), *PLESU DE SUS* (*PLES DE SZUSZ*), la Meziad (1860)⁴¹⁸, *PLEȘU*, la Poieni de Sus în 1880⁴¹⁹, *PLEȘU*, o pășune la Sohodol-Lazuri (1865)⁴²⁰, *LA PLEȘ*, în hotarul Sighiștelului, pe planul de la începutul secolului al XIX-lea⁴²¹.

⁴⁰⁴ *Ibidem*, inv. 560, 989.

⁴⁰⁵ *Ibidem*, inv. 578.

⁴⁰⁶ *Ibidem*, inv. 632.

⁴⁰⁷ *Ibidem*, inv. 49.

⁴⁰⁸ *Ibidem*, inv. 236.

⁴⁰⁹ *Ibidem*, inv. 1069.

⁴¹⁰ *Ibidem*, inv. 1097.

⁴¹¹ *Ibidem*, inv. 491.

⁴¹² Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 24—25.

⁴¹³ F.A.S.O., fond Colecția de planuri, inv. 33.

⁴¹⁴ *Ibidem*, inv. 42.

⁴¹⁵ *Ibidem*, inv. 38.

⁴¹⁶ *Ibidem*, inv. 864.

⁴¹⁷ *Ibidem*, inv. 866.

⁴¹⁸ *Ibidem*, inv. 392.

⁴¹⁹ *Ibidem*, inv. 506.

⁴²⁰ *Ibidem*, inv. 578.

⁴²¹ *Ibidem*, inv. 989.

Sens de *curătură* au și toponimele derivate din cuvîntul *ruptură*, după cum arată I. Iordan, cu sens similar celui din alte limbi romanice (fr. *roture* înseamnă pămînt devenit arabil iar spaniolul *roturas* înseamnă a ara întîia oară pămînturi sterpe sau munți despăduriți, pentru a-i transforma în terenuri bune de cultură)⁴²². Este evident acest sens în cazul toponimului RUPTURA LA GURA CRACIUNII, un teren smuls, („rupt”) pădurii, bine conturat pe planul Beiușelelor din 1862⁴²³.

Alt termen pentru *curătură*, pătruns sporadic din limba maghiară în toponomia satelor românești este *irtaș*, consemnat adesea prin forma sa românească: ÎRTAȘU PECULUI (IRTASU PEKULUI), ÎRTAȘU NEGREȘ-ȚILOR (ÎRTASU NEGRESTYLOR), la Surduc (1909)⁴²⁴, ÎRTASU MICULUI (IRTASU MIKULUI) și ÎRTASU PETRINULUI, în satul vecin, Serghiș (1909)⁴²⁵, JARTAS, la Felcheriu (1890), în cazul căreia evidența defrișării este foarte clară⁴²⁶.

Alți termeni care cel puțin inițial par să fi avut sensul de „*curătură*,” *prisaca* și *livadă*⁴²⁷ nu apar decît incidental în toponimia consemnată de planurile cadastrale bihorene: PRESACA (PRESZAKA), la Burda (1860)⁴²⁸, VÎRVU PRISECII (VURVU PRISZETSI), la Cîmp-Colești (1821—1822)⁴²⁹, PRISACA (PRESZAKA), la Hinchiriș (1867)⁴³⁰, LIVADA, la Suștiu (1822)⁴³¹.

Nu întotdeauna rezultatul unei operațiuni de defrișare poartă denumirea tehnicii utilizate. Terenurile defrișate sînt numite uneori după destinația care le este atribuită. Multe dintre ele constituie „cîmpuri”, în accepțiunea de locuri luate în folosință de om, cel mai adesea cultivate. Astfel de „cîmpuri”, cu formele *cîmp* — *cînșor*, *cîmpuri* — *cîmpurele*, contribuie la formarea a numeroase toponime minore în locurile cu defrișări frecvente. Desigur mai apar cîmpuri și cu altă accepțiune, cum ar fi de pildă cele perechi (Cîmpul de Sus — Cîmpul de Jos) care se rotesc în cadrul sistemelor de cultură în doi timpi. O enumerare a toponimelor de acest gen, cu precizarea realității pe care o acoperă, — unde acest lucru este posibil — este mai concludentă: CÎMPU REȘNIȚA (KÎMPU RES-NYTZA), CÎMPU NEVESTII (KÎMPU NYAVESTI), CÎMPU POIENIȚA, pe planul din 1782 al terenurilor în litigiu între domeniile episcopale de Beiuș și Vașcău⁴³², CÎMPU LUPILOR (KIMPULUPILOR), în zona acelu-rași terenuri litigioase din Munții Codru-Moma, pe o schiță din 1790⁴³³, din nou CÎMPU NEVESTII, pe două planuri ulterioare (1799 și 1800)⁴³⁴, CÎMPU LUPULUI, al locuitorilor din Sohodol (KIMPULUPULUI SZOK-HODOLINSIUM) și CÎMPUȚ (KIMPUTZ), pe planul disputei dintre do-

⁴²² Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 24.

⁴²³ F.A.S.O., fond Colecția de planuri, inv. 67.

⁴²⁴ *Ibidem*, inv. 584.

⁴²⁵ *Ibidem*, inv. 595.

⁴²⁶ *Ibidem*, inv. 263, 264.

⁴²⁷ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 25, 96.

⁴²⁸ F.A.S.O., fond Colecția de planuri, inv. 149.

⁴²⁹ *Ibidem*, inv. 201, 918.

⁴³⁰ *Ibidem*, inv. 328.

⁴³¹ *Ibidem*, inv. 1111.

⁴³² *Ibidem*, inv. 33.

⁴³³ *Ibidem*, inv. 34.

⁴³⁴ *Ibidem*, inv. 36, 37

meniul de Vașcău și cel de Modena-Ineu (1817)⁴³⁵, CÎMPU MICULII și CÎMPU POPII la Agriș (1822)⁴³⁶, CÎMPU MOVILII (KIMPU MOVILIS), la Beiușele (1862)⁴³⁷, două CÎMPUȚURI (KIMPUȚURI), mici terenuri defrișate în interiorul pădurii, situate în partea dinspre munte a hotarului satului Budureasa (1858/1859)⁴³⁸, CÎMPURI (KÎMPURE), o parte de hotar la Buntești (1860)⁴³⁹, CÎMPU (KÎMPU), un teren arabil compact la Burda (1860)⁴⁴⁰, CÎMPU LUI MACAVEI (KIMPU MAKAVE), separat, delimitat într-o „pustă” la Cărand (1866)⁴⁴¹, CÎMPU FICIORILOR (KAMPU FICSIORILOR), CÎMPU COTETELOR (KIMPU KOTYETZILOR), două locuri cu finat, deținute individual, probabil îngrădite în pășune, la Cărăsău (1903)⁴⁴², CÎMPU CORNULUI (KIMPU KORNULUI), toponim care denumește mai multe terenuri arabile dispuse insular în cadrul hotarului Cărpinetului (1821)⁴⁴³, CÎMPU SĂLBATEC, cuprins de pădure la Cheriu în 1826, devenit CÎMPU CEL SĂLBATEC (KIMPU CSEL SZALBAGYIK) în 1860⁴⁴⁴, CÎMPU IEPII (KIMPU IEPI), un arabil în pădurea de la Cihei (1823)⁴⁴⁵, CÎMPU NILII, la Comănești (1820)⁴⁴⁶, CÎMPU LUI LOȚI, CÎMPU DEII, defrișate în pădure, la distanță mare de vatră, la Colești⁴⁴⁷, CÎMPU VÎRVULUI (KIMPU VURVULUI), loc separat în pădure la Cucuceni (1867)⁴⁴⁸, CÎMPU PĂDURII (KIMPU PADURI), la Ștei (1820 și 1871)⁴⁴⁹, CÎMPU CEL MARE (CÛMPU CSEL MARE), la Felcheriu (1827)⁴⁵⁰, CÎMPURELE (KIMPURELE), un loc defrișat în pădure și LA CÎMPURI (LA KIMPURI), pe un plan ulterior al aceleiași localități (1867)⁴⁵¹, CÎMPU CU FERIGI (KIMPU CU FERICS), CÎMPU RADACINII (KIMPU RADACSON), CÎMPU MOȚULUI (KIMPU MOCZULUJ), la Gălășeni (1894)⁴⁵², CÎMPU VÎRVULUI (KIMPU VURVULUJ), probabil cel care apare și pe planul Cucucenilor și CÎMPU HAREMII (KUMPU HAREME), ambele în partea dinspre munte a hotarului satului Ghighișeni (1866)⁴⁵³, CÎMPU RÎȘNIȚII (KÎMPU RISNYICI), probabil și el amintit pe planuri anterioare, cel mai izolat loc în pădure, pe întinsul hotar montan al Hinchirișului (1867)⁴⁵⁴, CÎMPU MARE (KIMPU MARE), lângă vatra satului, la Holod (sec. XIX)⁴⁵⁵, CÎMPU CURĂTURII la Hotărel (1869)⁴⁵⁶,

⁴³⁵ *Ibidem*, inv. 39.

⁴³⁶ *Ibidem*, inv. 49.

⁴³⁷ *Ibidem*, inv. 67.

⁴³⁸ *Ibidem*, inv. 141.

⁴³⁹ *Ibidem*, inv. 148.

⁴⁴⁰ *Ibidem*, inv. 149.

⁴⁴¹ *Ibidem*, inv. 157.

⁴⁴² *Ibidem*, inv. 161.

⁴⁴³ *Ibidem*, inv. 163.

⁴⁴⁴ *Ibidem*, inv. 170, 172.

⁴⁴⁵ *Ibidem*, inv. 190.

⁴⁴⁶ *Ibidem*, inv. 204.

⁴⁴⁷ *Ibidem*, inv. 201.

⁴⁴⁸ *Ibidem*, inv. 233.

⁴⁴⁹ *Ibidem*, inv. 241, 243.

⁴⁵⁰ *Ibidem*, inv. 261.

⁴⁵¹ *Ibidem*, inv. 262.

⁴⁵² *Ibidem*, inv. 287.

⁴⁵³ *Ibidem*, inv. 293.

⁴⁵⁴ *Ibidem*, inv. 328.

⁴⁵⁵ *Ibidem*, inv. 330.

⁴⁵⁶ *Ibidem*, inv. 333.

CÎMPU BOILOR (KIMPU BOILOR), la Husasău de Tinca (1865)⁴⁵⁷, CÎMPU DE SUS (FELSŐ MEZŐ), CÎMPU DE JOS (ALSO MEZŐ) și CÎMPU CRIȘULUI (KÖRÖS MEZŐ), părți de hotar la Ineu de Criș (1860)⁴⁵⁸, CÎMPU BULII (CUMPU BULY), CÎMPU MIRESEI (KIMPU MIRESELUJ), la Lăzăreni (1862), CÎMPU LUNG, la Lehecenii (1862)⁴⁵⁹, situat în apropierea satului, CÎMPU CIUNJILOR, în partea montană, dinspre Moneasa a hotarului localității Lunca-Ursești (1869)⁴⁶⁰, CÎMPU MARE, (KIMPU MARE), la Dumbrăvița Mică (1845)⁴⁶¹, CÎMPU LUI BRĂTIAN, CÎMPU HENTULUI, locuri defrișate, cuprinse în pădure, pe planul comun al localităților Ciunțești, Poclusa de Beliu, Hodișel și Măraș (1867)⁴⁶², CÎMPU TIUȘULUI (KIMPU TYUSULUI), CÎMPU PLAIULUI (KIMPU PLAJULUJ), locuri separate în pădure, la Poiana Vașcăului (1867)⁴⁶³; CÎMPU RADULUI, o parte de hotar la Rogoz (1876)⁴⁶⁴, CÎMPU LUNG (KIMPU LUNGU), loc redus ca suprafață, situat în pădure, la Roșia (1879)⁴⁶⁵; CÎMPU CRUCHI (KIMPU CRUCS), iarăși în pădure, la Săldăbagiu Mic (1843)⁴⁶⁶, CÎMPU LUDANII (KIMPU LUDANI), CÎMPU FÎNTINEL (CÎMPU FONTJNYEL), pe planul Secaciului, ultimul la hotar cu Botfeiu, separat în pădure⁴⁶⁷, CÎNȘOR (KINȘOR), un teren redus ca suprafață, la limita hotarului dinspre munte, în mijlocul pădurii, de două ori CÎMPU ONUȚEȘTILO, situate de o parte și de alta a Căii Muntelui și a VAIU SU CALEA MUNTELUI, la Sighiștel⁴⁶⁸, CÎMPU CIOREILOR, CÎMPU ALB (KIMPU ALB), la Sîntelec (1888)⁴⁶⁹, CÎMPU LUI LAZA, CÎMPU STAULELOR (KIMPU STAULELOR), ambele bine conturate în pădure și CÎMPU TAİETURII, la Surduc (1909)⁴⁷⁰, CÎMPU LUNG, la Serghiș (1909)⁴⁷¹, CÎMPU LUI BELANGA, CÎMPU ȘCHİOPULUI, CÎMPU PETRII, CÎMPU INDRII, la Tăgădău, toate în pădure, la 1820⁴⁷², cărora li se adaugă CÎMPU VIDULUI, CÎMPU ȘANDRII, pe planul pădurii din satele Tăgădău și Chișlaca la 1816⁴⁷³, CÎMPU LUI MIHOC, la Tulca (1825), în interiorul pădurii⁴⁷⁴, CÎMPU MIC (KIMPU MIK), cuprins în pădurea comună a satului Valea Neagră de jos (1872)⁴⁷⁵, CÎMPU LUNG (KIMPU LUNG), un fînaț în pădurea urbarială de la Vintere (1859)⁴⁷⁶, CÎMPURILE DIN JOS (KIMPURELE DEIN ZSOSZ), la Apateu (1820)⁴⁷⁷, CÎMPU VACILOR (KIMPU VACSILOR), CÎMPU DEALULUI LUNG (KIMPU GYA-

⁴⁵⁷ *Ibidem*, inv. 340.

⁴⁵⁸ *Ibidem*, inv. 337.

⁴⁵⁹ *Ibidem*, inv. 372. 374.

⁴⁶⁰ *Ibidem*, inv. 378.

⁴⁶¹ *Ibidem*, inv. 382.

⁴⁶² *Ibidem*, inv. 501.

⁴⁶³ *Ibidem*, inv. 505.

⁴⁶⁴ *Ibidem*, inv. 523.

⁴⁶⁵ *Ibidem*, inv. 533.

⁴⁶⁶ *Ibidem*, inv. 543.

⁴⁶⁷ *Ibidem*, inv. 554.

⁴⁶⁸ *Ibidem*, inv. 560.

⁴⁶⁹ *Ibidem*, inv. 572.

⁴⁷⁰ *Ibidem*, inv. 584.

⁴⁷¹ *Ibidem*, inv. 595.

⁴⁷² *Ibidem*, inv. 625.

⁴⁷³ *Ibidem*, inv. 625, 1112.

⁴⁷⁴ *Ibidem*, inv. 661.

⁴⁷⁵ *Ibidem*, inv. 694.

⁴⁷⁶ *Ibidem*, inv. 709.

⁴⁷⁷ *Ibidem*, inv. 860.

LULUJ LUNG), CÎMPU BARBULUI, ultimul izolat în cadrul pădurii domeniale de la Băița (1818)⁴⁷⁸, CÎMPU MAROTII și el separat în pădure ca și CÎMPU GRUIULUI (KIMPU GRUULUJ), defrișat în pădurea din apropierea Bărăștilor (1822)⁴⁷⁹, CÎMPU VESEL (KIMPU DE VESZEL) și CÎMPU MĂRIEI, reduse ca suprafață, delimitate în pădurea Lunca, la Cărand (1828)⁴⁸⁰, CÎMPU CHICERUȚII (KIMPU CSICSERUTZY), loc defrișat, sub forma unui intrînd, CÎMPU CRISTESII (KIMPU CRISZTESZI), CÎMPU CHICERII (KIMPU CSICSERI), locuri defrișate în partea de hotar dinspre Sohodol, CÎMPU CU JUGRAST (KIMPU KU ZSUGRASZT), toate în pădurea din hotarul posesiunii Cîmp (1822)⁴⁸¹, CÎMPU FORGACIULUI, defrișat în pădurea CORNETU din hotarul Cordăului (1816); în hotarul aceleiași localități dinspre Șauaieu se află CÎMPU MOTILOR, redus ca suprafață, delimitat și el în pădure⁴⁸², CÎMPU POPII, CÎMPU CIUNJILOR, în pădurea din hotarul satului Lunca (1822)⁴⁸³, CÎMPURI, CÎMPU MUNTELUI (CIMPU MUNTYE), la marginea pădurii din zona satelor Sighiștel și Cîmpani (1822)⁴⁸⁴, CÎMPU COSTIȘULUI (KIMPU KOSZTISULUI), CÎMPU DE DOS (KIMPU DE DOSZ), CÎMPU LĂZURELE, toate în zona forestieră a satului Săliște de Vașcău (1822)⁴⁸⁵, CÎMPURELE (KIMPURELE), la Seghiște (1822), pe planul silvic al satului⁴⁸⁶, CÎMPU DE VALCUȚA (KIMPU DE VALKUTZA), în pădurea din hotarul Săliștei de Beliu (1818)⁴⁸⁷, CÎMPU BÎRZANULUI, CÎMPU STOU-LIȘTE (KIMPU STOULISTYE), CÎMPU CURTESTILOR (KÎMPU KURTYESTILOR), CÎMPU HOSUMATULUI (KIMPU HOSZUMATULUJ), toate locuri separate, delimitate în pădure și pășune, pe planul pădurilor din Săliște de Beliu, Archiș, Nermes, Cărand (1818)⁴⁸⁸, CÎMPU POPILOR, loc defrișat în pădurea din apropierea Sîrbeștilor (1822)⁴⁸⁹, CÎMPUȘOARE (KIMPUSORE), iarăși sub forma unui intrînd în pădurea din hotarul satelor Șauaieu, Sititelec și a prediului Bobotya la (1812)⁴⁹⁰.

Nu toate pămînturile defrișate deveneau însă „cîmpuri“ arate și semănaate; unele erau transformate în *ogrăzi*, locuri separate, cu pomi fructiferi și finațe, care se coseau de mai multe ori pe an, separate de obicei prin garduri sau șanțuri de restul hotarului, în care vitele aveau acces doar toamna tîrziu; sînt situate de obicei mai aproape de vatra satului, fără însă ca această apropiere să se constituie într-o regulă strictă: OGRADA HOTARULUI, la Agriș (1822)⁴⁹¹, OGRADA DIN JOS (OGRADA DIN ZSOSZ), la Belejeni (1871)⁴⁹², OGRADA MORII, la Briheni (1816)⁴⁹³,

⁴⁷⁸ *Ibidem*, inv. 864.

⁴⁷⁹ *Ibidem*, inv. 866.

⁴⁸⁰ *Ibidem*, inv. 894.

⁴⁸¹ *Ibidem*, inv. 918.

⁴⁸² *Ibidem*, inv. 923.

⁴⁸³ *Ibidem*, inv. 988.

⁴⁸⁴ *Ibidem*, inv. 989.

⁴⁸⁵ *Ibidem*, inv. 1066.

⁴⁸⁶ *Ibidem*, inv. 1067.

⁴⁸⁷ *Ibidem*, inv. 1069.

⁴⁸⁸ *Ibidem*, inv. 1070.

⁴⁸⁹ *Ibidem*, inv. 1081.

⁴⁹⁰ *Ibidem*, inv. 1097.

⁴⁹¹ *Ibidem*, inv. 49.

⁴⁹² *Ibidem*, inv. 70.

⁴⁹³ *Ibidem*, inv. 137.

OGRADA MORII, la Budureasa (1858/1859)⁴⁹⁴, LA OGRĂZI (LA OGREZ), un loc sub forma unui golf în Pădurea Mare, ocupat de un arabil și un fînaț, la Felcheriu⁴⁹⁵, OGRADA PANDURIȚII, OGRADA BADIULUI, pe planul Felcheriului (1858)⁴⁹⁶, OGREZELE, în pădurea din hotarul Cărăsăului (1862)⁴⁹⁷, OGRADA SAVULUI, la Chișcău (1862)⁴⁹⁸, SUB OGREZI (SU OGRETZ), pe planul Chișiridului (1831)⁴⁹⁹, DE LA OGREZI, pe planul din 1887 al aceleași localități⁵⁰⁰, OGRADA, la Cucuceni (1867)⁵⁰¹, OGREZILE, un teren arabil la Ștei (1820)⁵⁰², OGRADA URSULUI, la Gălășeni (1894)⁵⁰³, OGRADA, o pășune pe harta localității Lunca-Ursești (1869)⁵⁰⁴, OGRADA MORARULUI, la Oșand (1816)⁵⁰⁵, OGREZILE, un teren lotizat, lângă vatra satului Petid (1858)⁵⁰⁶, OGREZI (OGREZ), la Poanoare (1869)⁵⁰⁷, LA OGREZI (LA OGREZ), pe planul pămînturilor alodiale, capitulare din prediul Kupecz, Sălacea și Vășad (1848)⁵⁰⁸, OGREZI (OGRESZ), un teren în apropierea satului Sînmartin de Beiuș (1879)⁵⁰⁹, OGREZI (OGREZ), de o parte și de alta a vetrei satului Sîntelec (1826)⁵¹⁰, OGREZILE, teren cuprins în calcatura I a aceluiași sat pe planul din (1858)⁵¹¹, OGREZI (OGREZ), la Sohodol-Lazuri (1865)⁵¹², RÎTU OGREZILOR, o parte de hotar la Suplacu de Tinca (1867)⁵¹³, OGRADA ARISTIE, un loc separat în pășune, la Șiad (1866)⁵¹⁴, care apare pe planul din 1871 împreună cu o altă OGRADA, delimitată în pămîntul domo-nial⁵¹⁵, OGRADA, un arabil separat, lângă sat, la Suști (1869)⁵¹⁶, OGRADA LAZULUI, în hotarul Tărcăiței (1902)⁵¹⁷, (?) OGRĂZILOR la Urviș de Beiuș (1859)⁵¹⁸, LA OGRĂZELE, OGRADA ALBULUI, OGRADA POPII, OGRADA CEA CU PIATRA (OGRADA CSEL CU PTYATRA), OGRADA LUI HAMMER, pe planul pădurii din Băița a Episcopiei romano-catolice din Oradea⁵¹⁹, OGRADA ONIEȘ, OGRADA LUI ROȘU IUON, OGRADA LUI TOMUȚ, OGRADA LUI BOCIOR VASALIE, toate terenuri izolate, delimitate în pădurea Lunca din hotarul Cărandului (1828)⁵²⁰, LA OGRE-

⁴⁹⁴ *Ibidem*, inv. 141.

⁴⁹⁵ *Ibidem*, inv. 261.

⁴⁹⁶ *Ibidem*, inv. 171.

⁴⁹⁷ *Ibidem*, inv. 179.

⁴⁹⁸ *Ibidem*, inv. 183.

⁴⁹⁹ *Ibidem*, inv. 184.

⁵⁰⁰ *Ibidem*, inv. 185.

⁵⁰¹ *Ibidem*, inv. 233.

⁵⁰² *Ibidem*, inv. 243.

⁵⁰³ *Ibidem*, inv. 287.

⁵⁰⁴ *Ibidem*, inv. 378.

⁵⁰⁵ *Ibidem*, inv. 482.

⁵⁰⁶ *Ibidem*, inv. 486.

⁵⁰⁷ *Ibidem*, inv. 510.

⁵⁰⁸ *Ibidem*, inv. 539/a.

⁵⁰⁹ *Ibidem*, inv. 567/a.

⁵¹⁰ *Ibidem*, inv. 570.

⁵¹¹ *Ibidem*, inv. 571.

⁵¹² *Ibidem*, inv. 578.

⁵¹³ *Ibidem*, inv. 582.

⁵¹⁴ *Ibidem*, inv. 597.

⁵¹⁵ *Ibidem*, inv. 598.

⁵¹⁶ *Ibidem*, inv. 615.

⁵¹⁷ *Ibidem*, inv. 634.

⁵¹⁸ *Ibidem*, inv. 687.

⁵¹⁹ *Ibidem*, inv. 864.

⁵²⁰ *Ibidem*, inv. 894.

ZELE, mai multe terenuri mici, probabil îngrădite, în interfluviul dintre VALEA ÎNTOARSA și VALEA RUNCULUI, în hotarul Cîmpanilor de Jos⁵²¹, OGRADA PANTIEȘTILOR, pe planul localității Ștei (1821)⁵²², OGRADA A LUI IGNAT, în pădurea satului Seghiște (1822)⁵²³, OGRADA VESII, OGRADA A LUI LAZA CONSTANTIN, la fel separată în pădurea din hotarul satului Săliște de Beliu (1818)⁵²⁴, OGRADA MICULII și ea în pădurea Lunca (1818)⁵²⁵, OGRADA IACOBESȚILOR, OGRADA SOCANILOR, pe planul silvic al Sîrbeștilor (1822)⁵²⁶, OGRADA TOMII, la Valea Mare de Codru (1821)⁵²⁷, OGREZELE, OGRADA CIUREȘTILOR, în hotarul Vârzarilor (1816)⁵²⁸.

Rezultate ale operațiunilor de defrișare pot fi adesea *finățele*, *riturile sau veljurile*. Locurile cu aceste denumiri sînt de multe ori și arabile în procesul de alternare permanentă a terenurilor cu anumite destinații; sînt mai ales terenuri plane, situate de-a lungul văilor, uneori mlăștinoase, smulse sau nu pădurii: RÎTU, finat la Belejeni (1871)⁵²⁹, FÎNAȚA (FUNACZA), la Borz (1877)⁵³⁰, RÎTURI (RITUR), RÎTU MARE, la Cărand (1866)⁵³¹, RÎTURI (RITURE), finat la Buntești (1860)⁵³², FÎNAȚELE (FONACILE), la Căbești (1861—1862)⁵³³, RÎTU POPII, la Cărbunari, finat și arabil, în stînga Văii Buduresei, la hotar cu Saca⁵³⁴, RÎTU PUSTII (RITU PUSZTI), RÎTU DĂNILII, finate obținute în dauna Pădurii Mari, la Cheri (1826)⁵³⁵, LA VELZA ȘUVARULUI (LA WELSA SUWARULUJ), finat, VELȘ (WELS), alt finat, pe planul Chișiridului (1831)⁵³⁶, VELSU LA PERI (VELSZU LA PERI), VELJU CEL MARE (VELZSU CSEL MARE), VELJU PUSTII (VELZSU PUSZTI), pe planul din 1887 al localității⁵³⁷, RÎTU LUI CHERTEȘ, VELJU DE PUNTI (VELZSU GYE PUNZ), VELJU CÎMPULUI DE RONTĂU (VELZSU KÎMPU DE RONTÓ), VELJU CEL SĂTESC (VELZSU TSEL SZETYESZK), la Cihei (1823)⁵³⁸, RÎTU BARU, la Cordău (1862)⁵³⁹, RÎTU, un arabil la Cucuceni (1867)⁵⁴⁰, RÎTU, la Ștei (1871), arabil⁵⁴¹, PĂRĂU RÎTULUI (PAREO RITULUJ), la Ferice (1868)⁵⁴², FÎNAȚE — localitate, RÎTU GASII (RÎTU GASZI), la Finațe (1870)⁵⁴³, RÎTU BUDULUI (RÎTU BUDULUJ), RÎTU HERDELAU (RÎTU HER-

⁵²¹ *Ibidem*, inv. 920.

⁵²² *Ibidem*, inv. 933.

⁵²³ *Ibidem*, inv. 1067.

⁵²⁴ *Ibidem*, inv. 1069.

⁵²⁵ *Ibidem*, inv. 1070.

⁵²⁶ *Ibidem*, inv. 1081.

⁵²⁷ *Ibidem*, inv. 1140.

⁵²⁸ *Ibidem*, inv. 1146.

⁵²⁹ *Ibidem*, inv. 70.

⁵³⁰ *Ibidem*, inv. 131.

⁵³¹ *Ibidem*, inv. 157.

⁵³² *Ibidem*, inv. 148.

⁵³³ *Ibidem*, inv. 151.

⁵³⁴ *Ibidem*, inv. 162.

⁵³⁵ *Ibidem*, inv. 170.

⁵³⁶ *Ibidem*, inv. 184.

⁵³⁷ *Ibidem*, inv. 185.

⁵³⁸ *Ibidem*, inv. 190.

⁵³⁹ *Ibidem*, inv. 207.

⁵⁴⁰ *Ibidem*, inv. 233.

⁵⁴¹ *Ibidem*, inv. 243.

⁵⁴² *Ibidem*, inv. 265.

⁵⁴³ *Ibidem*, inv. 274.

DELLO), finațe delimitate în pădure la Gurani (1880)⁵⁴⁴, DRUMU LA RÎTU LUI JURJ (DRUMU LA RITU LUI ZSURZS), la Hinchiriș (1867)⁵⁴⁵, RÎTU CURTULUI (RITU KURTULUJ), RITU CEL MARE (RITU CSEL MARE), la Holod⁵⁴⁶, RÎTU DE SUS (ALSO RÊT) și RÎTU DE JOS (FELSŐ RÊT), de o parte și de alta a vetrei satului Husasău de Tinca (1865)⁵⁴⁷, RÎTU FLORII, la Ineu de Criș (1860)⁵⁴⁸, LA RÎTU, arabil la Leheceni (1868, 1870)⁵⁴⁹, RÎTU STRĂSAREI (RITU STRSZAREJ), la Lelești⁵⁵⁰, RÎTU CEL MARE, RÎTU TEIULUI (RITU TYEULUJ), la Lupoaia (1845, 1865)⁵⁵¹, CĂTĂ VELJ (KETE VÖLZS), COASTA VELJULUI (KOSZTA VELZSULUJ), COASTA VELJULUI BOLII (KOSZTA VELZSULUJ BOLI), la Nojorid (1864)⁵⁵², RÎTU MISTUREȘTILOR, RÎTU MORAREȘTILOR, RÎTU SĂLAJENILOR, la Petrani (1859), RÎTU BOCEȘTILOR, la Văhani⁵⁵³, RÎTU MARCULUI, RÎTU MUTULEȘTILOR, la Măraș (1867)⁵⁵⁴, RÎTU CEL MARE (RITU CSEL MARE), la Rogoz (1876)⁵⁵⁵, RÎTU CEL MARE, la Roșia (1880)⁵⁵⁶, RÎTU LUI CIOTE MITRU, la Săldăbagiu Mic (1843)⁵⁵⁷, RÎT, un ostrov înconjurat de ape, la Săud (1870)⁵⁵⁸, FÎNAȚ (FINAC), parte de hotar pe planul Sititecului (1857)⁵⁵⁹, RÎTU MARE, arabil în pădure, pe planul Sintecelecului (1826 și 1858)⁵⁶⁰, RÎTU ONII, pe planul din 1888 al aceleiași localități⁵⁶¹, RÎTU OGREZÎLOR, la Suplac de Tinca (1867)⁵⁶², RÎTU PETRI BODIULUI, la Serghiș (1909)⁵⁶³, RÎTU DE SUS (RITU DE SZUSZ), RÎTU DE JOS (RITU DE ZSOSZ), la Șiad, RÎTU TRESTIEI (RITU TRISZTIE), la Rogoz de Beliu (1866)⁵⁶⁴, LA RÎTU, în hotarul Șoimilor (1857—1858)⁵⁶⁵, RÎTU LUI GANGOS, RÎTU BEROIE (RITU BEROJE), la Sumugiu (1866)⁵⁶⁶, FÎNAȚĂ (FONACZA), la Suști (1869)⁵⁶⁷, RÎTU BLEJEȘTILOR, RÎTU BARCULUI, RÎTU LA PORICLA (RITU LA PORIKLA), RÎTU CEL MARE (RITU CSEL MARE), delimitate în pădurea din hotarul satului Tulca (1825)⁵⁶⁸, RÎTU HANCULUI, la Cărând (1828)⁵⁶⁹, RÎTU A LUI BUNEA, RÎTU BAR, la Cordău (1816)⁵⁷⁰;

⁵⁴⁴ *Ibidem*, inv. 307.

⁵⁴⁵ *Ibidem*, inv. 328.

⁵⁴⁶ *Ibidem*, inv. 330.

⁵⁴⁷ *Ibidem*, inv. 340.

⁵⁴⁸ *Ibidem*, inv. 357.

⁵⁴⁹ *Ibidem*, inv. 373, 374.

⁵⁵⁰ *Ibidem*, inv. 375.

⁵⁵¹ *Ibidem*, inv. 382, 383.

⁵⁵² *Ibidem*, inv. 432.

⁵⁵³ *Ibidem*, inv. 489.

⁵⁵⁴ *Ibidem*, inv. 501.

⁵⁵⁵ *Ibidem*, inv. 523.

⁵⁵⁶ *Ibidem*, inv. 534.

⁵⁵⁷ *Ibidem*, inv. 543.

⁵⁵⁸ *Ibidem*, inv. 551.

⁵⁵⁹ *Ibidem*, inv. 563.

⁵⁶⁰ *Ibidem*, inv. 570, 571.

⁵⁶¹ *Ibidem*, inv. 572.

⁵⁶² *Ibidem*, inv. 582.

⁵⁶³ *Ibidem*, inv. 595.

⁵⁶⁴ *Ibidem*, inv. 596.

⁵⁶⁵ *Ibidem*, inv. 604.

⁵⁶⁶ *Ibidem*, inv. 608.

⁵⁶⁷ *Ibidem*, inv. 615.

⁵⁶⁸ *Ibidem*, inv. 661.

⁵⁶⁹ *Ibidem*, inv. 894.

⁵⁷⁰ *Ibidem*, inv. 923.

RÎTU BONDII în pădurea Gruetu Beluiului⁵⁷¹, RÎTU LAZUREȘTILOI, RÎTU BODEȘTILOI, RÎTU BĂRĂȘTILOI, la Rieni (1823)⁵⁷², DUPĂ RÎT, RÎTU A LUI JILĂU, în pădurea satului Săliște de Beliu (1818)⁵⁷³, RITU POPII, RÎTU A LUI TORJE INDRIE, terenuri cu fînă smulse pădurii la Valea Mare de Codru (1821)⁵⁷⁴ etc.

Fiindcă tot sîntem la acest capitol al restituirii agriculturii prin urmele lăsate în toponimie, relevăm și alte aspecte de ordin tehnic dar și de ordin social.

Acțiunea de odihnire sistematică a pămîntului în vederea refacerii fertilității solului, specifică agriculturii țărănești din secolele XVIII-XIX, se regăsește de pildă în toponime care includ termenii *ogor* și *pîrloagă*, primul înțeles ca fiind suprafața de teren lăsată anual pentru refacere în cadrul asolamentelor forțate, cu două sau trei cîmpuri (1/2 sau 1/3 din suprafața arabilă), al doilea termen înțeles ca o suprafață de pămînt de cultură lăsat drept pășune un număr variabil de ani. Astfel planurile cadastrale consemnează: OGOR, la Briheni (1866)⁵⁷⁵, PICIORU OGORULUI (PICSORU OGORULUI), CHICERA OGORULUI (CSICSERA OGORULUI), la Cărbunari (1859)⁵⁷⁶, OGOR (UGOR), la Ferice (1868)⁵⁷⁷, LAZ DE OGOR, la Fînațe (1870)⁵⁷⁸, FAȚA OGOARELOR (FACA UGARILOR), la Hinchiriș (1867)⁵⁷⁹, PĂMÎNTUL DE OGOR (UGAR FÖLDEK), la Măgura⁵⁸⁰, OGOR, FAȚA OGORII (FACZA OGORI), la Ponoare (1869)⁵⁸¹, LA OGOR, la Bărăști (1822)⁵⁸², precum și PÎRLOAJE (PARLOZS), la Forosig (1845)⁵⁸³, PÎRLOAJE (PERLAZSE), VALEA PÎRLOAJII (VALE PERLAZSI), la Serghiș (1909)⁵⁸⁴, LA PÎRLOAJE (LA PARLOZSE), la Apateu (1820)⁵⁸⁵, PARAJINA CEA MICĂ, PARAJINA CEA MARE, la Gurani-Pietroasa (1864)⁵⁸⁶.

O categorie interesantă de toponime este cea formată cu ajutorul termenului *delniță-delnițe*, amintind vechile loturi de forma unor fișii paralele, distribuite egalitar, prin tragere la sorți, tuturor locuitorilor satului⁵⁸⁷: DELNIȚE (GYELNITZ), un teren cu tufărișuri la Alparea (1824), devenit peste patru decenii (1866) un fînă⁵⁸⁸, DELNIȚA PETRII, la Cheriu în 1826, doar DELNIȚA (GYELNICA) la 1860⁵⁸⁹, DELNIȚA (GYELNICZA), o parte a hotarului satului Fonău (1870)⁵⁹⁰, DELNIȚELE

⁵⁷¹ *Ibidem*, inv. 958.

⁵⁷² *Ibidem*, inv. 1037.

⁵⁷³ *Ibidem*, inv. 1069.

⁵⁷⁴ *Ibidem*, inv. 1140.

⁵⁷⁵ *Ibidem*, inv. 139.

⁵⁷⁶ *Ibidem*, inv. 162.

⁵⁷⁷ *Ibidem*, inv. 265.

⁵⁷⁸ *Ibidem*, inv. 274.

⁵⁷⁹ *Ibidem*, inv. 328.

⁵⁸⁰ *Ibidem*, inv. 389.

⁵⁸¹ *Ibidem*, inv. 510.

⁵⁸² *Ibidem*, inv. 866.

⁵⁸³ *Ibidem*, inv. 382.

⁵⁸⁴ *Ibidem*, inv. 595.

⁵⁸⁵ *Ibidem*, inv. 860.

⁵⁸⁶ *Ibidem*, inv. 497.

⁵⁸⁷ H. H. Stahl, *Contribuții...*, vol. III, Editura Republicii Populare Române, București, 1965, p. 9.

⁵⁸⁸ F.A.S.O., *fond Colecția de planuri*, inv. 50, 51.

⁵⁸⁹ *Ibidem*, inv. 170, 172.

⁵⁹⁰ *Ibidem*, inv. 278.

DE SUS (FELSŐ GYELNICZE) și DELNIȚELE DE JOS (ALSÓ GYELNICZE), la Husasău de Tinca (1865)⁵⁹¹, DELNIȚA (GYELNICZA), la Ursad (1872)⁵⁹².

Impresionează dar nu surprinde frecvența mare a toponimului *țarină-țarini*, termen, se pare, de origine prelatină, cu semnificația de „pământ arabil”. Planurile cadastrale bihorene nu fac altceva decât să confirme din acest punct de vedere cercetări mai vechi în legătură cu semnificația cuvântului „țarină”⁵⁹³. Urmărind situarea acestor țarini în raport cu vatra satelor, constatăm situarea lor de regulă în imediata apropiere a vetrei; cuprind pământurile arabile de cea mai bună calitate, folosite permanent sau periodic⁵⁹⁴: ȚARINA (CZARINA), la Băița (1868)⁵⁹⁵, ȚARINA (CZARINA), un arabil compact la Belejeni (1871)⁵⁹⁶, ȚARINA DIN SUS (CZARINA DEN SZUSZ), opusă probabil Țarinii din Jos și amintind sistemul cu două cîmpuri, la Beliu (1861)⁵⁹⁷, ȚARINA DIN SUS (CZARINA DIN SZUSZ), despărțită de un drum de ȚARINA DIN JOS (CZARINA DIN ZSOSZ), la Buntești (1860)⁵⁹⁸, ȚARINA STOBELUI (CSARINA STOBELUJ), la Cărând (1866)⁵⁹⁹, ȚARINA (CZARINA), în estul vetrei satului Cărpinet (1868, 1900)⁶⁰⁰, ȚARINIOARA (CZARINYOARA), la Cărăsău (1872)⁶⁰¹, ȚARINA (CZARINA), la Cheșa (1862)⁶⁰², ȚARINA (CZARINA), la Chișcău (1862)⁶⁰³, ȚARINA DIN JOS (CZARINA DIN ZSOSZ), la Poieni de Jos (1870)⁶⁰⁴, ȚARINA (CARINA), la Comănești (1867)⁶⁰⁵, ȚARINA (CZARINA), de nord și de sud, incluse calcaturii I a satului Cordău (1841)⁶⁰⁶, ȚARINA (CZARINA), un arabil compact în imediata apropiere a satului Cucuceni (1867)⁶⁰⁷, ȚARINA (CARINA), parte de hotar, arabilă, la Delani (1857)⁶⁰⁸, LA ȚARINĂ (LA CZARINA), o parte de hotar cu arabile și finațe, sub forma unui intrînd în Pădurea Mare de la Felcheriu, în 1827; peste patru decenii ȚARINA este mult mai extinsă⁶⁰⁹, ȚARINA (CZARINA) și ȚARINA DIN SUS (CZARINA DIN SZUSZ), la Ferice, în apropierea vetrei (1866)⁶¹⁰, ȚARINIȚA (CZARINICZA), o parte de hotar la Finiș (1900)⁶¹¹, ȚARINA DIN

⁵⁹¹ *Ibidem*, inv. 340.

⁵⁹² *Ibidem*, inv. 685.

⁵⁹³ I. Godea și I. Sarba, *Aspecte ale inventarului agricol tradițional din Țara Crișurilor*, în *Biharea*, IV, 1976, p. 167; Gh. Iordache, *Ocupații...*, p. 34; Lucia Apolzan, *op. cit.*, p. 64.

⁵⁹⁴ Liviu Botezan, *Producția agricolă în Transilvania în perioada 1785—1820*, în *Terra nostra*, III, 1973 (în continuare: L. Botezan, *Producția agricolă...*), p. 170.

⁵⁹⁵ F.A.S.O., fond Colecția de planuri, inv. 61.

⁵⁹⁶ *Ibidem*, inv. 70.

⁵⁹⁷ *Ibidem*, inv. 73.

⁵⁹⁸ *Ibidem*, inv. 148.

⁵⁹⁹ *Ibidem*, inv. 157.

⁶⁰⁰ *Ibidem*, inv. 164, 1145.

⁶⁰¹ *Ibidem*, inv. 179.

⁶⁰² *Ibidem*.

⁶⁰³ *Ibidem*, inv. 183.

⁶⁰⁴ *Ibidem*, inv. 200.

⁶⁰⁵ *Ibidem*, inv. 203.

⁶⁰⁶ *Ibidem*, inv. 206.

⁶⁰⁷ *Ibidem*, inv. 233.

⁶⁰⁸ *Ibidem*, inv. 236.

⁶⁰⁹ *Ibidem*, inv. 261, 262.

⁶¹⁰ *Ibidem*, inv. 265.

⁶¹¹ *Ibidem*, inv. 268.

SUS (CZARINA DEN SZUSZ) un arabil în imediata apropiere a vetrei, la Groșeni (1866)⁶¹², ȚARINA (CZARINA), arabil, lângă vatra satului Hinchiriș (1867)⁶¹³, ȚARINA (CZARINA), la Husasău de Criș (1860)⁶¹⁴, ȚARINA BISERICII (CZARINA BESZERICSI), ȚARINA URITESTILOR (CZARINA URICZEȘTYILOR), două arabile, lângă vatră, la Lunca-Ursești (1869)⁶¹⁵, ȚARINA (CZARINA), o parte de hotar la Lupoia (1865)⁶¹⁶, ȚARINA (CZARINA), la Meziad (1860)⁶¹⁷, VALEA ȚARINII (VALE CARINY), o parte a pădurii din hotarul satului Mierlău (1870)⁶¹⁸, ȚARINA (CZARINA), arabil compact, situat pe un teren plan, în partea dinspre Beiuș a hotarului satului Nimăiești⁶¹⁹, ȚARINA (CZARINA), arabil lângă vatra satului, la Petid (1858)⁶²⁰, ȚARINA (CZARINA), una din cele două părți ale terenului arabil al satului Pociovești (1879)⁶²¹, ȚARINA (CZARINA), la Poclusa de Beliu (1867)⁶²², ȚARINA DE SUS (CZARINA DE SZUS), la Poieni de Sus (1880)⁶²³, ȚARINE (CZARINYE), o parte lotizată a hotarului satului Rogoz (1870)⁶²⁴, ȚARINA (CZARINA), o parte a satului Roșia, mai adunată, cu pământuri mai plane (1879)⁶²⁵, ȚARINA (CZARINA), la Săud, o parte a hotarului situat lângă vatră (1870)⁶²⁶, ȚARINA DE JOS (CZARINA DE ZSOSZ), ȚARINA DE SUS (CZARINA DE SZUSZ), la Sînmartin de Beiuș (1879)⁶²⁷, ȚARINA (CARINA), la Sohodol-Lazuri, arabil în continuarea vetrei, în amonte (1865)⁶²⁸, ȚARINA (CZARINA), o parte a hotarului Suplacului de Tinca (1867)⁶²⁹, ȚARINA (CZARINA), la Serghiș (1909)⁶³⁰, ȚARINA (CZARINA), la Șoimi, arabil situat în lunca Crișului Negru (1857—1858)⁶³¹, ȚARINA (CZARINA), la Tărcăița (1902)⁶³², ȚARINA (CZARINA), la Ursad, peste care se suprapune calcatura a II-a a satului (1872)⁶³³, ȚARINA DIN SUS (CZARINA DEN SZUSZ), la Urvăș de Beiuș (1859)⁶³⁴, ȚARINA LUI MISTOR (CZARINA LUI MISZTOR), ȚARINA BUDIULUI (CZARINA BUGYULUI), pe planul pădurii numită Gruetu Beliiului⁶³⁵.

⁶¹² *Ibidem*, inv. 305.

⁶¹³ *Ibidem*, inv. 328.

⁶¹⁴ *Ibidem*, inv. 335.

⁶¹⁵ *Ibidem*, inv. 378.

⁶¹⁶ *Ibidem*, inv. 383.

⁶¹⁷ *Ibidem*, inv. 392.

⁶¹⁸ *Ibidem*, inv. 401.

⁶¹⁹ *Ibidem*, inv. 429.

⁶²⁰ *Ibidem*, inv. 486.

⁶²¹ *Ibidem*, inv. 500.

⁶²² *Ibidem*, inv. 501.

⁶²³ *Ibidem*, inv. 507.

⁶²⁴ *Ibidem*, inv. 523.

⁶²⁵ *Ibidem*, inv. 533.

⁶²⁶ *Ibidem*, inv. 551.

⁶²⁷ *Ibidem*, inv. 567/a.

⁶²⁸ *Ibidem*, inv. 578.

⁶²⁹ *Ibidem*, inv. 582.

⁶³⁰ *Ibidem*, inv. 595.

⁶³¹ *Ibidem*, inv. 604, 605.

⁶³² *Ibidem*, inv. 634.

⁶³³ *Ibidem*, inv. 685.

⁶³⁴ *Ibidem*, inv. 687.

⁶³⁵ *Ibidem*, inv. 958.

Această abundență toponomie bihoreană, pusă în relație cu toponimia altor zone se constituie într-o mărturie elocventă a răspîndirii unitare a tehnicilor de cultură, mai cu seamă a operațiunilor și tehnicilor de defrișare, a termenilor care le denumesc în spațiul etnic românesc, dovadă a vechimii procedeeleor de punere în valoare a pămîntului, a continuității neîntrerupte a populației autohtone românești în spațiul carpatic. Bogăția expresiilor pentru „curătură“ este o dovadă grăitoare a muncii imense pe care românii au depus-o neîntrerupt pentru transformarea în terenuri cultivate, finațe, pășuni etc. a unei bune părți din codrii așa de numeroși odinioară⁶³⁶.

Operațiunile de destelenire și desecare lasă mai puține urme în toponimie, poate și datorită caracterului lor predominant contemporan perioadei de redactare a planurilor, neavînd suficient răgaz pentru a se impune în toponimia locală. Existența unor asemenea lucrări este însă bine documentată, mai cu seamă în cazul desecărilor și regularizării cursurilor de apă. Planuri de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și din secolul al XIX-lea, ilustrează bine, dacă nu operațiunile respective cel puțin preocupările, proiectele existente pe marile domenii, mai cu seamă pe cel al Capitlului Episcopiei romano-catolice; din 1794 datează planul sistemului de canalizare din prediul Ioșia pentru prevenirea inundațiilor riului Peța⁶³⁷; din 1810 avem o schiță a Crișului Repede și a afluenților săi, efectuată în vederea regularizării, a evitării inundațiilor în zona tirgurilor Oradea-Olosig și Oradea-Orașul Nou⁶³⁸; în același scop și în aceeași perioadă este întocmită și schița cursului Crișului Mic de la moara din Episcopie pînă la vărsarea sa în Crișul Mare⁶³⁹ ca și cea a Crișului Negru de la Cheșa la Gurbediu⁶⁴⁰. O schiță de desecare a unei pășuni mlăștinoase avem și pentru localitatea Buduslău⁶⁴¹ și șirul exemplificărilor ar putea continua. Toate sînt încercări locale care premerg marile sisteme de desecare și regularizare a Crișurilor de după mijlocul secolului al XIX-lea.

Informațiile despre *plantele de cultură* sînt mai puține dar discutarea acestei probleme apare necesară pentru rolul pe care adoptarea noilor culturi l-a avut în modificarea asolamentelor și implicit a sistemelor de cultură. Într-un studiu special⁶⁴² am încercat să arătăm rolul pe care introducerea și generalizarea culturii porumbului l-au avut în extinderea sistemului cu trei cîmpuri în Bihor. Generalizarea sa se realizează la nivelul secolului al XVIII-lea, la nivelul gospodăriei țărănești, pentru care el se dovedise o adevărată „plantă miraculoasă“. Adoptarea rapidă și generală a porumbului, ale cărei boabe se pretau la prepararea terciurilor (a mămăligii), pe linia unei străvechi tradiții alimentare, în care venea să înlocuiască meiul, contrastează cu dificultățile pe care le-a întîmpinat în încercarea sa de extindere cealaltă mare cultură „americană“, cartoful. Într-adevăr porumbul sau mai bine zis asociația vegetală care însoțește cultura sa (porumb, dovleci, floarea soarelui,

⁶³⁶ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 26.

⁶³⁷ F.A.S.O., fond *Colecția de planuri*, 1167.

⁶³⁸ *Ibidem*, inv. 1170.

⁶³⁹ *Ibidem*, inv. 1171.

⁶⁴⁰ *Ibidem*, inv. 1173.

⁶⁴¹ *Ibidem*, inv. 145.

⁶⁴² Barbu Ștefănescu, *Sistemele...*, p. 407—410.

cînepa) s-a răspîndit mai repede în zonele în care tradițional meiul deține un mare rol înainte și în paralel cu generalizarea grîului⁶⁴³. În secolul al XVIII-lea se ajunge la un adevărat „imperialism” al porumbului în Transilvania, determinînd din partea autorităților, luarea unor măsuri de restrîngere a suprafețelor ocupate cu această cultură⁶⁴⁴. Cu totul altul a fost drumul european al cartofului chiar dacă pînă la urmă Europa „a fost colonizată de cartof de la un capăt la altul”, această „colonizare” luînd proporțiile unei revoluții⁶⁴⁵. Cartoful s-a impus așadar greu, trebuind să facă față unor inadaptabilități de ordin alimentar: varietățile originare au dat mult timp tuberculi considerați adesea ca o „mîncare mizerabilă”⁶⁴⁶. A fost de la început o hrană a celor săraci⁶⁴⁷. Astfel putea fi întîlnit în grădinile țărănilor englezi în secolul al XVI-lea, în secolul următor era răspîndit în Germania, în munții francezi, în secolul al XVIII-lea Irlanda se salvează de la foamete prin adoptarea acestei culturi noi⁶⁴⁸. În alte regiuni europene succesele cartofului au fost neînsemnate pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea: la 1764 un consilier al regelui Poloniei își exprima dorința de a introduce în țara sa această cultură „care este aproape necunoscută”; pe la 1790, în jurul Petersburgului îl cultivau doar coloniștii germani; pentru Transilvania se păstrează un ordin gubernial emis la 14 martie 1769, prin care, după ce se prezintă unele avantaje ale cultivării sale, se dispune cultivarea cartofului mai ales în acele locuri „unde grîul este de lipsă”⁶⁴⁹. Dar, așa cum afirma Fernand Braudel, „În general, în Europa, cartoful n-a cîștigat pe deplin partida decît la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, ba chiar în secolul al XIX-lea”⁶⁵⁰. Întrodus la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cartoful se va generaliza în Transilvania îndeosebi în timpul mării foamete din 1813—1817, uneori, cazul Bihorului, prin măsuri administrative: „Deoarece cromptele (cartofii) și poanca (hrișca) în orice pămînt se fac și rodesc — se spunea într-o ordonanță comitatensă, adusă la cunoștința satelor românești prin pastorală episcopului S. Vulcan din 10 iulie 1820 — pentru aceea de cumva ar începe românii aceste cu deadinsul a le prăși și cultiva, n-ar avea lipsă și scădere întru cele ce sînt spre hrana vieții lor... plugarul grădina sa cea de lingă casă cu croampe, napi, fasole și alte asemenea acestora legume să o umple, oprit fiind în același loc de aci înainte a semăna mălai...”. Conform aceluiași document țărăanii trebuiau să semene fiecare cîte o mierță de cartofi în cîmp; stăpînii de pămînt trebuiau să dea ei înșiși exemplu semănînd cartofi în pămînturile aldiale. „Fiecare sat trebuie să rumpă din țarină o parte de pămînt în acest scop... în care fiecare om după șirul casei să fie dator a semăna crumple și primind pârtaș la aceea, tot insul va lua dobînda osteneții sale”⁶⁵¹. Circulara era adresată satelor de deal și munte dar cartoful nu s-a in-

⁶⁴³ Tancred Bănățeanu, *Arta populară bucovineană*, București, 1975, p. 44—45.

⁶⁴⁴ Nicolae Moldovan, *Documente de arhivă privitoare la unele reglementări agricole în Transilvania, sec. XVIII—XIX, în Ialomița. Materiale de istorie agrară a României*, Slobozia, 1983, p. 67—71.

⁶⁴⁵ Fernand Braudel, *Structurile...* I, p. 189.

⁶⁴⁶ *Histoire générale des techniques*, tom. III, p. 532.

⁶⁴⁷ Fernand Braudel, *Civilisation matérielle...*, p. 126.

⁶⁴⁸ *Histoire générale des techniques*, tom. III, p. 532.

⁶⁴⁹ Nicolae Moldovan, *op. cit.*, p. 70.

⁶⁵⁰ Fernand Braudel, *Structurile...* I, p. 190.

⁶⁵¹ Virgil Maxim, Gheorghe Mudura, *op. cit.*, p. 54—55.

trodus mai repede nici în cele de cîmpie, adesea mai reticente. Geograful austriac Adolf Schmidl într-o lucrare dedicată Munților Bihorului re-marca încă reticența locuitorilor la introducerea culturii cartofului care în anii 1854—1855 trebuia să fie impus cu forța în plasa Hălmagiu; este drept, arată el în continuare, țărani sesizîndu-i apoi avantajele, trec la defrișări pentru a mări suprafețele cultivate cu noua plantă⁶⁵². Iată deci că nici regiunile noastre nu fac excepție de la fenomenul general european de receptare elaborată a noii culturi, care pentru a se impune în Franța a avut nevoie de lipsurile Revoluției, de propaganda activă a episcopilor și clericilor satelor, de măsurile Comitetului de Subsistență a Convenției⁶⁵³, în timp ce introducerea sa în Balcani se izbea de reținerea locuitorilor, care-l numeau, în Epir și Albania de Jos, „hrana bles-temată” care „se dezvoltă în sinul pămîntului”⁶⁵⁴. „Plantele ca și oamenii — arată Braudel — nu înving decît cu complicitatea împrejurărilor”⁶⁵⁵. Această complicitate odată asigurată, succesul noii culturi a fost răs-unător. Planurile cadastrale ale localităților bihorene vor consemna des-tul de des cîmpurile cu cartofi, mai cu seamă pentru localitățile care practicau asolamentul forțat, cu două, trei sau patru cîmpuri. Aceste pămînturi smulse de obicei pășunii sau pîrlogii se stabilizează asemenea terenurilor pentru cîneapă sau varză, fiind cultivate anual și în conse-cință beneficiind de o gunoie corespunzătoare. Recomandarea făcută prin circulara mai sus pomenită dădea roade, este drept nu în locurile cărora li se adresa Samuil Vulcan, reticente la împărțirea în cîmpuri regu-late, ci în satele de cîmpie, care, probabil, beneficiaseră, pe altă cale, de dispoziții asemănătoare. Prima menționare a unui cîmp de cartofi este de fapt anterioară dispoziției amintite și o avem consemnată pe planul unei părți a posesiunii capitulare Bicaciu, din 1818. Este planul calca-turii a II-a a localității, după colonizarea aci a slovacilor la începutul secolului și pe care se distinge, la limita acestei calcaturi, în cadrul pășunii comune, „Krumpli Zöldek”⁶⁵⁶. Se respectă și în acest caz o regulă mai generală a introducerii noilor plante în cultura de cîmp, nu pe pămîn-turile cultivate, în locul cerealelor tradiționale ci pe pămînturile smulse pășunii, pîrlogii sau finațelor. Exemplul dat nu este singular, „cîmpul cu cartofi” consemnat în 1864 pe planul Nojoridului ilustrează aceeași poziție, a unui teren arabil separat, individualizat în cadrul pășunii⁶⁵⁷. „Crompiști” bine individualizate și întinse întîlnim și la Biharea în 1856⁶⁵⁸, la Sititelec în 1857⁶⁵⁹ sau Toboliu în 1832⁶⁶⁰.

În această formă rolul cartofului la introducerea unor asolamente noi este diferit de cel al porumbului; evident, trebuie avută în vedere și perioada de peste un secol care le desparte în timp. Dacă porumbul contribuise în mare măsură la extinderea sistemului cu trei cîmpuri

⁶⁵² Adolf Schmidl, *Das Bihar Gebirge (Munții Bihorului)*, Wien, 1863, tradu-cere din limba germană de Ioan Popa (manuscris), p. 174.

⁶⁵³ *Histoire générale des techniques*, tom. III, p. 532.

⁶⁵⁴ Traian Stoianovich, *Le mais dans les Balkans*, în *Annales. Economies. So-cietes. Civilisations*, 1966, nr. 5 (septembrie—octombrie), p. 126.

⁶⁵⁵ Fernand Braudel, *Structurile...*, I, p. 194.

⁶⁵⁶ F.A.S.O., fond Colecția de planuri, inv. 98.

⁶⁵⁷ *Ibidem*, inv. 432.

⁶⁵⁸ *Ibidem*, inv. 113.

⁶⁵⁹ *Ibidem*, inv. 563.

⁶⁶⁰ *Ibidem*, inv. 653.

consolidînd poziția cerealelor de primăvară ori avînd tendința de a se forma un cîmp nou, care treptat a intrat în rotație ca un cîmp separat, cartoful n-a mai avut acest rol sau mai bine zis n-a mai apucat să aibă un asemenea rol, datorită momentului în care fusese introdus. În satele cu asolament forțat cîmpurile erau deja bine individualizate de mai mult timp iar suprafețele cultivate cu cartofi rămîn tot timpul inferioare celor cerealiere în zona de cîmpie; de aceea cel mult li se atribuie un loc aparte în calcatura culturilor de primăvară. În cele mai multe sate din zonele de deal și munte, mai favorabile culturii sale, cartoful se generalizează cînd procesul de individualizare, de renunțare la sistemele comunitare, era deja încheiat în linii mari, în ciuda unor dispoziții administrative din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Față de atotputernicia porumbului, cartoful a rămas tot timpul oarecum în urmă. Rolul său se rezumă la o substanțială reducere a pîrloagei, la lărgirea terenurilor cultivate anual în dauna celor lăsate să se odihnească sau a pășunii. Fenomenul de renunțare la sistemele comunitare, specific celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, micșora astfel rolul cartofului în adoptarea unor sisteme noi. Marele pas înainte în evoluția sistemelor de cultură prin introducerea prășitoarelor fusese realizat la nivelul secolului al XVIII-lea, prin porumb, cartoful nefăcînd altceva decît să intre, cuminte, prin breșa largă realizată anterior de partenera lui americană. Revoluționarea sistemelor de cultură era chemată să vină de altundeva în secolul al XIX-lea și anume de la adoptarea și extinderea fînătelor artificiale, a leguminoaselor pentru nutreț, cele pe care le recomanda din plin succesul agriculturii engleze sau din alte părți ale Europei.

Pe planurile cadastrale referirile la cultura leguminoaselor de nutreț sînt sporadice dar nu lipsesc cu totul. Apar, în mod firesc, mai întîi pe pămînturile alodiale, mai repede destinate modernizării. Pe schița din 1830 a *fermei* prediului Altsi, aparținător Episcopiei romano-catolice, situată în mijlocul pămînturilor arabile, a fînătelor și a pășunilor, pot fi identificate alături de casa oficialului, de casa și grădina paznicului, de grajduri, cotețe de păsări, de coșara de porumb, de cîrciumă și grădina ei, de pămîntul crîșmarului, de casa argaților, de staulele mai vechi sau mai noi pentru oi, de o plantație nouă de salcîmi, de pășunea pentru vite, de arie, de locul pentru făcut cărămidă, de fîntîni, de cînepiște, de alte finare, locurile pentru depozitarea lucernei și a mazărichii furajere, dovadă a cultivării lor frecvente pe terenurile alodiale din apropiere⁶⁶¹. Pe pămînturile aceleași episcopii culturile furajere sînt o prezență obișnuită în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după cum o consemnează planul din 1902 al terenurilor domeniiale din jurul cartierului general din Beliu, pe care alături de grîu, porumb, ovăz, secară se cultivau lucerna, mazărichia, sfecla furajeră, porumb în amestec cu floarea soarelui, pentru nutreț⁶⁶². Frecvente sînt contractele de muncă avînd drept obiect cosirea, uscarea și transportarea finurilor, mai ales de lucernă, trifoi, borceag⁶⁶³. Dar ceea ce este mai important, aceste plante trec și în cadrul agriculturii țărănești, impunîndu-se uneori de timpuriu chiar

⁶⁶¹ *Ibidem*, inv. 718.

⁶⁶² *Ibidem*, inv. 77.

⁶⁶³ Barbu Ștefănescu, Gheorghe Mudura, *op. cit.*, p. 522—523.

și în toponimie: în 1867, la Toboliu, un loc poartă numele de LUCER-NAȘ⁶⁶⁴.

Tot în afara arabilelor existente la sosirea ei se așază și o altă plantă „americană” și anume *tutunul*, ajuns și el de timpuriu în lumea veche, mai întâi în Spania, apoi în Portugalia, Franța, prin 1605 atingând chiar India⁶⁶⁵. În cursul secolului al XVIII-lea se răspindește și în Transilvania cu concursul autorităților habsburgice care, în 1788, printr-o ordonanță, anunțau reducerea la jumătate a taxei asupra exportului de tutun în provinciile belgiene; producția locală a continuat să se dezvolte după intrarea Austriei în războaiele împotriva Franței revoluționare și napoleoniene. S-a cultivat mai ales în jurul marilor orașe, în grădinile curiale dar, adesea, au trecut la cultivarea lui și țăranii⁶⁶⁶. Pe planurile noastre îl găsim consemnat în grădinile curiale: cele două grădini cultivate cu tutun la Tarcea în 1823, aparținând una capitlului orădean și una comitelui Haller, sînt și ele niște intrînduri în pășunea comună, urmînd regula generală enunțată mai sus⁶⁶⁷.

Nu numai culturile noi apar pe planurile cadastrale ci, adesea ele consemnează și amintirea unor culturi mai vechi, a căror stabilitate topografică le-a impus în toponimia locală. Între ele se remarcă prin frecvență și ritmicitate culturile tradiționale ale *cînepii* și *verzei*, practic nelipsite din hotarul nici unui sat, în perioada la care ne referim. Ele ocupă în general aceleași terenuri, an de an, în apropierea vetrei, pentru a putea fi ușor supravegheate, cele pentru varză avînd de obicei o poziție care să le permită udarea, lîngă rîuri, bălți sau lacuri, cum vom avea ocazia să exemplificăm în continuare. Dacă pentru cînepă locul cultivat este consemnat tradus în latină („canabetum”) sau în maghiară (kender föld) terenurile cu varză au impus toponimul *CURETIȘTE*, cum apare la Cărăsău⁶⁶⁸, Cîmpani⁶⁶⁹, Toboliu⁶⁷⁰.

Vechea cultură a mieului și-a pus amprenta asupra toponimiei: MĂLĂIȘTE (MALAISTYE), la Cheșa⁶⁷¹, Chișirid⁶⁷², Petid⁶⁷³, Sumugiu⁶⁷⁴, DÎMBU MĂLAIULUI (DÎMBU MALAJE), la Criștior⁶⁷⁵, VALEA MĂLĂIȘTILOR (VALLE MALAISTYLOR), la Săliște de Vașcău⁶⁷⁶, TIEUSU MĂLAIULUI (TYEUSU MĂLAIULUJ), la Comănești⁶⁷⁷, DEALU MĂLĂIȘTII (GYALU MALEISTYI), la Vărzari⁶⁷⁸, ca și cultura ovăzului: VALEA OVĂZULUI (VALE OVESZULUJ), la Cîmpani de Jos (1822), OVEZIȘTE

⁶⁶⁴ F.A.S.O., fond *Colecția de planuri*, inv. 654.

⁶⁶⁵ Fernand Braudel, *Mediterranea...*, vol. IV, p. 105—106.

⁶⁶⁶ Liviu Botezan, *Tendențe ale gospodăriei nobiliare din Transilvania de a introduce plante tehnice și de a ameliora soiurile de pomi fructiferi și de viță de vie în perioada 1785—1820, în Ialomița*, p. 250—251.

⁶⁶⁷ F.A.S.O., fond *Colecția de planuri*, inv. 516.

⁶⁶⁸ *Ibidem*, inv. 161.

⁶⁶⁹ *Ibidem*, inv. 198.

⁶⁷⁰ *Ibidem*, inv. 654.

⁶⁷¹ *Ibidem*, inv. 179.

⁶⁷² *Ibidem*, inv. 184.

⁶⁷³ *Ibidem*, inv. 486.

⁶⁷⁴ *Ibidem*, inv. 608.

⁶⁷⁵ *Ibidem*, inv. 215.

⁶⁷⁶ *Ibidem*, inv. 1066.

⁶⁷⁷ *Ibidem*, inv. 204.

⁶⁷⁸ *Ibidem*, inv. 1146.

(OVESZISTYE), la Felcheriu (1858)⁶⁷⁹ sau la Sinmartin de Beiuș (1879)⁶⁸⁰; deși mai nouă, cultura *pepenilor verzi* impune și ea anumite toponimie: LEBENIȘTE (LEBENISTYE), la Sititelec (1857)⁶⁸¹ și Cordău (1820)⁶⁸². Asigurându-și cea mai mare stabilitate în timp și spațiu, cultura *vitei de vie* a lăsat și ea urme în toponimie și nu numai în hotarele satelor din zonele de podgorie: PĂRAU VIEI (PARO VIE), la Agriș (1822)⁶⁸³, SUB VIE, la Chișirid (1831)⁶⁸⁴, DEALU VIEI (GYALU VIE), la Comănești (1867)⁶⁸⁵, la Cresuia (1869)⁶⁸⁶, Gurbești (1861)⁶⁸⁷, FAȚA VIILOR (FACA VIILOR), la Hinchiriș (1867)⁶⁸⁸, VIA DOMNEASCĂ, la Holod⁶⁸⁹, DEALU VIEI (GYALU VIE), la Secaciu (1867)⁶⁹⁰, DEALU VIILOR (GYALU VIOLOR), VALEA VIILOR (VALE VIOLOR), pe planul pădurilor posesiunilor capitulare Șauaeu, Sititelec și a prediului Bobotya (1812)⁶⁹¹. Aceași situație pentru cultura pomilor fructiferi: DEALU CU PRUNI (GYALU PRUNI), DEALU (CU) POMI (GYALU POMI), la Cărăsău în 1862⁶⁹², COASTA NUCILOR (DÛLLOU NUCSYLOR), la Chișcău (1862)⁶⁹³, COASTA PERILOR (COSTA PERILOR), la Dumbrăvița de Codru (1857)⁶⁹⁴, MERIȘOR, VALEA MERIȘOR (VALE MERISOR), la Ferice (1868)⁶⁹⁵, PĂRAU NUCILOR (PARO NUCSILOR), la Meziad (1860)⁶⁹⁶, PRUNET, la Miersig, un teren compact, delimitat în „Pascuum comune” (1805/1806)⁶⁹⁷, VÎRVU MĂRULUI (VURVU MERULUI), la Pietroasa (1864)⁶⁹⁸, DOSU CIREȘILOR (DOSZU CSESIZILOR), la Secaciu (1867)⁶⁹⁹, VIȘINI (VISINY) și ȘESURILE DE LA VISINII, la Serghiș (1909)⁷⁰⁰, VALCEAUA MERILOR (VALCSAVA MERILOR), în pădurea din hotarul Sîrbeștilor la 1816⁷⁰¹.

Revenind la rolul plantelor prășitoare noi în evoluția sistemelor de cultură, trebuie să remarcăm faptul că, introduse în alte pământuri decât arabilele existente, ele au contribuit la extinderea acestora accentuând fenomenul de reducere a pășunilor și finațelor în favoarea arabilelor. S-au introdus mai puțin în cadrul cîmpului de pîrloagă în hotarele satelor care practicau asolamente forțate, de aceea rolul lor la trecerea spre asolamente superioare este destul de redus, ținînd cont și de suprafețele pe care le ocupau în aceste sate, suprafețe care au rămas totuși modeste față de culturile anterioare. Cu totul altul este rolul plantelor furajere

⁶⁷⁹ *Ibidem*, inv. 171.

⁶⁸⁰ *Ibidem*, inv. 567/a.

⁶⁸¹ *Ibidem*, inv. 563.

⁶⁸² *Ibidem*, inv. 206.

⁶⁸³ *Ibidem*, inv. 49.

⁶⁸⁴ *Ibidem*, inv. 184.

⁶⁸⁵ *Ibidem*, inv. 205.

⁶⁸⁶ *Ibidem*, inv. 214.

⁶⁸⁷ *Ibidem*, inv. 310.

⁶⁸⁸ *Ibidem*, inv. 328.

⁶⁸⁹ *Ibidem*, inv. 330.

⁶⁹⁰ *Ibidem*, inv. 554.

⁶⁹¹ *Ibidem*, inv. 1097.

⁶⁹² *Ibidem*, inv. 179.

⁶⁹³ *Ibidem*, inv. 183.

⁶⁹⁴ *Ibidem*, inv. 248.

⁶⁹⁵ *Ibidem*, inv. 265.

⁶⁹⁶ *Ibidem*, inv. 392.

⁶⁹⁷ *Ibidem*, inv. 403.

⁶⁹⁸ *Ibidem*, inv. 497.

⁶⁹⁹ *Ibidem*, inv. 554.

⁷⁰⁰ *Ibidem*, inv. 595.

⁷⁰¹ *Ibidem*, inv. 1081.

care vor contribui decisiv la adoptarea unor asolamente noi, la suprimarea sau reducerea substanțială a pîrloagei.

Analizînd planurile localităților bihorene prin prisma *sistemelor* în care își lucrau pămîntul, constatăm creșterea, față de secolul anterior, a numărului localităților care nu recurg la asolamente forțate, asolamente impuse adesea administrativ și care, în multe locuri, erau privite de țărani ca mijloace de constrîngere și impunere financiară. Dacă în zonele de deal și munte condițiile naturale de relief, de sol, structura vetrei satelor, posibilitățile de fertilizare, au frînat impunerea sistemelor cu 2 sau 3 cîmpuri, adoptarea lor realizîndu-se doar în proporții reduse și pentru perioade scurte de timp, în perioada secolului al XIX-lea tot mai multe sate vor renunța la asolamentele forțate, inclusiv în zona de cîmpie.

Se luăm cîteva exemple de organizare a satelor din zona de munte sau de contact cu muntele. Schița din 1822 a posesiunii *Agriș*, aparținătoare Episcopiei romano-catolice de Oradea, întocmită în limba germană de Martin Petrus, oferă imaginea unui sat submontan, cu o vatră relativ adunată, cu tendința de alungire de-a lungul văii, cu un hotar în extindere, dovadă pămînturile noi sub forma unor intrînduri ori a unor locuri izolate în terenuri acoperite de tufărișuri: TÎRSALA MARINEȘTILOR, TÎRSALA LUI IANOȘ; terenuri smulse pădurii, părțile de hotar amintesc prin denumirea lor și esențele care compuneau vechii codri defrișați: CORNET (KORNYET), CERÎȘTE (CSERISTYE), precum și modul individual sau pe clanuri de punere în valoare și deținere a acestor terenuri: CÎMPU MICULUI, TÎRSALA MARINEȘTILOR, PĂRAU BĂRZANULUI, PĂRAU LUI ISPAS, PĂRAU NEAGULUI, PĂRAU SERETEȘTILOR (PARO SZERETYESTILOR)⁷⁰². Satul *Belejeni* la 1871 este o localitate cu o vatră adunată, cu pămîntul arabil situat în nordul și estul hotarului, de o parte și de alta a drumului ce iese din sat spre pășunea comună. În cadrul hotarului, cel mai compact arabil este ȚARINA, în rest fiind accentuată interpătrunderea fînațelor cu arabilele. Fînațe mai compacte sînt în ZĂVOAIE (ZAVOJE), GROAPA (GROPA), RÎTU și probabil OGRADA DIN JOS; pășunea sătească se întinde peste locurile numite PIETRÎȘ (PTYETRÎȘ), DUMBRAVIȚA (DUMBRAVICZA), DEALU (GYALU). În sud-estul vetrei se întinde pădurea domnească GEORGEASA (GEORGYASZA)⁷⁰³. Pentru satul *Borz*, situat în defileul Crișului Negru, planurile din 1877 și 1910 se completează reciproc. Satul, cu o vatră destul de compactă, situată într-un meandru al Crișului Negru, fusese înregistrat la 1720 cu două cîmpuri, sistem la care se renunțase însă; planurile pe care le avem sînt de după reglementarea urbană; arabile compacte, reduse ca suprafață, sînt situate în jurul vetrei în trei locuri inegale, în rest pămînturile lotizate (arabile și fînațe), urcă pe pantele despădurite din dreapta Crișului, peste locurile: VÎRVU (VURVU), FÎNAȚĂ și COMIATA (KOMJATA) și pe cele din stînga, pe DEALU (GYALU), pînă la marginea pădurii. Acest din urmă loc este separat de vatră de pășunea sătească și de cea domnească. Planul din 1910, mai detaliat (8 secțiuni, scara 1 : 2 880) consemnează și existența „colibelor“, a adăposturilor, de fapt adevărate dublete ale gospodăriilor din vatra sa-

⁷⁰² *Ibidem*, inv. 49.

⁷⁰³ *Ibidem*, inv. 70.

tului pe VÎRFU dar și pe MĂRGITAȘ, imediat sub Dumbrăvița de Codru și pe DEALU; lingă pășunea COMIATA apar arabilele numite HOLDELE. Pe valea ce coboară dinspre Dumbrăvița de Codru, scurtă și cu pantă foarte accentuată, sînt consemnate 8 mori, existente de fapt pînă în urmă cu cîteva decenii⁷⁰⁴.

Satele din depresiunea Beiușului renunțaseră (cele care le avuseseră) în mare parte la sistemele comunitare cu care erau acreditate la 1720⁷⁰⁵. Cele situate la piciorul muntelui, fie spre Munții Codru-Moma, fie spre Munții Bihorului, au hotare care urcă mult în altitudine: în multe cazuri cea mai mare parte a hotarului se întinde mult peste munte, de unde și mulțimea toponimelor consemnate în aceste sectoare. *Cărbunari* la 1859 oferă tabloul unei vetre alungite de-a lungul văii, cu hotarul de o parte și de alta a apei Buduresei, dar asimetric distribuit, fiind mult mai extins spre munte. În stînga, spre Saca, este situat RÎTU POPII, chiar lingă vale; tot în stînga se află un arabil numit SECĂTURA. În dreapta vetrei, spre munte, pe DEALU RUNCULUI și pe alte locuri ne-nominalizate se află mai multe arabile care, probabil, alternează cu fînațele; DÎMBU NETIȚA (DÎMBU NETYITA) este pășune satească. Ur-cînd în altitudine, arabilele se reduc în favoarea fînațelor și a pășunii cu tufărișuri dar mai ales a unei perdele de pădure în locurile: FAȚA BODEȘTI (FACZA BODYESTYI), PICIORU OGORULUI, CHICERA CEA MARE (CSICERA CSEL MARE), LAZU POZII, GRUIU FANII, CUȚIS (KUCZIS), CHCERA CUȚIS (CSICERA KUCZIS), cu mici locuri de fînațe delimitate în ele, CHICERA HIZULUI (CSICERA HISZULUJ), FRAP-ȚINELU (FRAPCZINYELU), GORONAȘ, GRUIU CU IEDERIȚA (GRUI KU JEGYERICZ); odată depășiți versanții împăduriți, reapar fînațele, uneori arabilele smulse pădurii pe locurile PRISACA, FAȚA FRUNȚILOR (FACA FRUNCZILOR), PRELUCA, CIUNJIȚI, BONCI (BONCS), BRAZDE BUNE (BRAZDE BUN), BLIDERIȚ, RUNCULUI, un pămînt separat, probabil fînaț, DOSU CIUNJILOI, DEALU BRUSTURILOR (GYALU BRUSZTURILOR), CLAUSTEȚ (KLAUSTYECZ), FÎNTINEL (FUNTINYEL), DOSU GROHOTULUI (DOSZU GROHOTULUJ), ARSURA, loc separat, deținut de 11 locuitori, GROȘI (GROS), ȘOMODIN (SOMOGYIN), FAȚA SOMODINULUI (FACA SZOMOGYINYULUJ), OBÎRȘINI (OBURSZINY), PRELUCA, teren redus, situat cel mai inspre munte, în interiorul pădurii⁷⁰⁶. *Fînațe* la 1870 prezintă un hotar asemănător, cu o concentrare a arabilelor, compacte, în apropierea vetrei, predominînd pămînturile de calitate a 2-a și a 3-a; ele se întind peste: COASTA DE BOTEȘTI (KOSZT DE BOCZESTY), BUTICEȘTI (BUTYCSESTY), SECI, CURĂTURA, CIORASCA (CSORASZKA), DÎMBU A LUI IACOB, RÎTU GASII; unele au forma unor intrînduri în pădure (SECI, CURĂTURA, CIORASCA, LAZU DE OGOR, DÎMBU A LUI IACOB, RITU GASII), înconjurare de tufărișuri; terenurile de folosință umană pătrund însă și în interiorul pădurii: SECĂTURIȚA, de fapt sînt trei locuri care poartă acest nume, toate delimitate în pădurea PĂ BRUSTURI; deasupra a două rîpe, consemnate cu termenul maghiar OMLAS, locuri defrișate apar în pădurile numite: SUPRA RÎPELOR (SZUPRA RÎPELOR), GORNIȚEI

⁷⁰⁴ *Ibidem*, inv. 131, 132.

⁷⁰⁵ Barbu Ștefănescu, *Sistemele...*, p. 426—427.

⁷⁰⁶ F.A.S.O., *fond Colecția de planuri*, inv. 162.

(GORNICZEJ), DEALU BUZDULUI (GYALU BUZDULUJ), cu mai multe locuri mici înconjurate de pădure, ca și ȚITERA (CSITYERA) în care locuri defrișate sînt: GROAPA NAȘULUI (GROPA NASULUI), GRO-HOȚEL (GROHOCZEL); pădurea este străpunsă de locuri defrișate și în PRIHODIȘTI (PRIHOGYISTYI) și PULBERĂRI; SECĂTURA este un teren compact defrișat; terenuri defrișate mai mici sînt: MĂGURA, MĂGURIȚA (MAGURICZ), JUMUNERI (ZSUMUNERI); SO(HO)DOLU GHETĂRULUI (SZODOLU DECZARULUJ), SO(HO)DOLU PLOPULUI (SZODOLU PLOPULUJ), URMET, pentru ca spre Băița pădurea să se întindă în continuare peste PIATRA LUNGĂ (A) NIȚEȘTI-LOR (PLYATRA LAUNGA NYITYEȘTYLOR); așadar un hotar în care elementele de bază ale teritoriului — arabile, fînațe, pășuni, păduri — se interpătrund în mare măsură⁷⁰⁷. *Gurani* la 1880 oferă un tablou asemănător, cu o evoluție firească a hotarului: satul nu avea nici la 1720 nici la 1770 hotarul împărțit în cîmpuri regulate. Vatra este specifică unui sat situat de-a lungul văii, în dreapta cursului Crișului Pietros. În stînga văii, la hotar cu Brădetul, se află terenul MLACA, un arabil lotizat; în dreapta vetrei (după cursul apei), alte două arabile TREOAȘU și FAUREASA (FAURASZA); urcînd pe versantul muntelui constatăm aceeași interpătrundere între fînațe, pășune și pădure, mai puțin arabile, cu proporții din ce în ce mai mari pentru pădure, cu cît urcăm în altitudine: GRUIU FAGULUI este ocupat de fînațe și pășune, ca și BĂLĂCEL (BALACSEL); PRIHODIȘTE (PRIHOGYISTYE) este o pășune, LAZURILE un teren cu arabile și fînațe, VURVU PLUGARILOR și SECĂTURA sînt cu pășuni, pe MAGURICI (MAGURICS) și ALEU (ALLEU), fînațele se interpătrund cu pășunile, DOSU CIOBANULUI (DOSZU CSOBANULUJ) este o pășune cu arbori izolați și cu arbuști, dar în care se individualizează și mici fînațe, pe PACOIE (PACOJE) sînt fînațe, VĂCĂRIȚA (VAKARICZA) și PODINA (POGYNA) sînt fînațe lotizate, MĂGURA și ea cu fînațe, FAȚA ALEULUI (FACZA ALLEULUJ), pășune și fînaț; pe VALEA HORII sînt fînațe și pășune, pe CIUROIU (CSUROJU) numai pășune, pe BARBULA, VÎRVU CALULUI (VURVU KALOULUJ), VÎRTOAPE (VURTOPE), fînațele sînt puține, predomină pășunile amestecate cu pădurea; în continuare pe VÎRVU CĂRĂRII, CIUNJI, LEORDISU (LEORGYISU), DINCOASA (DINKOSZA) VÎLCELELE (VELCSELELE), se înmulțesc fînațele dar există și pășune cu pîlcuri de arbori și pădure propriu-zisă; pe VÎRVU CĂLICII (VURVU KALICSI), VÎRVU MĂRULUI, CHINCIU (KINCUSU), GURA LUPOII (GURA LUPOJI), DEALU VÎLCEILOR (GYALU VELCSEILOR), SUBLIȘOARA (SZUBLISORA), STÎNIȘOARA (SZTINYIȘORA), predomină pădurea, doar pe cel din urmă loc este un fînaț; locurile CIUNJI, RÎTU BUDIULUI și RÎTU HERDELĂU sînt cu fînațe delimitate în pădure; cu POIANA, SUDRINEASCA (SZUDRINYASZKA), MATRĂGUNELE (MATRAGUNYELE), CĂPRINEASCA (KAPRINYASZKA), CIUNJITURA, VÎRVU FRAPCINII (VURVU FRAPCSINYI), fînațele ocupă ultimele suprafețe însemnate, compacte; în amonte începe domeniul exclusiv al pădurii, în care doar locul numit BOIU (BOJE), redus ca suprafață, în mijlocul pădurii, mai constituie un ultim și cel mai îndepărtat (de sat) fînaț; de aici încolo pădurea se întinde în exclusivitate

⁷⁰⁷ *Ibidem*, inv. 274.

peste: TĂU (TEO), VÎRVU JIJII (VURVU ZSIZSI), VÎRVU SCĂRIȚII (VURVU SZKERICI), RÎPA (RIPPA), CURU BOHOII (KURU BOHOYI)⁷⁰⁸. Cu o structură asemănătoare dar și mai întins este hotarul *Hinchirișului* la 1867. Altitudinile mai mici al Munților Codru-Moma, spre care și peste care se întinde hotarul, favorizează extinderea sa pînă la mari distanțe de vatră. Hinchiriș este tot un sat de-a lungul văii; în jurul vetrei se află terenuri arabile cu precădere. Astfel, în stînga văii se află pămînturile numite: CLATAN (KLATAN), POIENIȚA, DEALU STĂNICEȘTILOR, DEALU BOGĂZEȘTILOR (GYALU BOGAZES-TYILOR), DUPA DEAL (DUPA GYAL), VÎRVU DEALULUI (VURVU GYALULUI), FAȚA VIILOR iar în dreapta: DEALU MĂTITEȘTILOR, CURĂȚURA: la marginea satului spre Băleni, DEALU (LUI) NEAGU (GYALU NYAGO), DÎMBU, ȚARINA, LĂZUREI, SECĂTURI, RÎPA, GORON, LOBOCI (LOBOCS); înspre munte locurile numite OSOI (OSZOJ), JAIAC (ZSAJAK), DÎMBU ȚIGANILOR (DÎMBU CZIGANILOR), VÎRVU DOSULUI (VURVU DOSZULUI), sînt nelotizate, utilizate ca pășune ca și DRUMU LA RÎTU LUI JURJ, TABLA, LUPOAIA (LUPOJA), LAZU STAUNULUI, CUNTINIȘTE (KUNTYINYISTYE), BĂLĂNESCU (BALANYESZKU), DOSU TĂRCAII (DOSZULUI TARKAJI); urmează apoi o perdea de pădure de versant pe DÎMBU TEIULUI (DÎMBU TYEULUI), FAȚA OGOARELOR, DÎMBU PRISECEȘTILOR, OSOI (OSZOLY), CHICIURA (KICSERE), DÎMBU PUNȚII (DÎMBU PUNTYICZI), după care, ajungînd pe platformă, să reapară pămînturile lotizate, în jurul „colibilor“, unde pulsează și astăzi adevărata viață economică a satului; LA PERVIS, CUMPĂLAR (KUMPALLAR), DODIȘ, COARNE (KORNYE), OLĂRESCU (OLERESZK), VĂRATEC (VARATYEK), FÎNTÎNA BUȘTII (FONTINA BUSTI), PRELUCA, CHICERA POPII, HINȚU (HINCYO); CERI (CSERI), GRUIU și SECĂTURI sînt acoperite cu tufărișuri; pe PRISACI, GRUIU (GRUIU), MAZURȚA (MAZURCZA), FAȚA DÎMBULUI (FACA DÎMBULUI) sînt terenuri utilizate probabil ca pășune și ca arabile, toate acestea interpenetrîndu-se pe alocuri cu pădurea; VREMI, FPRAPSINE, CURU CORNILOR (KURU KORNYILOR) sînt terenuri delimitate în pădure, în vreme ce peste PANTĂȘASCA, FAȚA MONESII (FACA MONYESZI), LA TIP (LA TYIP) se întinde pădurea domnească; CARPINELE (KARPINYELE) și CIUNJI, sînt imediat sub pădure, pășune probabil; PLEȘTIORE este un teren lotizat, probabil fînaț; VÎRFU FLINII (VURVU FLINYI) este o pășune sătească pentru ca SOHODOL (SZOHODOL) să fie iarăși lotizat (arabil sau fînaț); DÎMBU BUJORILOR este împărțit între terenurile de cultură și pădure; RÎPA, DOSU (DOSZU), SECĂTURI, VÎRVU TISEI (VURVU TISZI), HORJASCA (HORGYASZKA) sînt locuri cu fînațe, VÎRVU CLEPCESCU (VURVU CLEPCSESZKU) este o pășune, SECĂTURI, un teren cu tufăriș, probabil tot pășune, CREȘETU (KREȘTYETU) și NITIAȘ (NYITYIAS) sînt fînațe, FÎNTÎNA BUJORILOR (FONTINA BUZSORILOR), CIUNJI LA NEAMȚU sînt iarăși fînațe, despărțite de pășunea sătească, DĂRĂBĂNEASA (DARABONYESZ), un teren cu tufărișuri utilizat ca pășune, după care urmează iarăși o perdea de pădure acoperind mai mulți versanți; pe DEALU BOARILOR (GYALU BOA-

⁷⁰⁸ *Ibidem*, inv. 307.

RILOR) reapare un finaț compact, urmat de terenurile de cultură și finațele de pe PLEȘTIOARE, DÎMBU CRUCHI (DIMBU CRUCSI), CIUNGUȚ, GROPĂIȚE (GROPAICZ), MACOVIȘTE (MAKOVISTYE), VÎRTOAPELE (VURTOAPELE), un teren mai mare pe care se individualizează GLIMEI și LA NUCI; urmează locurile numite FÎNTINA (FONTINA), FĂGULEȚ (FAGULECZ), IEGĂRIE (JEGERIE), TARNIȚA (TARNICA), FÎNTINA BOARILOR (FONTINA BOARILOR), cu finețe, pășune și pădure, pentru ca FAȚA BOARILOR (FACA BOARILOR) să fie iarăși acoperită de o pădure compactă; în pădurea domnească înaintează tentacular locurile defrișate numite: OSOI (OSZOJ), CIUNJI, GONOIȘTE (GONOISTYE), în timp ce peste FAȚA CHEȚINILOR (FACA KECZINYILOR), DEALU CHEȚINILOR (GYALU KECZINYILOR), LA TAUȚ (LA TAUCZ), FAȚA BRAZILOR (FACA BRAZILOR), pădurea să fie continuă; cele mai îndepărtate locuri smulse pădurii, cu un caracter cu totul insular, sînt: TÂRNICIOARA (TARNYICSORA), FAȚA DEVII (FACA DEVI), DEALU AFINARILOR (GYALU ARFINARILOR), PRELUCLE, de la care se poate ajunge, străbătînd mult prin pădure, la CÎMPU RÎȘNIȚII, cel mai izolat dintre ele; Pădurea Mare se întinde apoi peste locurile: DEALU MARE (GYALU MARE), TINOAȘA (TYINOSZA), CÎRLIGATE (KIRLIGATY), DÎMBU COLIBII (DIMBU KOLIBI)⁷⁰⁹. Vatră situată de-a lungul văii are și localitatea *Lehecenii*, conform celor două planuri din 1868 și 1870; în dreapta văii și a vetrei se situează un arabil compact în locul numit LA RÎTU, arabil care urcă însă și pe DEALU POPILOR și pe DEALU CRISTEȘTILOR; în unele porțiuni înaintează adînc în pădure, pe DOSU CIOROILOR (DOSZU CSOROJLOR) și DÎMBU LAZURILOR; cel mai izolat arabil este cel din DRIPELIȘTE (DRIPELISTYE); în stînga văii, ocupată de un arabil este TOLUASCA (TOLUASZKA), precum și VÎRVU CHICERA (VURVU CSICSEARA), situat în mijlocul pădurii; finațele pătrund insular printre arabile, mai extins fiind LA TREȘTIE (LA TRISTIE); pășunea se întinde peste dealurile menționate deja (pășune cu tufărișuri) dar și pe CÎMPU LUNG, aflat în imediata apropiere a satului. Pădurea constituie mediul natural în care se conturează hotarul satului, pe care-l înconjoară atît dinspre stînga, prin VÎRVU HANCULUI, cît și dinspre dreapta, prin TÎRȘORI, VALEA CĂSOAIE (VALE KASZUJE), LATU, DOSU BOROTULUI (DOSZU BOROCZULUJ), DÎMBU LUNȘORILOR, DOSU CIOROILOR, DÎMBU LAZURILOR⁷¹⁰.

O structură mai aparte a vetrei și a hotarului prezintă satul *Roșia* la 1879, structură care în linii mari se păstrează și astăzi; doar două părți mai compacte ale satului, ROȘIA și POLNIȚA (POLNICZA), restul vetrei fiind dispersată pe o mare suprafață. Pe fundalul unei păduri inițiale apar delimitate locurile ocupate cu arabile, finațe și pășune, smulse cu timpul pădurii atotcuprinzătoare; este greu să delimitezi terenuri compacte ocupate cu arabile, altele ocupate cu finaț sau pășune; modul individual de ocupare economică a teritoriului presupune existența în jurul casei a tuturor categoriilor de teren: arabil, finaț, pășune și pădure. De la hotarul cu Cîmpani de Pomezău și Lunca Sprie identificăm: CŪRĂTORA, STRINTURA CURATURIȚII, MĂGURA, acesta din urmă

⁷⁰⁹ *Ibidem*, inv. 328.

⁷¹⁰ *Ibidem*, inv. 373.

cu mai multe locuri luate doar parțial în cultură, CIUNJI, CAPU DEALULUI (KAPU GYALULUJ), VALEA DE RĂCHIȚI (VALE DE RETYICZ), BODROG, VÎRTOAPELE (VURTOPILE, ȚARINA, TOPLIȚA (TOPLICZA), FORAȘ (FORRAS), SODOLU CORBULUI (SZODOLU KURBULUJ), SUB PIATRE, VALEA TOPLIȚA (VALE TOPLICZA), OSOIU (OSZOJU), RUNCU, TINOASA (TYINOASZA), ALBIOARA (ALBIOARA), PEȘTEREA CIURULUI (PESTYERE CSURULUJ), TIEUȘ (TYEUS), RĂDĂCINA (RADACSINA), PIATRA ALBĂ, PIATRA NEAGRA (PIATRA NYAGRA), CIUNJI, un loc întins, separat în pădure, POIANA, VEZURIȘTE (VEZURISTYE), un teren redus ca suprafață și el în pădure; dinspre Văleni de Pomezău spre nucleul central al satului consemnăm mai întâi existența mai multor locuri reduse ca suprafață, delimitate în pădure, cu denumirea cu CURĂTURICI, mici curături individuale, ca și CÎMPU LUNG, ca și cele două locuri numite STRINTURA (SZTRINTURA); mai mare este FAȚA CIUNII (FATA CSUNYE); MIHEZ este o pădure; dinspre Damiș terenurile mai însemnate sînt în POIANA, SECETA (SZECSETA), VÎRVU COASTELOR (VURVU KOSZTILOR), în vreme ce spre Lazuri și Sohodol, majoritatea terenurilor despădurite au un caracter insular: COCII (KOCSI), MĂRU, MELCU (MELKU), ȚARCU COCII (TARCU KOCSI), STRUNGARIU (SZTRUNGARIO), COASTELE RELE (KOSZTELE RELE), FRĂPȚINOASA (FRAPCZINOSA); în apropierea și între părțile principale ale vetrei se află: SU DOS (SZO DOSZI), CHICERA (KICSERA), MIHIET (MIHIECZ), IEPURIȘTE (JEPURISTYE), DEALU BISERICII (GYALU BESZERICSI), DOSU MORII (DOSZU MORI), TOCILEASA (TOCSILASSA)⁷¹¹. Satul vecin, *Sohodol-Lazuri*, cu două vetre relativ compacte, despărțite de o culme, devenite ulterior două localități distincte, păstrează mai bine dispunerea hotarului în etaje economice cum am constatat și la satele anterioare, cu excepția Roșiei. Cele două nuclee de vatră au: în apropierea lor arabile, destul de reduse însă ca suprafață, ca urmare a așezării lor în văi înguste; urcînd în altitudine, o zonă de tranziție este ocupată de pășuni, pentru ca la nivelul platformei ce domină cu 2—300 de metri nivelul vetrei să se afle principalul sector economic al satului, unde terenurile de pășune, fînatele și arabilele se adună în jurul sălașelor pe care fiecare locuitor le posedă, unde se cultivă cereale, legume, dar mai ales se adună finuri, unde se și consumă de fapt în timpul iernii, unde se pasc animalele primăvara și toamna. În cazul cătunului Sohodol, spre Căbești, deci în aval, se întind exclusiv pășuni și pădure; ZELETRUC (ZELETRUK), STRINTURA (SZTRINTURA), OSUELE (OSZUELE), OGREZI, POIENILE sînt pășuni, la care se adaugă PADUREA DINTRE APE (PADURE INTRA APA), care la rîndul ei include, delimitată ferm, o poiană; aparent, abia după ce ieșim din sat, în amonte, constatăm o extindere a arabilelor pe PĂRĂU NUCILOR, după care pășunea devine iarăși dominantă pe pantele ce urcă pe platforma amintită, suprapusă peste locurile numite CORNET (CORNÝET) și DOSU ȚARINII pe care apar și două loturi arabile, izolate; urcînd, locul numit SINGUR este ocupat de arabile și fînate, RUNCU este parțial o pășune, parțial pămînt arabil și fînăț, GRUET (GRUECZ), ȚICLA (CICLA), ȚARINA, CRIMINOASA (KRIMINOSZA), CERBULEASA (CSERBULASZA).

⁷¹¹ *Ibidem*, inv. 533.

TOPLIȚA (TOPLICZA), FAȚA (FACA), VETICEL (VIETYICSEL), sînt terenuri lotizate, ocupate de arabile și fînațe, PIPERESE (PIPERESZE) este nelotizat, deci cu pășune, pentru ca pe BUNEASCA (BUNASZKA), DOSU PIȘTELE (DOSZU PISTYELE), TOAMNA, GROAPA DE TUF (GROPA DE TUFF), terenurile lotizate de arabile și fînațe să se reducă la mici insule izolate care se micșorează și mai mult în PRELUCA; hotarul cătunului *Lazuri* se întinde de la drumul care leagă Roșia de Căbești pînă la Calea de culme ce urcă pînă sus spre vîrfurile munților. În imediata apropiere a vetrei se întinde (ȚARINA) SATULUI (SZATULUJ), un teren cu arabile, spre Roșia, după care, urcînd pe pantele dinspre munte, VÎRVU STĂNIȘTEI (VURVU SZTANISTYE), PLEȘU, TOCILOASA (TOCSILOSZA), SECĂTURA OSOIULUI sînt pășuni, pentru ca mai sus, MAGURA, FAȚA DE LAZURI, DOSU (DOSZU), să fie acoperite predominant de fînațe și arabile; pe VÎRVU DOSULUI (VURVU DOSZULUI) predomină pășunea cu tufărișuri, fînațele și terenurile arabile avînd un caracter sporadic; urmează BUHASCA (BUHASZKA), CIUNJI, VALEA SACĂ (VALE SZAKA), cu multe terenuri lotizate, CĂPĂȚINOASA (KAPACINOSZA), doar parțial lotizată, CORHANU (KORHANU) și CRAIU (?) GROSILOR (KRAU GROSILOR), nelotizate⁷¹². Condiții naturale asemănătoare determină o ocupare a terenului asemănătoare în cazul satului *Tărcăița*: aceeași vatră de-a lungul văii, îngustă, strînsă ca într-un corset de culmile înconjurătoare, între care terenurile arabile sînt reduse ca suprafață, aproape nesemnificative; urcînd de la nivelul vetrei urmează o pășune, nenominalizată, după care perdele de pădure fac trecerea spre etajul economic de bază al satului, cel de pe platforma care unește înălțimile reduse ale munților din imediata apropiere, unde întîlnim pe o mare întindere pămînturi de cultură, fînațe și locuri de pășune grupate în jurul „colibilor“, la rîndul lor adunate în mai multe locuri; astfel, PAIS (PAISZ), TAVA, CRISTU (KRISZTU), GROAPA (GROPA), FEREZAG, COZI (KOCZI), COPĂCICI (KOPACSICS), RUNC, se încadrează a acestei categorii de terenuri, DEALU RUNCULUI și DEALU BARMOSULUI (GYALU BARMOSZULUJ) sînt acoperite cu pășuni, pe CETĂȚELE (CSETACZELE) se află, și astăzi o aglomerare de „colibi“, de fapt gospodării în toată regula; pe PRELUCA, BELAGU, predomină fînațele, PIATRA (PTYATRA), cei 2 CIUNJI, cele două locuri numite ROȘIA (ROSSI), cele două CHICERE (KICSERE), SCAII (SZKAJI), FURCITURA (FURCSITURA), sînt ocupate în proporții diferite cu fînaț, arabil, pășune și pădure; PUCIASCA (PUCSASZKA), BORILA, PLOP, GROȘI (GROSSI), PERTASCA (PERCZASZKA), PRISLOP (PRISZLOP), STRINTURA (SZTRINTURA), FETELE (FECZELE), CĂPRIȘTE (KAPRISTYE), ZĂPODIE (ZAPOGYE), CORBASCA (KORBASZKA) sînt locuri de fînaț și pămînturi arabile în cadrul pădurii și a pășunilor; în pădurea ce se întinde peste DEALU PURCARILOR (GYALU PURKARILOR) și DEALU CRUCILOR (GYALU KRUCSILOR) se află delimitată pășunea numită CRIȘTIOARE (KRISTYORE); ȘASA (SASZA) este o pădure, MAGURA un teren lotizat, FAȚA MARE (FACA MARE), iarăși o pășune⁷¹³. Șirul exemplelor de sate cu o ocupare similară a teritoriului ar putea continua și în cazul Băiței, a Coleștilor, a

⁷¹² *Ibidem*, inv. 578.

⁷¹³ *Ibidem*, inv. 632.

Finișului, a Criștiorului, a Cucucenilor, a Meziadului, a Poienilor de Sus, a Ponoarelor etc.

În concluzie acest tip de locuire și utilizare a terenurilor este specific satelor situate la piciorul muntelui, la ieșirea văilor dintre pereții muntelui, la contactul depresiunilor cu versanții muntoși, fie sate specifice Munților Apuseni, cu vatra dispersată (Roșia, Dumbrăvița de Codru). Predomină însă satele alungite de-a lungul văii, relativ adunate, probabil prin măsuri administrative, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea⁷¹⁴. În general, în apropierea vetrei au o „țarină“, cu pământuri arabile, de multe ori restrinse ca suprafață. Aceste pământuri din jurul vetrei sînt dublate de sectoare economice situate în așa-zisa zonă a „fînațelor“, în multe cazuri mai importante atît prin întinderea, în mod necesar mare pentru a asigura rotația terenurilor în condițiile fertilității reduse, cît și prin rolul economic efectiv; adesea „coliba“ egalează ca importanță economică sau chiar depășește gospodăria propriu-zisă; „coliba“ este dublată de „șură“, aceasta fiind de fapt principala construcție, prin dimensiuni și rol economic; în șură se organizează aria pentru „cîlcatul“ cerealelor cu îmblăciul, cereale depozitate pînă la îmblătire în podurile de deasupra celor două poieți ce încadrează șura propriu-zisă; poiețile adăpostesc, primăvara, pînă la oprirea fînațelor, toamna, după adunarea finului, eventual a otăvii și iarna, atît cît se ajunge nutrețului, vitele mari, oile și caii, uneori în totalitate, alteori parțial ținute aici; aci se adună gunoiul pentru fertilizarea grădinii de legume ca și a terenurilor cultivate cu cereale, fără de care, în ciuda rotației foarte largi, aceste terenuri n-ar putea fi cultivate; aceste cereale sînt coborîte în sat doar pentru a fi măcinate, consumate fiind adesea tot aici de către oameni și vite. Aici se află pomi fructiferi, constituind adesea întinse livezi; cel mai important produs rămîne însă finul, făcut în apropiere și consumat pe loc, eliminîndu-se în totalitate grelele probleme ale transportului în aceste zone cu teren accidentat; pășunea din apropiere sau de pe fînațe poate să fie și ea utilizată cu ușurință în vreme ce pădurea din apropiere oferă lemnul care a dat naștere de-a lungul veacurilor la așa de multe meșteșuguri populare. Pămînturile arabile și fînațele se află împrăștiate pe mari suprafețe, după cum s-a putut constata, adesea dispersate în cadrul pășunilor și pădurilor, ca și în cazul satelor-crînguri din Munții Apuseni, cu care păstrează multe similitudini. Față de satele cu hotarele împărțite în cîmpuri regulate, hotarele acestor sate oferă tabloul unei mari „dezordini“; dar tocmai această dezordine este condiția de bază a acupării acestui teritoriu montan, cu resurse variate dar sărace, în condițiile unei economii închise sau semiînchise destul de greu de valorificat, care n-au creat opulența populației, dar i-au asigurat supraviețuirea, ferind-o de tumultul vremilor, asigurîndu-i un minim de produse variate, atîta timp cît s-a păstrat un echilibru între numărul locuitorilor și suma producției locale, în primul rînd a celei alimentare. „În această viață aplecată asupra ei înșiși, micul țăran nu are fonduri, este aplicația numeroaselor sale meserii artisanale... care puteau să aducă, utilizînd răgazul forțat al iernii, cîteva rezerve în plus“⁷¹⁵. Într-adevăr,

⁷¹⁴ Virgil Maxim, Ioan Godea, *Considerații istorice și demografice privind tipologia așezărilor rurale din nord-vestul României*, în *Biharea*, II, Oradea, 1974, p. 17—44; L. Conea, *Plaiuri...*, p. 78.

⁷¹⁵ Georges Duby, Robert Mandrou, *op. cit.*, p. 255.

dacă analizăm satele respective, constatăm că tocmai în ele se concentrează cea mai mare parte a „industriei“ țărănești tradiționale: olărit la Leheceni, Cărpinet, Săliște de Vașcău, Criștiorul de Jos, fierărit la Vărzari, sumănărit la Sirbești, rotărit la Tărcăița, lădărit la Budureasa, scărrărit la Cresuia, unelte agricole la Beiușele etc. Este o formă de locuire și utilizare a terenului cu extindere largă în Carpați dar și în alte regiuni muntoase ale Europei, formă care s-a impus mai puțin atenției și scrierilor agronomilor și economiștilor, cum remarcă Fernand Braudel: „Există într-adevăr, în Franța ca și aiurea în Europa, numeroase și întinse regiuni în care iarba bate grîul, unde vitele reprezintă bogăția dominantă, „surplusul“ comercial din care oricine poate trăi“. Este un aspect al problemei pe care agronomii secolului al XVIII-lea și ai primelor decenii ale secolului al XIX-lea l-au neglijat, orbiți cum erau de dorința lor de a spori cu orice preț randamentele cerealiere și de a veni astfel în întîmpinarea unei populații în creștere⁷¹⁶. Istoricii au descris pentru perioada la care ne referim sau pentru perioade apropiate în timp peisaje asemănătoare în alte zone ale Europei, inclusiv în cele în care sistemul clasic al cîmpurilor deschise era predominant. Așa era „le paysage bocager“ caracteristic vestului Franței și unor cantoane din Masivul Central, cu locuire disperată pe proprietățile bine delimitate, cu asolamente asemănătoare satelor noastre (se ară un pămînt timp de doi ani, după care se lasă pîrloagă 5—7 ani), cu creșterea vitelor pentru consum și folosință locală, mai mult ca pentru piață. Pe bună dreptate un istoric care analizează acest tip de peisaj se întreba dacă regiunile respective sînt ele mai sărace sau au o economie mai modernă decît marile cîmpii. Evoluția spre individualizare, spre ieșirea din chingile constrîngerilor comunitare justifică îndoiala istoricului francez⁷¹⁷. Muntele este conservativ în ceea ce privește evoluția tehnicilor de cultură dar aceste tehnici „arhaice“ sînt bine adaptate condițiilor locale. Agronomii care au declarat război pîrloagei începînd cu secolul al XVIII-lea, au înțeles greu că în condițiile muntelui această pîrloagă era o necesitate, necesitate care explică perpetuarea sistemelor care includ pîrloaga pînă astăzi⁷¹⁸.

O altă categorie a satelor cu hotarul neîmpărțit în cîmpuri se constituie din așezări aflate mai în interiorul depresiunilor, în general cu un hotar mai compact care au acces direct în zona montană doar în mai mică măsură, în care continuă încă procesul de smulgere a pămînturilor de folosință agricolă directă pădurii; în aceste condiții cîmpurile compacte sînt dublate de altele cu un aspect tentacular sau insular în mijlocul pădurii; deși se mai interpătrund, arabilele, fînațele și pășunile se păstrează de regulă în terenuri compacte. Să ilustrăm acest lucru prin cîteva exemple.

Căbești la 1861/1862 și *Căbești* la 1900 oferă o evoluție firească a hotarului. Vatra păstrează aceeași desfășurare alungită de-a lungul văii, fiind înconjurată, de o parte și de alta, de terenurile de cultură și fînațe care la 1861/1862 se suprapuneau peste DEALU GLIGII (GYALU GLIGI), PĂRĂU GROPII MARI (PAREO GROPI MARE), URSESCU (URSESZK), RUSESCU (RUSESZK), CURĂTURA, ZELETRUC (ZELETRUK), FÎNA-

⁷¹⁶ Fernand Braudel, *Structurile...*, I, p. 129.

⁷¹⁷ Jean Berenger, *op. cit.*, p. 110.

⁷¹⁸ Stefan Imreh, Ioan Pataki, *op. cit.*, p. 167.

TELE, BOLOGA; pe planul cadastral din 1900 apar delimitate separat, în partea de hotar dinspre Sohodol, ocupată anterior de fînate și pășune cu tufărișuri, locurile de mică întindere CURĂȚITURA GAVRIȘ și CURĂȚITURA IEPURE, alături de care mai sînt consemnate OSOIU PRUNCILOR (OSZOJ PRUNCSILOR) și el delimitat în pășune precum și TEIUPIȘTE (TYEJUPISTYE), TEIU MICIRAGU (TYEJU MICSIRAGU), JUBA, POGĂNEȘTI (POGANYESD)⁷¹⁹. Cu o poziție mai centrală în cadrul depresiunii beiușene, satul Ștei (actualul Oraș Dr. Petru Groza) prezenta la 1871 o vatră relativ adunată, în jurul căreia se întinde hotarul format în imediata apropiere a vetrei din cîmpuri compacte de arabil, fînăț și pășune, categorii de pămînt care se interpătrund din ce în ce mai mult pe măsura răsfrării lor în pădurile care încadrează satul: GRINDA este o pădure compactă, CÎMPU PADURII, amintește probabil un vechi loc de cultură acum cuprins de pădure, SLĂVESCU (SZLAVESZKU) este împărțit între pădure și arabile; la marginea pădurii, într-o pășune cu tufărișuri, a fost efectuată o CURĂTURA, sub forma unui întrînd adînc. VĂLCELELE sînt folosite ca pășune în exclusivitate, în vreme ce CĂBĂIASCA (KEBEIJASZKA), SU COASTE (SZU KASZTE), MIRIȘTI (MIISTYI), BELDEASCA (BELGYASZKA), FERICE, BODEASCA (BOGYASZKA) sînt toate arabile; în BĂCINIASCA (BACSINYASCA), MNERASCA (MNYERASKA) sînt arabile și fînate, LOBODA este iarăși un arabil, RÎTU un fînăț cu arabile, OGREGILE, arabil, COASTELE PĂNTEȘTILO (KOSZTE PANTYESTYI), DUMBRAVA, sînt acoperite cu pășuni, CURĂTURA, alta, un arabil în cadrul pășunii DUMBRAVA, CORNU DEALULUI (KORNU GYALULUI) — pădure, iar UMBRAR, un loc defrișat în pădure, ocupat de arabile și fînate⁷²⁰. Rogozul este situat în depresiunea Holodului, în totalitate detașat de munte; se menține însă strîns legat de pădurea domnească la 1876; cu o vatră situată de-a lungul drumului, satul utilizează terenurile din jurul său, cele mai înalte folosite ca arabile, cele mai joase, adesea mlăștinoase, ca fînate și pășune. Exceptînd pășunea ALTAL celelalte pămînturi din imediata apropiere a satului, PUCIU (PUCSU), CÎMPU RADULUI, RÎTU CEL MARE, LAZU BICHII sînt lotizate. În pădure au mai fost defrișate și utilizate ca fînate: LAZURILE, două CURĂTURI; mai sînt nominalizate locurile de pădure FĂGET (FAZSET), VLĂDEASCA (VLEGYASZKA), CÔRNET (KORNYET)⁷²¹. *Cetariu*, situat pe dealurile din apropierea Oradiei, este o localitate viticolă prin excelență, aceasta și explică întinderea redusă a arabilelor care nu pot fi împărțite în cîmpuri regulate; planurile succesive din 1790 și 1857/1858 fac posibilă urmărirea în timp a evoluției hotarului. În jurul vetrei se întind mai întîii arabile compacte, lotizate, care spre periferie cedează locul unor porțiuni de terenuri cu mărăcini („haraszt”) în care au fost curățite o serie de RÊT-uri, care pe planul de la mijlocul secolului al XIX-lea apar nominalizate: SÔS-RÊT, GÔRÔG-RÊT, KOMĂDI-RÊT etc.; o „rariște” aflată într-o parte a hotarului la 1790, utilizată ca pășune (RITKÁS) apare lotizată la 1857/1858, fiind transformată între timp în fînăț; se înmulțesc și viile; apare în acest interval un HAJNAL HEGY, cu vii, căruia i se adaugă Ūj HEGY, deal nou,

⁷¹⁹ F.A.S.O., fond Colecția de planuri, inv. 151, 152.

⁷²⁰ *Ibidem*, inv. 243.

⁷²¹ *Ibidem*, inv. 523.

cu sens de podgorie nouă și CZIGÁNY HEGY (Dealul Țiganilor) și el cu vij⁷²².

Felcheriu fusese înregistrat la 1720 cu un hotar împărțit în două cîmpuri, la care renunță în intervalul scurs pînă la 1770⁷²³. Situat la contactul dealului cu cîmpia, într-o zonă bine împădurită, posesiunea capitulară Felcheriu nu urmează linia generală a localităților situate pe acest domeniu de a-și organiza hotarul în sole regulate. Renunțarea s-a produs, se pare, datorită modului în care s-a mărit hotarul, care a înaintat neregulat, tentacular, în interiorul pădurii. Succesiunea planurilor (1827—1867—1890) permite urmărirea pe un interval de timp mai lung a acestui proces. La 1827 satul prezintă o vatră de tip adunat, în jurul căreia arabilele sînt cuprinse în mai multe corpuri, ca și fînațele de altfel: LA ȚARINĂ, teren sub forma unui intring în Pădurea Mare, cum am mai avut ocazia să precizăm, este ocupat deopotrivă de arabile și de fînațe, ca și LA OGRĂZI, situat mai aproape de sat; LA TERTAȘ este un teren mai întins, în care pot fi individualizate locurile PLOP și RÎTU, și ele înaintînd sub forma unor golfuri în pădure, ocupate de fînațe; terenul numit RÎPA este un arabil, în vreme ce locul vecin NILE (NYILE) este ocupat de fînațe; LA PUSTĂ (LA PUSZTA) arabilele și fînațele conveșuesc, LA HOLDE (LA HOLGYE) este numai arabil, CÎMPU CEL MARE este ocupat de fînațe și arabile; LA POIENI, un teren bine individualizat într-o pășune cu tufărișuri, are aceeași destinație; restul hotarului este ocupat de pășune dispusă în două blocuri compacte, amintind existența sistemului cu două cîmpuri, deși pe alocuri ea se insinuează de-a lungul văilor, a versanților, printre fînațe și arabile. În pădure mai este identificat pe plan locul LA IZVOR⁷²⁴. Peste patru decenii, la 1867, ȚARINĂ se extinde incluzînd acum și OGREZILE; în general arabilele ca și fînațele se extind în defavoarea pășunii; apar toponime noi care denumesc arabile: CARPINI (KARPINYIE), HOLDIȚA (HOLDICZA), ȘESURA; apar locuri noi defrișate în pădure: CÎMPURILE, GORONU MARCULUI (GORON MARKULUJ)⁷²⁵. Planurile cadastrale ulterioare, în mai multe secțiuni, deci la scară mai mare, consemnează mai multe locuri în apropierea și în perimetrul pădurii: locului POIENI i se adaugă PARĂU POIENII (PARIU POENI), MEZĂRĂTOARE (MEDARATOARE), LA MORMÎNTU, VALEA TOCILILOR, VALEA VEZURISTII (VALE VEDURISTE) VALEA CEA MARE, JARTAS, un loc defrișat, după cum îi spune și numele, LA CÎMPURI, în care este de asemenea evidentă acțiunea de defrișare, LA TOCILI, aflat în aceeași situație, înaintînd serios în pădure, VALEA GUREȚULUI (VALE GURETZULUJ), VALEA DRUMULUI, PE PLUGARE⁷²⁶. *Ciheiu* consemnat cu două cîmpuri la 1720 își păstrează această împărțire la 1770⁷²⁷ dar renunță la ea pînă la 1823. Să fie de vină depopularea masivă a satului în primele decenii ale secolului al XIX-lea din cauza mării foamete și care a atras după sine reducerea terenurilor de cultură în cadrul hotarului? Indicii în acest sens ar fi extensiunea mare a terenurilor cu tufărișuri în care încep din

⁷²² *Ibidem*, inv. 163.

⁷²³ Barbu Ștefănescu, *Sistemele...*, p. 432.

⁷²⁴ F.A.S.O., fond *Colecția de planuri*, inv. 261.

⁷²⁵ *Ibidem*, inv. 262.

⁷²⁶ *Ibidem*, inv. 263, 264.

⁷²⁷ Barbu Ștefănescu, *Sistemele...*, p. 431.

nou să se extindă arabilele și fînațele. Satul are o vatră adunată iar pentru hotar nota caracteristică o constituie interpătrunderea arabilelor cu fînețele, cu alte terenuri cu tufărișuri, utilizate probabil ca pășune: CÎMPU PIEȚII (TÉR MEZŐ) este un cîmp, un arabil, în care pătrunde însă fînațul care acoperă locul numit FÎNTINIOR (FONTINYOR); la marginea sudică a arabilelor numite TODOLIȘTELE (TODOLITCELE) și VALEA GROPOII (VALE GROPOJ) sînt alte două fînațe, în continuarea cărora se află terenul cu tufărișuri; MIRIȘTEA VIDICANILOR (MERISGYE VIGYIKANYILOR) este un arabil delimitat într-un teren cu tufărișuri compact; un alt arabil individualizat este pe COASTA NOJORIDULUI (KOSZTA NOJORIDULUI); urmează fînațul numit RÎTU LUI CHERTEȘ, apoi CÎMPU DEII, un arabil smuls pădurii; pe DEAL (DEL) se întind terenuri mai compacte, smulse tufărișurilor sau pădurii, ocupate cu fînațe și arabile; pot fi identificate o serie de locuri de mărmi diferite, utilizate individual: LOCUL GRANULUI (LAKU GRANULUJ), arabil, LOCUL CĂTĂ SELEUȘ (LAKU KETE SZELEUS), LOCUL ONUȚOII, GROAPA GRANULUI (GROPA GRANULUJ); în altă parte a hotarului distingem: LA POIANA FLORII MOISII, apoi un loc comun pe care sînt consemnate numele ION ROBOLIȚA (ION ROBOLITZA), BRATA ION S. (BRATA JANOS SZ.), arabil, ȘILINCA SAV (SILINKA SAV), fînaț, BERIU VASALIE (BERIU VASZALIE), VELJU DE PUNȚI, VELJU CÎMPUL DE RONTĂU, arabil și fînaț, VELJU CEL SĂTESC, fînaț, la FÎNTINA SOCRII (FONTINA SOKRI) este un arabil; alte locuri la marginea pădurii sînt: POIENI, la PLOP, apoi noi locuri care amintesc punerea în valoare individuală a pămînturilor: LOCUL NEAMȚUȚOII (LAKU NYAMTZUTZOY), LOCUL JORTII (LAKU ZSORTY). Terenul în mare măsură mlăștinos a impus și o toponimie corespunzătoare: TĂU VIDICANILOR (TEÓ VIGYÍKANYILOR), FÎNTINA (DIN) RÎT (FONTYNA RIT), TĂU NUNII (TEO NUNYI), IZVORUL VELJU CEL MARE (IZVORUL CSEL MARE) FÎNTINA ROBOLIȚII (FONTINA ROBOLITZ) etc.⁷²⁸; comparînd această situație cu cea existentă în 1858 constatăm o sporire considerabilă a pămînturilor de cultură, mai ales în dauna terenurilor cu tufărișuri semnalate mai sus⁷²⁹, de fapt o repunere a acestora în cultură, astfel că planul din 1863 consemnează noua împărțire a hotarului, după reglementarea urbarială, în trei cîmpuri de arabil, la care se adaugă fînațul separat⁷³⁰, împărțire impusă mai multor sate de pe domeniul capitaler, într-o epocă în care în cele mai multe localități se renunță la sistemele cu cîmpuri regulate; tot atît de adevărat este faptul că nu avem puțința verificării tipului de asolament, a modului de rotire a celor trei cîmpuri. Sîntem în prezența sistemului clasic cu două cîmpuri cultivate și unul lăsat pentru odihnă sau locul pîrloagei este ocupat deja de plante de nutreț, menținîndu-se numai sistemul comunitar de exploatare? Este o întrebare care urmează să primească răspuns numai după o studiere temeinică și a altor categorii de documente. Planul satului *Tulca* la 1825 relevă aceeași efervescență de sporire a pămîntului de cultură; chiar dacă satul este situat în zona de cîmpie nu prezintă la acea dată o împărțire în cîmpuri regulate, vă-

⁷²⁸ F.A.S.O., *Fond Colecția de planuri*, inv. 189.

⁷²⁹ *Ibidem*, inv. 191.

⁷³⁰ *Ibidem*, inv. 192.

dind o surprinzătoare, pentru un sat de cîmpie, interpătrundere între pămînturile arabile, fînațe, pășune și pădure; are vatra mare, adunată, cu rețea stradală neregulată; lîngă vatră se întinde pășunea comună în care sînt individualizate două cînepiști; pășunea este străbătută de o vale meandrică numită TĂU PERJII (TO PERZSI); pășunea se întinde peste locurile numite: NIMAȘU LA FUNDĂTURĂ (NYMASU LA FUNDATURA), HOLOMB, LUNCA SATULUI (LUNKA SZATULUI), SMIDA, LA STUPINI (LA STUPÍNY), LA SMIDA MORII, LA NOR, ADĂPĂTOAREA POPII (ADAPATORE POPI); la limita pășunii, dar interpătrunzîndu-se puternic cu aceasta, se întinde terenul LA RÎTU BLEJEȘTIOR, în care au pămînt: HOTIE TOADER (HOTYE TOGER), LAZĂU GHIURCA (LAZO GYURKA), LAZĂU GAVRILĂ (LAZO GAVRILA), LAZĂU MOISE (LAZO MOIS) etc.; în RÎTU BARCULUI au fînațe: CODRE URS (KODRE URS), MATEAȘ GHEORGHE (MÁTYÁS GEORG), VATIȘ ION (VATYIS ON), în RÎTU LA PORICLA sînt nominalizate loturile deținute de FILIP COSTA (FILIP KOSZTA), MATEAȘ FLORE (MÁTYÁS FLORE), VIDICAN URS (VIDEKAN URS), VIDICAN IOAN (VIDIKAN IOAN), în RÎTU CEL MARE: LAZA PETRU, POPA ON, BRADU ON (BRADO ON); între RÎTU CEL MARE și RÎTU LA PORICLA apare, delimitată separat, în pășunea comună, LA CURĂȚITURA NEAMȚULUI; în interiorul pădurii, numită PĂDUREA DINTRE IERURI (SYLVA INTRA IERU DICTA) apar locuri defrișate de dimensiuni mai mici cum sînt: CÎMPU LUI MIHOC sau terenul deținut de MURGUȚ FLORE (MORGUTZ FLORE); menționăm că planul se păstrează doar parțial⁷³¹.

Ultimele localități sînt de la limita cîmpiei sau chiar din cîmpie; lipsa asolamentelor forțate, cel puțin temporar, are mai multe explicații în care modul individual de luare sau reluare în cultură a noi terenuri își are, fără îndoială, rolul său. Ele relevă și tendința generală spre individualizare a satelor, indiferent de locul unde se aflau și care ținea de progresul general al agriculturii, după cum am văzut, cazul invers de la Cihei ține, de o impunere (a cîia oară?) probabil administrativă a sistemului calcatorial dar care nu-și mai dovedește trăinicia, el dispărînd cu totul pînă la începutul secolului al XX-lea, spre deosebire de alte zone din țară unde a persistat pînă în vremuri mult mai apropiate de zilele noastre⁷³².

Față de preponderența sa la nivelul secolului al XVIII-lea, sistemul celor două cîmpuri se reduce ca pondere în favoarea celui cu trei cîmpuri dar și în favoarea sistemelor individuale. Unele sate îl păstrează însă, după cum altele păstrează doar amintirea lui, pătrunsă în toponimie (Cîmpu de Sus, Cîmpu de Jos), la Ineu de Criș, cum am mai menționat (la 1860)⁷³³ și la Josani la 1894⁷³⁴, ambele în bazinul Crișului Repede. La *Drăgănești*, sat așezat în partea centrală a depresiunii Beiușului, constatăm o continuitate îndelungată a sistemului cu două cîmpuri: la 1888 el era încă în uz, așa cum fusese și la 1720 și 1770⁷³⁵. *Șiadul*, situat la con-

⁷³¹ *Ibidem*, inv. 661.

⁷³² Ioan Luca Ciomac, *Cultivarea pămîntului în Transilvania în ultimii zece ani*, în *Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul*, vol. I, București, 1929, p. 321.

⁷³³ F.A.S.O., *fond Colecția de planuri*, inv. 357.

⁷³⁴ *Ibidem*, inv. 368.

⁷³⁵ *Ibidem*, inv. 243/a; Barbu Ștefănescu, *Sistemele...*, p. 427.

tactul cîmpiei înalte a Crișurilor cu dealurile vestice oferă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea imaginea unui sat cu hotarul împărțit în două cîmpuri de arabil, cu finaț separat. Planul comun al satului și al localității vecine, Rogoz de Beliu, din 1866 consemnează pentru Șiad locuri perechi de tipul: RÎTU DE SUS, RÎTU DE JOS, DEALU DE SUS (GYALU DE SZUSZ), DEALU DE JOS (GYALU DE ZSOSZ), alături de alte terenuri: DEALU BISERICII (GYALU BESZERICZI), DEALU SFĂȘEȘTILOR (GYALU SZFASEESCSILOR), SURANA (SZURANA), TĂȘIGU, OGRADA ARISTIE, un loc separat în pășune, MEZĂRĂTOARE, un loc lotizat, delimitat în pășune⁷³⁶; cinci ani mai târziu, planul nou consemnează hotarul împărțit în trei cîmpuri, două de arabil și unul de finaț, după cum ierese din cartea funduară ce însoțește planul cadastral. Să exemplificăm modul de distribuire a pămîntului deținut de cîțiva locuitori:

Nr. crt.	Numele locuitorului	Mărimea sesiei	Intravilan (holda de 1 100 st.p.)	Arabil (holda de 1 100 st.p.)	Finaț (holda de 1 100 st.p.)	Total
1.	GOIA BLAGA	2/16				
	— intravilan		834			
	— calcatura I			2 holde și 349 st. p.		
	— calcatura II				4 holde și 20 st. p.	
	— calcatura III			6 holde și 370 st. p.		
	— total		834	8 holde și 719 st. p.	4 holde și 20 st. p.	13 holde 473 st. p.
2.	COTUNA IUON	2/16				
	— intravilan		694			
	— calcatura I			2 311		
	— calcatura II			1 515	1 514	
	— calcatura III		694	3 826	1 514	5 934
	— total					
3.	PINȚA PETRU	2/16				
	— intravilan		808			
	— calcatura I			1 193		
	— calcatura II				2 487	
	— calcatura III			3 680		
	— total		808	4 873	2 487	71 068
4.	COTUNA PETRU	2/16				
	— intravilan		394			
	— calcatura I			2 144		
	— calcatura II			5 821	3 677	
	— calcatura III		394	7 969	3 677	14 936
	— total					
5.	COTUNA FLORE	2/16				
	— intravilan		631			
	— calcatura I			1 157		
	— calcatura II			4 561	3 407	
	— calcatura III			5 718	3 407	9 658
	— total		631			

⁷³⁶ F.A.S.O., fond Colecția de planuri, inv. 596, 597.

Credem că cele cinci exemple sînt suficiente pentru a ne da seama că ne aflăm în prezența unui sistem cu două cîmpuri, dar spre deosebire de sistemele calcatoriale din secolul anterior sau de la începutul secolului al XIX-lea, în care constatăm suprafețele egale la mărimea de sesie egală, acum aflăm suprafețe diferite atît în ceea ce privește totalul pămîntului deținut (13 493, 5 934, 7 1068, 14 936, 9 658 holde) cît și în ceea ce privește distribuirea în cele două cîmpuri de arabil și în finaț, precum și mărimea diferită a suprafețelor deținute de aceeași persoană în cele două cîmpuri de arabil. Nu mai sîntem în prezența sistemului cu două cîmpuri cu care sîntem obișnuiți, în care hotarul era separat în două prin gardul țarinii, fiecare locuitor trebuind să aibă în fiecare din cele două părți atît pămînt arabil cît și finaț. Separarea finațului într-un „întorcător” separat permite utilizarea sa cu această destinație în fiecare an. O situație similară întîlnim la *Tăgădău* în 1859, și el o fostă posesiune a Episcopiei romano-catolice ca și *Șiadul*⁷³⁷. Revenind la planul *Șiadului* trebuie să mai precizăm faptul că nu cunoaștem ritmul rotirii celor două cîmpuri de arabil și că în afara pămînturilor cuprinse în cele două cîmpuri amintite se mai păstrează încă trei locuri cu pămînturi țărănești, delimitate în cadrul pămînturilor domeniiale: OGRADA, OGRADA ARISTIE, MEZĂTOARE (MEZETORE)⁷³⁸.

În urma acțiunilor de delimitare și comasare a proprietăților, terenurile domeniiale sînt reorganizate cel mai adesea separat, în cîmpuri regulate, de obicei în trei cîmpuri, dar acolo unde aceste terenuri sînt mai reduse ca suprafață, în două cîmpuri. Așa este cazul pămînturilor capitulare de la *Petid*, reorganizate la 1901—1903 în două fordulauă, despărțite de drumul Beiușului; sînt probabil terenurile pe care Capitlul le deținuse în prediul NAGY LAKATYA, consemnat ca pămînt alodial la 1858, exceptînd trei locuri: LUNCA (LUNKA), ZĂCĂTOARE (ZEKETORE) și KIS LAKATYA, care formează un întîrind în cadrul prediului amintit al pămînturilor țărănești, care se mai întind în jurul vetrei alungite a satului peste OGREZILE, ȚARINA, CETĂȚAU (CSETACAU), TELEK (TELEK), MĂLĂIȘTE, PUSTA (PUSZTA), CĂRBUNĂRIȘTE, TUFAR, MARINEASCA⁷³⁹. Pentru *Husasău de Tinca*, acreditat la 1720 cu două cîmpuri, nu putem preciza cît s-a păstrat în timp această împărțire a cărei amintire este încă vie pe planul din 1865 care consemnează dublete ale părților de hotar: RÎTU DE SUS, RÎTU DE JOS, situate de o parte și de alta a vetrei satului, DELNIȚELE DE SUS și DELNIȚELE DE JOS, alături de alte locuri precum BURGUDIE, GORONIȘTE (GORONYISTYE), CÎMPU BOILOR, COLȚIU (KOLTYO)⁷⁴⁰. Cîmpu Boilor duce cu gîndul la situația întîlnită de noi în satul Ferigi din Pădurenii Hunedoarei, unde într-un hotar cu două cîmpuri există, separat, un „cîmp” al boilor, în care se pășunau boii, mai bine, pentru a putea face față eforturilor prelungite din timpul muncilor agricole de vîrf.

La începutul secolului al XIX-lea și alte multe sate au hotarul împărțit în două cîmpuri, unele păstrînd această împărțire și ulterior, altele, dimpotrivă, trecînd la alte sisteme. Planurile posesiunilor capitulare,

⁷³⁷ *Ibidem*, inv. 626.

⁷³⁸ *Ibidem*, inv. 598.

⁷³⁹ *Ibidem*, inv. 496, 497, 498.

⁷⁴⁰ *Ibidem*, inv. 340.

mai detaliate, mai des repetate pentru aceeași localitate, dau amănunte semnificative în ceea ce privește modul de funcționare a sistemului cu două cîmpuri. Succesiunea planurilor localității Csökmő la 1802, 1810, 1817, adevărește continuitatea sistemului de cultură cu două cîmpuri, în care există locuri separate pentru cînepă, în care locuitorii dețin suprafețe de 1/8 holde, 2/8 holde (cei mai mulți) și 4/8 holde. Fînațele și terenurile cu varză și ele separate, sînt plasate în jurul mlaștinilor și pe grîndurile din cadrul acestora; tocmai terenul mlaștinos limitează arabilul în cadrul hotarului, suprafața sa restrînsă pretîndu-se doar la o împărțire în două cîmpuri⁷⁴¹. Situația este întrucîtva asemănătoare și pentru satul *Girișul de Criș* în ultimile decenii ale secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Planul din 1782, realizat în vederea întocmirii unui proiect de corectare (regularizare) a cursului Crișului Repede în perimetrul localităților Giriș, Toboliu și Tărian, consemnează o vatră în care pot fi identificate 110 intravilane ocupate, la care se adaugă și intravilane rămase neocupate („intravillana relictă”); spre vest vatra se continuă, în malul Crișului Repede, cu două terenuri de varză („cauleta comunitatis.”); în răsăritul ca și în apusul vetrei sînt pășuni, în est o pășune mai întinsă include un teren cultivat numit CHICED (KICSED), deținut de locuitorii din Toboliu (terrenum V. Gyaniense KICSED), situat chiar pe drumul ce leagă Toboliu de Oradea; în vestul vetrei se află „Pascuum pertinens ad Educillum Domini”, în est-nord-est sînt situate arabilele, cele două cîmpuri de arabile, divizate în mai multe loturi decît numărul intravilanelor ocupate, la care se adaugă pămînturile „remanențiale”, nelotizate; în vest, în continuarea pășunii amintite și în nord-vest se întind terenuri mlaștinoase, de-a lungul celor două brațe ale Crișului, pe care geometru nota „vitiosa eruptio veno Beger”, pe unul, „Christus velor”, pe celălalt; extremitatea nord-vestică a hotarului este mai compactă în stînga Crișului și este consemnată sub denumirea de GYARAND, ocupată de fînațe; fînațe mai sînt, dispersate în interiorul pădurii de luncă, mlaștinoasă, dintre cele două brațe amintite; pe unul din cele două brațe ale Crișului este consemnată o „molla”; tocmai acest teren dintre ape este vizat în principal de regularizare⁷⁴². Planul întocmit peste patru decenii, la 1822, vine să adauge cîteva elemente noi: în afara celor două călcături de arabil mai apare și cel deținut individual de parohii sau de țărani; este consemnată apoi o cînepiște în apropierea pămînturilor cu varză; pe lîngă moara de apă funcționează în sat o „molla sikator”; în vatră apare individualizată școala greco-catolică, precum și ulițele principale: Ulița Mare, Ulița Școlii, Ulița Morii; planul consemnează nominal pe țărani care dețin terenuri cu cînepă și varză în afara celor comune; la fel cum locuitorii satului vecin, Toboliu dețin un teren în hotarul Girișului, tot așa și cei din Giriș dețin arabile în hotarul Toboliului, consemnate cu suprafețele lor; au de asemenea fînațe la Tărian; între aceștia: TORJA PETRU senior (Öreg TORZSA PÉTER), MICLUȘIȚA PETRU (MIKLUSITZA PÉTER), MICLUȘIȚA GHEORGHE (MIKLUSITZA GERGELY), TORJA PETRU junior (ifj. TORZSA PÉTER), TORJA ILIE junior (ifj. TORZSA ILLÉS), FILIP FLOREA (FILIP FLORA)⁷⁴³,

⁷⁴¹ *Ibidem*, inv. 216, 217, 218, 219.

⁷⁴² *Ibidem*, inv. 298.

⁷⁴³ *Ibidem*, inv. 299.

și acesta în ciuda terenurilor schimbate între cele două sate cu câțiva ani înainte (în 1817)⁷⁴⁴. Un plan din 1849 al pământurilor remanentiale de la Giriș consemna împărțirea unei părți a acestui între țărani⁷⁴⁵. Fenomenele semnalate, de drenare și regularizare a terenurilor mlăștinoase din lunca Crișului ca și lărgirea pământurilor cultivate în detrimentul așa-ziselor pământuri „remanentiale“ au făcut posibilă noua împărțire și reorganizare a hotarului din 1858, în care, în locul celor două cîmpuri de arabil, apar consemnate 3 cîmpuri situate în nord-estul satului pe un teren arabil compact; în cele trei cîmpuri au terenuri de cultură toate cele 172 de familii pe care le avea acum satul (după numărul intravilanelor ocupate); aceeași extensiune, poate mai accentuată o constatăm în cazul cîmpurilor de varză, ce profită de pe urma regularizării Crișului și a căror producție crease renumele localității încă în secolul trecut; pășunea este acum doar în nord-nord-vestul vetrei, în fosta pășune fiind delimitate cînepiștile. Finațul se întinde în continuare pe DIARAND (GYARAND) dar mai ales în ostrovul întins între cele două brațe ale Crișului, în locurile numite IERUGA POPII (JERUGA POPÎ), BEDERAȘ (BEGYERAS), CERPEȘ (CSEREPES), CALEA MORII (CALE MORI)⁷⁴⁶. Creșterea suprafeței pământului, adăugată calității sale (fertilitatea ridicată a terenurilor de luncă), justifică trecerea spre un sistem superior, cel cu trei cîmpuri, care, chiar dacă la nivelul secolului al XIX-lea era depășit, față de cel existent anterior, reprezenta un mare pas înainte spre intensificarea agriculturii⁷⁴⁷. O situație asemănătoare consemnează planurile pentru satul vecin, posesiunea capitulară *Toboliu*: sat cu vatră adunată, cu două calcaturi, cu „falcastra urbarialia“ separată, cu o „canabetum urbarialia“ separată de „canabetum allodialia“ cum apar în 1831; pe planul întocmit în anul următor în cadrul pășunii este consemnat un „Majorság krumpliföld“. Un plan din 1867 este ulterior reglementării urbariale și consemnează: CURĂȚIȘTE, LUCERNAȘ, RÎTU BICHII (BIKA RÉT), POSTE GAT; s-a renunțat se pare, în cadrul pământurilor urbariale, la împărțirea în cîmpuri, în vreme ce pământurile capitulare separate au fost organizate în trei cîmpuri⁷⁴⁸. Planurile din 1810 și 1830 consemnează pentru localitatea *Nagy Harsány*, aparținătoare capitlului orădean, aceeași împărțire a hotarului în două cîmpuri. Disponerea terenurilor față de vatră ar fi următoarea: în sud pășunea comunală, întinsă peste grinduri dar și peste locuri mlăștinoase, în care este delimitat, în partea mai înaltă, PRATA COMUNITATIS și trei „cauletum“, în suprafață de $14 \frac{15}{16}$ iugăre, $35 \frac{2}{16}$ iugăre și respectiv $2 \frac{11}{16}$ iugăre; pășunea pătrunde tentacular între arabilele celor două calcaturi; „calcatura prima“ este formată din opt arabile compacte, separate între ele de porțiuni mlăștinoase, neluate în cultură, utilizate probabil drept finațe; în extremitatea sudică a calcaturii I este

⁷⁴⁴ *Ibidem*, inv. 650.

⁷⁴⁵ *Ibidem*, inv. 301.

⁷⁴⁶ *Ibidem*, inv. 302.

⁷⁴⁷ A. Birnie, *Histoire economique de l'Europe, 1760—1932*, Payot, Paris, 1932, p. 331.

⁷⁴⁸ F.A.S.O., *fond Colecția de planuri*, inv. 651—655.

delimitat un fînaț și un „canabetum“ de 52 $\frac{12}{16}$; „calcatura secunda“ $\frac{12}{16}$ este formată din mai multe corpuri de arabile de mărimi diferite, situate pe grinduri, între care pătrunde tentacular pășunea; în ambele calcaturi, alături de pămînturile țărănești sînt consemnate „terra spanalis“, „notarius“, „comunitus“ precum și pămînturi remanențiale⁷⁴⁹. Ianoșda oferă o altă explicație a păstrării sistemului cu două cîmpuri în cadrul economiei țărănești în ultimile două decenii ale secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea: pămînturi urbariale reduse și interpătrunderea lor cu cele deținute de mai mulți stăpîni. Planul din 1781 de delimitare a pămînturilor alodiale deținute de Episcopia romano-catolică de Oradea de cele deținute de un proprietar laic, oferă imaginea unei vetre neregulate în jurul văii ce trăbate satul; în imediata apropiere a satului, în stînga drumului spre Oradea se află un „granarium domini“, de dimensiuni mari, situat în „pars episcopalis“, separată de „pars Beötyana“; partea episcopală se compune din cinci alodii, lotizate, cu o suprafață totală de 4 063 cîbre⁷⁵⁰; din planul posesiunii de la 1820 se păstrează numai un fragment pe care apare terenul numit LUNCA LUI FANCO (LUNKA LUJ FANKO)⁷⁵¹; din 1850 se păstrează planul unei părți de hotar, în principal cel al cîmpului nordic (Calcatura septentrionalis); este evident același fenomen de interpătrundere a pămînturilor urbariale cu cele alodiale; de fapt întocmirea sa de către administrația economică a episcopiei are tocmai rolul de a apăra interesele episcopale în cadrul acestei confluențe de interese; un plan separat delimitează pămînturile alodiale episcopale în „calcarura meridionalis“, calculîndu-li-se totodată suprafața⁷⁵²; doi ani mai tîrziu, la 1832, este datată schița posesiunilor alodiale deținute în hotarul Ianoșdei de către Blaskovitz Bartolomeu care cuprindea locurile: SĂRĂTURA (SZERATURA), MĂSUȚA (MASZUTZA), TOBLADE (TOBLAGYE), CORNET (KORNYET), TELECHUI MIC (KIS TELEK)⁷⁵³; peste alți trei ani, în 1835, cei doi stăpîni alodiali procedează la un schimb de pămînturi consemnat pe un plan special⁷⁵⁴. Planul din 1860 consemnează, acum bine delimitate, pămînturile țărănești de cele deținute de Episcopia romano-catolică de Oradea, de cele aparținătoare lui Blaskovitz și ale altui proprietar, Huszár Béla⁷⁵⁵. Nu limite naturale sau suprafața redusă a arabilelor sînt factorii restrictivi în adoptarea unui sistem superior în cazul de față ci mulțimea alodiiilor, întinderea mare a acestora, interpătrunderea lor cu pămînturile țărănești.

Am analizat deci hotarele mai multor sate care păstrează pentru perioade variabile de timp o împărțire a arabilelor în două cîmpuri, uneori pînă la începutul secolului al XX-lea. Unele dintre ele păstrează această împărțire pe lungi perioade de timp, de la începutul secolului al XVIII-lea pînă la începutul secolului al XX-lea; pentru alte localități el reprezintă, după cum am văzut, doar soluții temporare, cedînd la un moment dat

⁷⁴⁹ *Ibidem*, inv. 319.

⁷⁵⁰ *Ibidem*, inv. 342/a.

⁷⁵¹ *Ibidem*, inv. 343.

⁷⁵² *Ibidem*, inv. 344, 345.

⁷⁵³ *Ibidem*, inv. 348.

⁷⁵⁴ *Ibidem*, inv. 349.

⁷⁵⁵ *Ibidem*, inv. 351.

locul unor sisteme superioare; există și un curs firesc în evoluția modului de organizare a pământurilor în cadrul acestui sistem; de la sistemul clasic cu două jumătăți de hotar alternante ca arabil-finațe și pășune, încă din secolul al XVIII-lea se constatase, pentru satele bihorene, existența unor finațe și pășuni cu caracter permanent care nu intră în sistemul de rotație a cîmpurilor, a părților de hotar, rotație care se reduce astfel doar la arabilele dedicate mării culturi, pentru că tot un caracter permanent au și arabilele cultivate cu cînepă, varză și uneori cartofi⁷⁵⁶. Ies astfel din mișcarea celor doi timpi terenurile care nu necesită în mod constant gunoie sau a căror gunoie se poate face ușor prin pășunat (cazul finațelor) sau terenuri, reduse ca suprafață, care se gunoiesc anual (cînepiștile, cromptiștile, curechiștile). În general rotația este anuală. Apariția și extinderea asolamentelor superioare au redus numărul localităților care practică sistemul celor două cîmpuri dar nu a dus la dispariția sa, el persistînd, alături de alte sisteme care l-au precedat sau care i-au urmat pe calea evoluției tehnice, pînă tîrziu în secolul al XX-lea. A rămas în permanență sistemul „pămînturilor cu o fertilitate medie“, după expresia unui istoric francez⁷⁵⁷ iar cînd se aplică pămînturilor cu o calitate superioară este utilizat acolo unde arabilul este redus ca suprafață; curios este faptul că nu renunță la el pentru organizarea unor pămînturi cultivate în regie proprie nici mării proprietari eclesiastici din vestul României, ne referim în primul rînd la Episcopia romano-catolică de Oradea și la Capitlu Episcopiei romano-catolice de Oradea, promotoare de mult timp a reorganizării multor alodii în ferme moderne. După delimitarea și comasarea proprietăților, terenurile aloidale mai reduse ca suprafață sau mai slabe sînt împărțite în cîte două cîmpuri după cum am putut constata; nici în acest caz nu știm dacă această împărțire mai păstrează rotația clasică: teren cultivat — pîrloagă. Oricum ponderea sa în perioada în care ne aflăm s-a redus simțitor față de preponderența constatată pentru secolele anterioare. O altă caracteristică, valabilă de fapt pentru toate sistemele cu sole regulate, este faptul că în afara cîmpurilor cu rotire regulată, la nivel comunitar există adesea și pămînturi mai reduse ca suprafață, dispersate în hotar care scapă regulilor drasdice ale cutumelor comunitare. În zonele noastre sistemele cu asolament forțat de tip occidental se dovedesc mai maleabile.

Pe parcursul paginilor anterioare remarcam ca un fenomen mai general creșterea suprafețelor de pămînt organizat după sistemul cu trei cîmpuri, fenomen sesizat atît pentru zona noastră de referință⁷⁵⁸ cît și pentru alte regiuni învecinate⁷⁵⁹. Încercînd o repartizare pe domenii a satelor cu hotarele împărțite în acest sistem, a prediilor și a altor pămînturi aloidale, constatăm preponderența lor în cadrul posesiunilor capitulare; urmează apoi numeric localitățile aparținătoare Episcopiei romano-catolice și doar sporadic, pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea și alte localități.

Să luăm cîteva exemple:

Satul *Alparea*, posesiune capitulară, la 1824 apare cu hotarul împărțit în două fordulauă: *Volfi forduló* și *ugar forduló*, situate în vestul și

⁷⁵⁶ Barbu Ștefănescu, *Sistemele* ..., p. 398—403.

⁷⁵⁷ *Ibidem*, p. 398.

⁷⁵⁸ Veronica Covaci, *Relațiile agrare* ..., p. 156.

⁷⁵⁹ *A Magyar paraszti* ..., p. 30.

nord-vestul vetrei, dintre care primul este un pământ domenial, aparținând prediului Volf, celălalt fiind pământ urbanial; cînepiștea este separată; în sudul vetrei se întinde un teren numit DELNIȚE, pășune cu tufărișuri (să fie oare locul peste care s-a întins la 1720 al 3-lea cîmp?); în est, CÎMPUL LUNG este o pășune separată ca și PĂRĂU CARBUNIȘTE; în sud-estul vetrei se întind mai multe finațe compacte; în sud este VALEA URSULUI (VALE URSZULUJ) și mari porțiuni de terenuri cu tufărișuri; la distanță mai mare de sat apar mici terenuri delimitate în pădure și în pășunea cu tufărișuri; în pădurea domenială, la limita pășunii comune apare un finaț redus ca suprafață, format din trei părți, între care două ale lui URDE MIRON și BODE SIMION (BOGYE SIMON), precum și altele izolate, ale lui NEGRĂU SIMION (NYEGRO SIMON) și URDE IOAN (URDE JÁNOS)⁷⁶⁰. La 1866 planul cadastral al localității consemnează o nouă reîmpărțire a hotarului, într-un sistem cu trei cîmpuri: VOLFI I FORDULÓ, devenit prin delimitarea proprietăților pământ țărănesc, CZARINA II FORDULÓ și KÉRI DOMB III FORDULÓ; cînepiștea se menține pe același loc ca și în urmă cu patru decenii. La 1890 apar delimitate terenurile sătești de cele alodiale: arabilul rămîne al satului, capitlului revenindu-i cea mai mare parte a pădurii din hotar⁷⁶¹. În cazul satului *Sintelec*, cu hotarul situat pe versanții Dealurilor Tășadului întîlnim o evoluție sinuoasă a organizării hotarului. Pomenit la 1720 cu două cîmpuri, peste mai bine de un secol, planul din 1826, oferă imaginea unui sat cu o vatră alungită de-a lungul drumului, cu o rețea stradală neregulată, în continuarea căreia se întinde pășunea comună; valea ce străbate hotarul este însoțită de un finaț compact, după care CRUCEA FETII (CRUCSE FETY) este un arabil, SUPTE (SZUPTYE) un finaț ca și PUSTA (PUSZTA); cu locul numit LA PIATRĂ (LA PTYATRA), ocupat de un arabil, înaintăm în pădurea domenială, unde mai apar defrișate și alte locuri: LA LINTIȘ (LA LYINTYIS), folosit ca arabil și finaț, RÎTU MARE arabil, LA VALEA MĂTIULESEI (LA VALE MATYIÜLESZ), arabil⁷⁶². Amintirea celor două cîmpuri este dată de cele două OGRAZI situate de o parte și de alta a vetrei; înaintarea terenului în dauna pădurii, creșterea acestuia ca suprafață, a condus probabil la renunțarea la sistemul calcatorial. Măsurile de separare și comasare a proprietăților de la mijlocul secolului atrag după sine, ca pentru majoritatea fostelor posesiuni capitulare, împărțirea arabilului în trei cîmpuri; acest lucru este posibil și prin terminarea lucrărilor de defrișare în sectorul forestier în care începuseră anterior. Lîngă vatră se află cele trei sectoare ale cînepiștilor, primul despărțit de celelalte două printr-un finaț; tot în apropierea vetrei, de o parte și de alta a sa, se întind cele două părți ale calcaturii I, peste OGRĂZILE și VALEA VEREȘ; delimitată de calcatura I printr-o pășune, calcatura a II-a se întinde peste VALEA TĂȘADULUI (VALE TASADULUJ) și RÎTU MARE; calcatura a III-a cuprinde terenul VALEA PIETRII (VALE PIATRA); se remarcă integrarea în cele trei cîmpuri a terenurilor defrișate; finațul de bază al satului rămîne cel din PUSTA; mici porțiuni de finaț mai apar individualizate în pășunea comună, situată în partea hotarului dinspre Hi-

⁷⁶⁰ F.A.S.O., *fond Colecția de planuri*, inv. 50.

⁷⁶¹ *Ibidem*, inv. 52, 52.

⁷⁶² *Ibidem*, inv. 370.

dișel⁷⁶³. Prin reglementarea urbarială în proprietatea Capitlului rămăsese pădurea din hotarele Sintelecului, formată, după un plan din 1888, din mai multe părți: FĂURIȘTE (FAURISTYE) este una din ele în care au fost defrișate locurile numite: RÎTU ONII, CÎMPU CIOREILOR, CÎMPU ALB, SENTEȘ (SZENTES), cu fînațe; DÎMBU LOCULUI (DIMBU LAKULUJ) este o altă parte a pădurii; alta poartă numele de CORNET (KORNYET), care la rîndul său apare împărțită în sectoare (de exploatare probabil), separate între ele de mai multe „linii”: LINIA DEALULUI (LENEA DJALULUI), LINIA DE LA DEAL LA PUSTA (LENEA DE LA DJAL LA PUSZTA), LINIA TAURILOR (LENEA TAURILOR); un alt sector se întinde peste mai multe locuri: VALEA BOITOR (VALE BOJTOR), LA PĂRĂU (LA PARU), LA TAUR, un fînaț, VALEA ȚUNȚAȘ (VALE CZUNCZAS), PUSTA, VALEA LUI RACOȘ (VALE RAKOS), VALEA CEA MARE (VALE CSA MAR), LA FÎNTÎNA (LA FONTENA), COASTA BISERICII (COSTA BESZERICI); al treilea mare sector al pădurii este PĂDUREA MARE (NAGY ERDŐ) și ea divizată în loturi de LINIA GORUNULUI (LENEA GORUNULUI), LINIA PIETRICELII (LENEA PLYTRICELLI), LINIA PIETRII (LENEA PLYTRI), LINIA CAMENIȚA (LENEA KAMENICZA); locuri identificate în această pădure: VALEA ȘOVARULUI (VALE SOVARULUJ), CAMENIȚA DOMIANII (KAMENICZA DOMJANI), ȚINGA (CZINGA), FÎNTÎNA (FONTINA), COASTA IZVORULUI (COSZTA IZVORULUI), CAMENIȚA MESAROȘULUI (KAMENICZA MÉSÁROSULUI), PIATRA, CAMENIȚA ȘURII (KAMENICZA SURI), GRUET (GRUECZ), VALEA PEȘTERII (VALE PYESTYERI), TIEȘ (TYES), VALEA SĂRANDULUI (VALEA SZARAND)⁷⁶⁴. Un caz tipic de reîmpărțire a hotarului în urma reglementării urbariale prezintă satul *Boiș*. La începutul secolului (1808) oferea imaginea tipică a unui sat cu două cîmpuri: calcatura I ocupa un arabil situat în nord-estul hotarului despărțit de vatră prin pășunea comună; de calcatura a II-a este despărțită de drumul ce duce de la Oradea la Bedeu; este împărțită în 11 cvartale, separate între ele prin șanțuri; calcatura a II-a este situată în nordul vetrei, separată de aceasta tot prin pășunea comună și divizată tot în 11 cvartale; cea mai mare parte a fînațului este situat în sudul localității, în imediata apropiere a vetrei; fînațe mai mici sînt și la extremitatea nordică a hotarului, în continuarea calculaturii a II-a; ca și calcaturile de arabil, fînațul este împărțit în 11 cvartale; în afara acestora, în apropierea satului, în cadrul pășunii, sînt delimitate un „falcastrum communitatis” și un „falcastrum comercialis”; pășunea sătească este în parte mlăștinoasă; satul are o cînepiște mare, în sudul vetrei, în imediata ei apropiere, împărțită la rîndul ei în opt cvartale; mai există apoi trei terenuri cu varză și un „ager cauponis”; în toate aceste terenuri, precum și în intravilan găsim și pămînturi alodiale: în intravilan $4\frac{5}{8}$ iugăre, în calcatura I-a $11\frac{3}{8}$ iugăre ($1\frac{6}{8}$ iugăre în cvartalul X, $9\frac{6}{8}$ în cvartalul XI); există apoi așa-numitele „declivitates” în suprafață totală de $28\frac{15}{16}$ iugăre; în calcatura a II-a arabile alodiale în supra-

⁷⁶³ *Ibidem*, inv. 571.

⁷⁶⁴ *Ibidem*, inv. 572.

față de $3\frac{1}{8}$ iugăre există în: cvartalul IX $\frac{7}{8}$ iugăre, în cvartalul X 1 iugăr, în cvartalul XI $1\frac{2}{8}$ iugăre; în aceeași calcatură „declivitates“ sînt $1\frac{14}{16}$ iugăre; este precizată și ordinea de rotire a cîmpurilor: calcatura I-a este „agri et declivitates“ în anii 1809, 1811, 1813 etc., în timp ce calcatura a II-a are această calitate în 1810, 1912, 1914 etc.; fînațele, cînepiștea și curetiștile nu țin seama de această rotire; un capitol separat al casetei planului este dedicat pentru „tenuta communia“ formată din „antiquum exclusa sectione XI calcatura prima“ — $601\frac{2}{8}$; „plaga HAMOK dicta in locum sectioni XI combiata“ — $75\frac{4}{8}$ iugăre și „declivitas inter plagam HAMOK et limites artandiensis“ — $119\frac{3}{8}$, în total $796\frac{1}{8}$; acestora li se adaugă „cameterium“ cu o suprafață de $4\frac{6}{8}$ iugăre și „plateea“ cu $18\frac{5}{8}$ iugăre, în total deci $819\frac{4}{8}$ iugăre; o „recapitulatio“ consemnează pentru hotarul posesiunii Borș: „tenuta colonicalia“ $1.509\frac{11}{16}$ iugăre, „terrae dominales“: $148\frac{17}{64}$ iugăre, „tenuta communia“: $819\frac{4}{8}$ iugăre; „summa totis terreni“: $2.477\frac{29}{64}$ iugăre (exceptînd fînațul care este măsurat în iugăre de 1.200 st.p., terenurile urbariale sînt date în iugăre de 1.100 st.p.)⁷⁶⁵. Această situație se păstrează pînă în anul 1857, singura mutație fiind separarea prin garduri a trei locuri, unul existent și anterior, probabil o vie, celelalte fiind însă noi, toate în pășune, precum și restrîngerea bălții, posibilă în urma unor lucrări de desecare⁷⁶⁶. O ciornă datată în 1858 este un proiect de reorganizare a pămînturilor localității, separate în urma reglementării urbariale; în același an acest proiect a fost transpus în practică, după cum demonstrează noul plan cadastral al satului; hotarul Borșului se reduce mult în partea sa dinspre Sîntion; pentru înființarea celei de-a treia calcaturi a satului s-a extins arabilul în dauna pășunii, în intrîndul dintre cele două calcaturi existente anterior, operațiune prin care pășunea se reduce simțitor, după un fenomen mai larg în această perioadă, cu repercusiuni negative asupra raportului dintre cultura pămîntului și creșterea animalelor⁷⁶⁷. Să rămînem în apropierea Oradiei, într-un sat de podgorie, la *Uileacu de Munte*, pentru a consemna la 1830 un sistem de agricultură cu trei cîmpuri, în ciuda suprafețelor mari ocupate cu vii; dintre cele trei calcaturi de arabil, doar calcatura I-a este compactă, celelalte două compunîndu-se din mai multe corpuri⁷⁶⁸.

⁷⁶⁵ *Ibidem*, inv. 126.

⁷⁶⁶ *Ibidem*, inv. 128.

⁷⁶⁷ Gyula Benda, *op. cit.*, p. 190.

⁷⁶⁸ F.A.S.O., *fond Colecția de planuri*, inv. 678.

Coborînd spre sud ajungem în zona întinselor și importantelor posesiuni capitulare din zona Salonte: Berechiu, Bicaciu, Roit, Miersig, Siti-telec, pentru care s-au păstrat mai multe planuri bogate în informație.

Pentru *Berechiu* de pildă, planurile se succed în intervale variabile de timp pe o perioadă de aproape un secol. Planul din 1794 întocmit pe baza măsurătorilor întreprinse în 1793/1794 înfățișează un sat adunat în care sînt consemnați 53 locuitori la care se adaugă „popa localis” și 5 „fundus desertus”; toți locuitorii, exceptînd preotul, posesori a cîte 2/8 de sesie, au ca suprafață totală (intravilan, pămînt în cele trei calcaturi și în fînă) $9\frac{3}{4}$ iugăre; dacă această suprafață totală este egală, diferă în

schimb distribuirea pămîntului în cadrul intravilanului și fînăului, care se compensează reciproc, în vreme ce arabilele sînt întotdeauna egale în cadrul celor trei calcaturi în care este împărțit pămîntul din această categorie; preotul cu 4/8 de sesie deține o suprafață totală de 19 iugăre; dacă intravilanul este destul de redus, în cele trei calcaturi suprafețele sînt duble față de cele ale țăranilor în calcatura I și II și chiar mai mult decît duble în calcatura a III-a și în fînă. Să analizăm mai în detaliu distribuirea pămîntului în cadrul hotarului, pe categorii de terenuri, pe baza planului cadastral din 1809 realizat și el pe baza măsurătorilor ce au urmat reglementării urbariale din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cea din 1793/1794. Arabilul este distribuit, după cum am văzut, în trei calcaturi, deși este consemnată și o „calcatura quatra” dar numai în stadiul de proiect. Calcatura I, cu o suprafață totală de $260\frac{3}{4}$ iugăre,

din care este lotizată o suprafață de $121\frac{2}{4}$ iugăre, este împărțită în 5 sec-toare, din care doar două sînt împărțite țăranilor, în loturi egale de cîte $2\frac{1}{4}$ iugăre (preotul are $4\frac{2}{4}$ iugăre); calcatura a II-a, cu suprafață totală

de $373\frac{1}{4}$ iugăre, dispusă în 4 sectoare, din care 3 lotizate ($121\frac{2}{4}$ iugăre), cel de-al patrulea, cel mai mare, este neîmpărțit; mărimea loturilor țăra-nești este egală cu cele din calcatura I-a, același lucru constatîndu-se și în cazul pămîntului deținut de preot; calcatura a III-a este mai redusă ca suprafață: $201\frac{1}{4}$ iugăre, din care sînt lotizate $108\frac{2}{4}$ iugăre, celelalte

91 iugăre constituind pămînturi remanențiale; suprafața unui lot țăra-nesc este de 2 iugăre, al preotului de $4\frac{1}{4}$ iugăre; spre deosebire de pri-mele două calcaturi, cea de-a treia se compune din două părți inegale ca mărime: partea mai mică este lotizată în totalitate, partea mai mare, divizată în 8 sectoare, din care patru sînt lotizate total și încă unul parțial; pentru cea de-a patra calcatură, proiectată probabil în pămînturile alodiale, suprafața totală urma să fie de 235 iugăre. În afara calcaturilor țăranii mai dețin arabil în cînepiștea satului care însumează 12 iugăre. Urmărind distribuirea arabilelor constatăm că în hotarul posesiunii ță-ranii folosesc mai puțin de jumătate din arabilele existente: $351\frac{2}{4}$ iugăre

(fără cînepiște), față de $477\frac{2}{4}$ iugăre rămase necultivate, consecința unei

depopulări accentuate la începutul secolului al XIX-lea. Finațul are suprafața totală de $238 \frac{1}{4}$ iugăre, din care împărțite țăranilor $132 \frac{3}{4}$ și 105 iugăre remanențiale; spre deosebire de distribuirea arabilelor în cazul finațului se constată diferențieri, limitele între care variază loturile țăranesți fiind între $1 \frac{2}{4}$ și 3 iugăre în cadrul celor cu $2/8$ de sesie; pășunea are o suprafață de $452 \frac{2}{4}$ iugăre la care se adaugă 232 iugăre de „arundinetum et carricetum”. Pentru o mai bună ilustrare a modului de distribuire a pământurilor în cadrul hotarului dăm în continuare tabelul nominal consemnat pe planul din 1809⁷⁶⁹.

Sub noo in mappa	NOMINA COLONORUM	Quantitatis sessionis	Habet terras					In summa
			In intravilana	In calcatura a I-a	In calcatura a II-a	In calcatura a III-a	In falcastra	
			M.P.	Iugera	Iugera	Iugera	Iugera	
0	1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Fundus desertus	—	$1^3/4$	—	—	—	—	
2.	BUTCA TOADER (BUTKA TOAGYER)	$2/8$	$1^2/4$	$2^1/4$	$2^1/4$	2	$2^2/4$	$9^2/4$
3.	SIM CRĂCIUN (SZIM KRATSON)	”	$2^2/4$	”	”	”	2	”
4.	HOTIE TOMA (HOTYE TAMAS)	”	$1^3/4$	”	”	”	$2^2/4$	”
5.	BUTCA IOAN (BOTCA IOAN)	”	$1^2/4$	”	”	”	”	”
6.	SIM PETRU (SZIM PETER)	”	”	”	”	”	”	”
7.	BUTCA FLORE (BUTKA FLORE)	”	”	”	”	”	”	”
8.	TANC TOADER (TANK TOAGYER)	”	”	”	”	”	”	”
9.	BOGDAN TOMA junior (Junior BOGDAN TOMA)	”	”	”	”	”	”	”
10.	BOGDAN FLORE	”	”	”	”	”	”	”
11.	CODILĂ GABRIEL (KOGYILA GABOR)	”	$2^2/4$	”	”	”	2	”
12.	HOTIE IOAN (HOTYE JANOS)	”	$1^1/4$	”	”	”	$2^3/4$	”
13.	PORUMB IOAN (PORUMB JANOS)	”	$1^3/4$	”	”	”	$2^2/4$	”

⁷⁶⁹ Ibidem, inv. 81, 83.

0	1	2	3	4	5	6	7	8
14.	SIMON TOADER (SIMON TOAGYER)	$\frac{2}{8}$	$\frac{2}{4}$	$2\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	2	3	$9\frac{3}{4}$
15.	GHEȚAN GHEORGHE (GYETAN GYORGY)	"	$1\frac{3}{4}$	"	"	"	$2\frac{3}{4}$	"
16.	MAGHIAR IOAN (MAGYAR JÁNOS)	"	$2\frac{2}{4}$	"	"	"	2	"
17.	COVACI MITRU (KOVÁCS MITRU)	"	"	"	"	"	"	"
18.	BERCA LADISLAU (BERCA LÁSZLÓ)	"	3	"	"	"	$1\frac{3}{4}$	"
19.	CIOȘ MATEI (CSOSZ MATEI)	"	$4\frac{1}{4}$	"	"	"	$1\frac{2}{4}$	"
20.	COVACI VASALIE (KOVÁCS VASZALIE)	"	3	"	"	"	"	"
21.	DRILE FLORE (DRILLE FLORE)	"	$\frac{3}{4}$	"	"	"	3	"
22.	COSTA TOADER (KOSZTA TOGYER)	"	1	"	"	"	$2\frac{3}{4}$	"
23.	SABĂU IOAN (SZABÓ JÁNOS)	"	"	"	"	"	"	"
24.	TOCOI FLORE (TOKOI FLORE)	"	$\frac{3}{4}$	"	"	"	3	"
25.	Soția lui BOBUI SIMION (BOBUJ SIMONNE)	"	$1\frac{3}{4}$	"	"	"	2	"
26.	TOTORAN TOMA (TOTORANY TAMAS)	"	3	"	"	"	$1\frac{2}{4}$	"
27.	TOTORAN IOAN (TOTORANY JÁNOS)	"	$3\frac{3}{4}$	"	"	"	$1\frac{1}{4}$	"
28.	Fundus desertus	—	$1\frac{2}{4}$	—	—	—	—	—
29.	GLIGA TOADER (GLIGA TOGYER)	$\frac{2}{8}$	"	$2\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	2	$2\frac{2}{4}$	$9\frac{3}{4}$
30.	ȘINCA GABRIEL (SINKÁ GÁBOR)	"	"	"	"	"	$2\frac{3}{4}$	"
31.	GLIGA IOAN (GLIGA JÁNOS)	"	"	"	"	"	2	"
32.	MOGOȘ PETRU (MOGOS PETER)	"	$1\frac{1}{4}$	"	"	"	$2\frac{3}{4}$	"
33.	ȘINCA IOAN senior (S. SINKA JÁNOS)	"	"	"	"	"	"	"
34.	MOGOȘ FLORE	"	"	"	"	"	"	"
35.	BOBUI MIHAI (BOBUJ MIHALY)	"	$2\frac{1}{4}$	"	"	"	$2\frac{2}{4}$	"

0	1	2	3	4	5	6	7	8
36.	TOCOI MITRU (TOKOI MITRU)	$\frac{2}{8}$	$1\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	2	$2\frac{2}{4}$	$9\frac{3}{4}$
37.	BOBUI MATEI (BOBULY MATYEI)	''	$1\frac{2}{4}$	''	''	''	''	''
38.	BUTCĂ NICOARA (BUTKA NYIKORA)	''	$1\frac{1}{4}$	''	''	''	$2\frac{2}{4}$	''
39.	Fundus desertus	—	''	—	—	—	—	—
40.	Fundus desertus	—	''	—	—	—	—	—
41.	Fundus desertus	—	$\frac{3}{4}$	—	—	—	—	—
42.	ȘINCA TODOR (SZINKA TODOR)	$\frac{2}{8}$	$3\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	2	$1\frac{3}{4}$	$9\frac{3}{4}$
43.	ȘINCA TOADER (SZINKA TOGYER)	''	$2\frac{1}{4}$	''	''	''	$2\frac{1}{4}$	''
44.	SABĂU TOADER (SZABO TOGYER)	''	$1\frac{3}{4}$	''	''	''	$2\frac{2}{4}$	''
45.	SABĂU PETRU (SZABO PETER)	''	''	''	''	''	''	''
46.	GOLDE IOAN (GOLDE IOAN)	''	$1\frac{2}{4}$	''	''	''	''	''
47.	FAUR DĂNILA (FAUR DANILLA)	''	$2\frac{1}{4}$	''	''	''	3	''
48.	BUTCA SAV (BUTKA SZAV)	''	2	''	''	''	$2\frac{1}{4}$	''
49.	Contorul HOTIE VASALIE (CANTOR HOTYE VASZALIE)	''	$1\frac{2}{4}$	''	''	''	$2\frac{2}{4}$	''
50.	PUSCAȘ IOAN (PUSKAS JANOS)	''	2	''	''	''	$1\frac{3}{4}$	''
51.	BOBOI PETRU (BOBOJ PETER)	''	$1\frac{3}{4}$	''	''	''	$2\frac{2}{4}$	''
52.	HOTIE VASALIE (HOTYE VASZALIE)	''	$2\frac{1}{4}$	''	''	''	$2\frac{2}{4}$	''
53.	BOBOI GHEORGHE (BOBOJ GYORGY)	''	2	''	''	''	''	''
54.	ȘINCA IOAN (SINKA JÁNOS)	''	''	''	''	''	''	''
55.	RUS PETRU (RUSZ PETER)	''	''	''	''	''	''	''
56.	RAT VASALIE (RATZ VASZAL)	''	1	''	''	''	$2\frac{2}{4}$	''
57.	TOCOI IOAN (OR. TOKOJ JANOS)	''	$2\frac{1}{4}$	''	''	''	$2\frac{1}{4}$	''

0	1	2	3	4	5	6	7	8
58.	LUPUȚ IOAN (LUPUTZ JANOS)	$\frac{2}{8}$	$\frac{1^1}{4}$	$\frac{2^1}{4}$	$\frac{2^1}{4}$	2	$\frac{2^3}{4}$	$\frac{9^3}{4}$
	Popa localis	$\frac{4}{8}$	$\frac{1^2}{4}$	$\frac{4^2}{4}$	$\frac{4^2}{4}$	$\frac{4^1}{4}$	$\frac{5^3}{4}$	19
	In summa	$\frac{13^6}{8}$	52	$\frac{121^2}{4}$	$\frac{121^2}{4}$	$\frac{108^2}{4}$	$\frac{132^3}{4}$	$\frac{536^2}{4}$
	Pascuum comune							$\frac{454^2}{4}$
	Arundinetum et caricetum							232
	Terres remanentialis		$\frac{1^1}{4}$	137	$\frac{249^2}{4}$	91	105	$\frac{582^2}{4}$
	Calcatura quatra							235
	Cannabetum							12
	SUMMA (in iugera)							$2\ 052^2/4$

Planul următor este cel din 1817; față de planurile anterioare, noutatea cea mai importantă ar fi faptul că satul apare acum cu patru calcaturi: calcatura I-a își păstrează locul și forma, calcatura a II-a s-a mutat pe locul fostei pășuri comunale, pe care nu o acupă însă în întregime; calcatura a III-a este acum compactă, cuprinzând numai partea mai mare a fostei calcaturi a III-a; pământurile remanentiale pe care le înglobase sint acum lotizate; tot din ele s-a desprins un lot de 12 iugăre pentru cînepiște; partea mai mică a fostei calcaturi a III-a, de dincolo de baltă, a fost integrată pășunii; fînațul își păstrează locul; calcaturile sint despărțite între ele de drumuri sau șanțuri⁷⁷⁰. Pe planul din 1834 nu apar elemente noi, cu excepția separării produse între fînețele domeniale și cele urbariale⁷⁷¹. Pînă în 1858 numărul intravilanelor crește de la 58 la 75; se menține împărțirea în cele trei calcaturi inițiale, dispărînd calcatura a IV-a; ea este delimitată de pămînturile urbariale, nemaifiind utilizată de acum în sistemul comunitar; în hotarul satului constatăm o extindere considerabilă a fînațului în dauna pășunii⁷⁷²; pe planul din 1864 reappare a patra calcatură (?!), pentru ca la 1887 satul se păstreze încă trei calcaturi și un fînaț separat⁷⁷³.

O evoluție asemănătoare a hotarului, deși mai complicată prin colonizarea slovacilor, are satul vecin *Bicaciu* și el posesiune capitulară. Pe planul realizat pe baza măsurătorilor din 1794, satul prezintă o vatră adunată, străbătută de o vale, cu rețea stradală neregulată; hotarul (arabilul) este împărțit în trei calcaturi: calcatura I-a, situată în partea de hotar dinspre Ianoșda, prediul Kiss Telek și hotarul Miersigului, este divizată în 7 secțiuni, dintre care secțiunile 1—5 sint neîmpărțite, celelalte două fiind divizate în 107 loturi; pămînturile neîmpărțite („remanentiale“) sint date cu suprafețele totale pe care le încorporează: 420 iugăre; pe unele locuri constatăm o extindere a tufărișurilor; suprafața totală a calcaturii este de $676\ \frac{2}{4}$ iugăre; fiecare locuitor cu $\frac{2}{8}$ de sesie are $2\ \frac{1}{4}$ iugăre, în

⁷⁷⁰ *Ibidem*, inv. 84.

⁷⁷¹ *Ibidem*, inv. 85.

⁷⁷² *Ibidem*, inv. 86.

⁷⁷³ *Ibidem*, inv. 87, 88.

timp ce cei cinci țărani și preotul care au $\frac{4}{8}$ de sesie, au fiecare câte $4\frac{2}{4}$ iugăre; calcatura a II-a, despărțită de calcatura I-a printr-o vale mlăștinoasă, prin șanțuri și drumeaguri, este situată în vestul și nord-vestul hotarului, tot înspre Ianoșda; se compune din două părți: una cu două sectoare divizate în 107 loturi, despărțite de pământurile remanențiale de o vale a cărei luncă este ocupată de un fînaț; pământurile remanențiale ce cuprind 4 sectoare, au o suprafață totală de 275 iugăre; au și ele pe unele porțiuni multe tufărișuri; suprafața totală a calcaturii este de 530 iugăre; locuitorii cu $\frac{2}{8}$ de sesie dețin și aici câte $2\frac{1}{4}$, iugăre cei cu $\frac{4}{8}$ de sesie avînd câte $4\frac{1}{4}$ iugăre; calcatura a III-a se află situată în nordul și nord-estul satului, spre hotarul cu Gepiu; este împărțită în zece sectoare dintre care 3 sînt lotizate (în 108 loturi); celelalte sînt cu pămînturi remanențiale (448 iugăre); suprafața totală a calcaturii este de $677\frac{2}{8}$ iugăre; locuitorii cu $\frac{2}{8}$ iugăre posedă în calcatura a III-a câte 2 iugăre, cei cu $\frac{4}{8}$ sesie au câte $4\frac{1}{4}$ iugăre; fînațul domenial consemnat este nelotizat; cel urbarial este împărțit între țărani, exceptînd o porțiune devenită „falcastra D-alia per impopulatione relicta”; fînațul urbarial are o suprafață totală de 678 iugăre (din care 414 iugăre sînt remanențiale); țăranii cu $\frac{2}{8}$ de sesie au între $\frac{3}{4}$ și 3 iugăre, cei cu $\frac{4}{8}$ de sesie au între $4\frac{3}{4}$ iugăre și $5\frac{2}{4}$ iugăre pășunea situată în sudul satului, în continuarea vetrei și a fînațului are o suprafață totală de 614 iugăre; în hotarul posesiunii mai există o pădure domenială de 454 iugăre⁷⁷⁴. Completăm această prezentare sumară a hotarului cu tabelul cumulativ privitor la distribuirea pămînturilor posesiunii, tabel inclus planului cadastral amintit:

SUB noo in mappa	NOMINA COLONORUM	Quantitatis sessionis	Habet terras					In summa
			In intravillane	In calcatura I-a	In calcatura a II-a	In calcatura a III-a	In falcastra	
			M.P.	Iugera	Iugera	Iugera	Iugera	
0	1	2	3	4	5	6	7	8
1.	GOGAN VASALIE (GOGAN VASZALIE)	$\frac{2}{8}$	$\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	2	3	$9\frac{3}{4}$
2.	SAV TOADER (SZAV TOGYER)	„	1	„	„	„	$2\frac{3}{4}$	„
3.	MAG GHEORGHE (MAG GYORGYE)	„	$2\frac{3}{4}$	„	„	„	2	„
4.	LĂDAR ALEXA	„	$2\frac{1}{4}$	„	„	„	2	„

⁷⁷⁴ Ibidem, inv. 90.

0	1	2	3	4	5	6	7	8
5.	PETRIȘOR IOAN (PETRISOR JANOS)	$\frac{2}{8}$	$1\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	2	$2\frac{3}{4}$	$9\frac{3}{4}$
6.	OLTEAN ILIE (OLTYÁN ILLES)	"	2	"	"	"	$2\frac{1}{4}$	"
7.	PANDUR ILIE (PANDUR ILLES)	"	3	"	"	"	1	"
8.	DUMBĂRĂVAN URS (DUMBROVAN URSZ)	"	2	"	"	"	2	"
9.	BEJAN SIMION (BESAN SIMON)	"	$1\frac{1}{4}$	"	"	"	$2\frac{3}{4}$	"
10.	BEJAN IOAN (BESAN JANOS)	"	"	"	"	"	"	"
11.	BEJAN MITRU (BESAN MITRU)	"	"	"	"	"	$2\frac{2}{4}$	"
12.	BEJAN VASALIE (BESAN VASZALIE)	"	"	"	"	"	$2\frac{3}{4}$	"
13.	PANDUR VASALIE (PANDUR VASZALIE)	"	2	"	"	"	$2\frac{1}{4}$	"
14.	BONDAR IOAN (BONDAR JÁNOS)	"	$2\frac{1}{4}$	"	"	"	"	"
15.	POP NICULAE (PAPP MIKULAE)	"	$1\frac{2}{4}$	"	"	"	$2\frac{2}{4}$	"
16.	POP MOISE (PAPP MOJSIE)	"	"	"	"	"	$2\frac{2}{4}$	"
17.	POP IOAN (PAPP JANOS)	"	"	"	"	"	"	"
18.	BALINT NISTOR (BALINT NYISZTOR)	"	"	"	"	"	"	"
19.	BALINT TOADER (BALINT TOGYER)	"	"	"	"	"	"	"
20.	HANEȘ TOMA (HANAS TOMA)	"	"	"	"	"	"	"
21.	BOCHIȘ LUP (BOKIS LUPP)	"	"	"	"	"	"	"
22.	BALINT PETRU (BALINT PETER)	"	$1\frac{3}{4}$	"	"	"	"	"
23.	BALINT VASALIE (BALINT VASZALIE)	"	$2\frac{2}{4}$	"	"	"	2	"
24.	LAZA GLIGOR (LAZA GLIGOR)	"	2	"	"	"	$2\frac{1}{4}$	"
25.	OLAR MIHAI (OLLAR MIHALY)	"	$1\frac{1}{4}$	"	"	"	$2\frac{3}{4}$	"
26.	ȘUȘMAN IOAN (SUSMAN JANOS)	"	5	"	"	"	$\frac{3}{4}$	"

0	1	2	3	4	5	6	7	8
27.	MAG TOADER (MAG TOGYER)	$\frac{2}{8}$	5	$2\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	2	$\frac{3}{4}$	$9\frac{3}{4}$
28.	BUTCA VASALIE (BUTKA VASZALIE)	"	$1\frac{1}{4}$	"	"	"	$2\frac{3}{4}$	"
29.	PERSOC PETRU (PERSOK PETER)	"	2	"	"	"	$2\frac{1}{4}$	"
30.	POP GABRIEL (PAPP GABOR)	"	$\frac{2}{4}$	"	"	"	3	"
31.	POP IOAN (PAPP JANOS)	"	"	"	"	"	"	"
32.	POP ȘTEFAN (PAPP STEPHAN)	"	"	"	"	"	"	"
33.	POP PETRU (PAPP PÉTER)	"	"	"	"	"	"	"
34.	PERSOC TOADER (PERSOK TOGYER)	"	$1\frac{3}{4}$	"	"	"	$2\frac{2}{4}$	"
35.	ZOMBORI MITRU	"	$2\frac{3}{4}$	"	"	"	2	"
36.	ZOMBORI FLORE	"	$2\frac{2}{4}$	"	"	"	2	"
37.	ZOMBORI MIHAI (ZOMBORI MIHALY)	"	2	"	"	"	$2\frac{1}{4}$	"
38.	MAG MOISIE	"	$2\frac{1}{4}$	"	"	"	"	"
39.	GENTZ ZAHARIE (GHENT ZAHARIE)	"	$1\frac{2}{4}$	"	"	"	$2\frac{2}{4}$	"
40.	MAG MITRU	"	1	"	"	"	$2\frac{3}{4}$	"
41.	PLUGAR TOADER (PLUGAR TOGYER)	"	$2\frac{1}{4}$	"	"	2	2	"
42.	SAS MITRU (SZASZ MITRU)	"	$4\frac{2}{4}$	"	"	"	1	"
43.	SAS GLIGOR (SZASZ GLIGOR)	"	"	"	"	"	2	"
44.	SAS LUP (SZASZ LUPP)	"	"	"	"	"	1	"
45.	ȚIȚ TOADER (CZITZ TOGYER)	"	$2\frac{2}{4}$	"	"	"	2	"
46.	GHENT IOAN (GENTZ JANOS)	"	$1\frac{3}{4}$	"	"	"	$2\frac{2}{4}$	"
47.	SAS SIMION (SZASZ SIMON)	"	2	"	"	"	$2\frac{1}{4}$	"
48.	MOȘ ALEXA (MOS ALEKA)	"	2	"	"	"	"	"

0	1	2	3	4	5	6	7	8
49.	CIONCA TOADER (CSONKA TOGYER)	$\frac{2}{8}$	$1\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	2	$2\frac{3}{4}$	$9\frac{3}{4}$
50.	SAS VASALIE (SZASZ VASZALIE)	"	"	"	"	"	"	"
51.	JURCUȚ VASALIE (JURKÜTZ VASZALIE)	"	$1\frac{3}{4}$	"	"	"	"	"
52.	JURCUȚ GLIGOR (JURKÜTZ GLIGOR)	"	"	"	"	"	"	"
53.	JURCUȚ LUP (JURKÜTZ LUPP)	"	3	"	"	"	$1\frac{3}{4}$	"
54.	JURCUȚ ILIE (JURKÜTZ ILLÉS)	"	$2\frac{2}{4}$	"	"	"	2	"
55.	GHEȚ TOADER (GENTZ TOGYER)	"	1	"	"	"	$2\frac{3}{4}$	"
56.	GHEȚ ȘTEFAN (GENTZ STEPHAN)	"	1	"	"	"	"	"
57.	BORA NICOARĂ (BORA NYIKORA)	"	$2\frac{1}{4}$	"	"	"	$2\frac{1}{4}$	"
58.	POPOVICI IOAN (POPOVICS JÁNOS)	"	$1\frac{2}{4}$	"	"	"	$2\frac{2}{4}$	"
59.	POPOVICI VASALIE (POPOVICS VASZALIE)	"	$1\frac{1}{4}$	"	"	"	$2\frac{3}{4}$	"
60.	CIORTE IOAN (CSIRTYE JÁNOS)	$\frac{4}{8}$	2	$4\frac{2}{4}$	$4\frac{1}{4}$	$4\frac{1}{4}$	$5\frac{2}{4}$	$19\frac{2}{4}$
61.	BUDAI PAȘCA (BUDAI PASZKA)	$\frac{2}{8}$	$1\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	2	$2\frac{3}{4}$	$9\frac{3}{4}$
62.	GHERMAN ȘTEFAN (GYERMAN STEPHAN)	"	$2\frac{8}{4}$	"	"	"	2	"
63.	BANDI JÁNOS	"	$1\frac{2}{4}$	"	"	"	$2\frac{2}{4}$	"
64.	HARAGA TOADER (HARAGA TOGYER)	"	1	"	"	"	$2\frac{3}{4}$	"
65.	BONDICI IOAN (BONDITCS JÁNOS)	"	1	"	"	"	"	"
66.	BONDICI LUP (BONDITCS LUPP)	"	"	"	"	"	"	"
67.	BARNA PETRU (BARNÓ PETER)	$\frac{4}{8}$	2	$4\frac{2}{4}$	$4\frac{1}{4}$	$4\frac{1}{4}$	$5\frac{3}{4}$	$19\frac{2}{4}$
68.	PERSOC VASALIE (PERSOK VASZALIE)	$\frac{2}{8}$	$1\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	2	$2\frac{3}{4}$	$9\frac{3}{4}$
69.	GASI IOAN (GASZI JÁNOS)	"	$2\frac{1}{4}$	"	"	"	$2\frac{1}{4}$	"
70.	GASI SIMION (GASZI SIMON)	"	$1\frac{3}{4}$	"	"	"	$2\frac{2}{4}$	"

0	1	2	3	4	5	6	7	8
71.	RÎPAN SONEA (RIPPON SZONYE)	$\frac{2}{8}$	$\frac{1^2}{4}$	$\frac{2^1}{4}$	$\frac{2^1}{4}$	2	$\frac{2^2}{4}$	$\frac{9^3}{4}$
72.	RUSU COSTAN (RUSZU KOSZTÁN)	$\frac{4}{4}$	$\frac{3^2}{4}$	$\frac{4^2}{4}$	$\frac{4^1}{4}$	$\frac{4^1}{4}$	$\frac{4^3}{4}$	$\frac{19^2}{4}$
73.	OLTEAN IOAN (OLTYAN JANOS)	$\frac{2}{8}$	$\frac{3^2}{4}$	$\frac{2^1}{4}$	$\frac{2^1}{4}$	2	$\frac{1^2}{4}$	$\frac{9^3}{4}$
74.	MOLDOVAN IUON	"	$\frac{2^2}{4}$	"	"	"	2	"
75.	SUCIU TOMA (SZÛTCS TOMA)	"	$\frac{1^3}{4}$	"	"	"	$\frac{2^2}{4}$	"
76.	DUMBRĂVAN VASALIE (DUMBROVAN VASZALIE)	"	"	"	"	"	"	"
77.	DUMBRĂVAN GAVRILĂ (DUMBROVAN GAVRILLA)	$\frac{4}{8}$	$\frac{3^2}{4}$	$\frac{4^3}{4}$	$\frac{4^1}{4}$	$\frac{4^1}{4}$	$\frac{4^3}{4}$	$\frac{19^2}{4}$
78.	SUCIU TOMA (SZÛTCS TOMA)	$\frac{2}{8}$	$\frac{1^2}{4}$	$\frac{2^1}{4}$	$\frac{2^1}{4}$	2	$\frac{2^2}{4}$	$\frac{9^3}{4}$
79.	GLIGOR SIMION (GLIGOR SIMON)	"	"	"	"	"	"	"
80.	SILAGHI COSTAN (SZILAGYI KOSZTÁN)	"	2	"	"	"	$\frac{2^1}{4}$	"
81.	SILAGHI VASALIE (SZILAGYI VASZALIE)	$\frac{4}{8}$	2	$\frac{4^2}{4}$	$\frac{4^1}{4}$	$\frac{4^1}{4}$	$\frac{5^2}{4}$	$\frac{19^2}{4}$
82.	SILAGHI NICULAE (SZILAGYI NYIKULAE)	$\frac{2}{8}$	2	$\frac{2^1}{4}$	$\frac{2^1}{4}$	2	$\frac{2^1}{4}$	$\frac{9^3}{4}$
83.	MAG IOAN (MAG JÁNOS)	"	2	"	"	"	"	"
84.	OLTEAN MIHAI (OLTYAN MIHÁLY)	"	$\frac{3^2}{4}$	"	"	2	$\frac{1^2}{4}$	"
85.	POP MITRU (PAPP MITRU)	"	$\frac{2^3}{4}$	"	"	"	2	"
86.	CRAI PETRU (KRAY PETRU)	"	5	"	"	"	$\frac{3}{4}$	"
87.	ȚÎȚ ALEXA (CZITZ ALEXA)	"	2	"	"	"	$\frac{2^1}{4}$	"
88.	RÎPAN ILIE (RIPPAN ILLIE)	"	$\frac{2^1}{4}$	"	"	"	"	"
89.	OLAR MIHAI (OLÁR MIHÁLY)	"	2	"	"	"	"	"
90.	DUMBRĂVAN PAȘCA (DOMBROVAN PASZCA)	"	4	"	"	"	$\frac{1^1}{4}$	"
91.	BOCHIȘ ALEXA (BOKIS ALEXA)	"	2	"	"	"	$\frac{2^1}{4}$	"
92.	AVRAM TOADER (ABRAM TOGYER)	"	1	"	"	"	$\frac{2^2}{4}$	"

0	1	2	3	4	5	6	7	8
93.	DUMBRĂVAN IOAN (DOMBROVAN JÁNOS)	$\frac{2}{8}$	2	$2\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	2	$2\frac{1}{4}$	$9\frac{3}{4}$
94.	ABRUDAN IOAN (ABRUDAN JANOS)	"	$2\frac{1}{4}$	"	"	"	"	"
95.	ABRUDAN FILIP (ABRUDAN FILIPP)	"	"	"	"	"	"	"
96.	NANA MITRU	"	3	"	"	"	$1\frac{3}{4}$	"
97.	GHERMAN VASALIE (GYERMAN VASZALIE)	"	$4\frac{2}{4}$	"	"	"	$1\frac{3}{4}$	"
98.	GHERMAN PETRU (GYERMAN PETRU)	"	$2\frac{2}{4}$	"	"	"	2	"
99.	LAZA TIRICA (LAZA TYIRIKA)	"	$1\frac{2}{4}$	"	"	"	$2\frac{2}{4}$	"
100.	SUCIU MITRU (SZÜTS MITRU)	"	$1\frac{3}{4}$	"	"	"	"	"
101.	BRIE IUON (BREILE JUON)	"	2	"	"	"	$2\frac{1}{4}$	"
102.	OLTEAN PETRU (OLTYAN PETRU)	"	$2\frac{1}{4}$	"	"	"	"	"
103.	BICHÎȘAN INDRIE (BIKISAN INDRIE)	"	3	"	"	"	$1\frac{3}{4}$	"
104.	MLADIN IUON (MLAGIN JUON)	"	$2\frac{2}{4}$	"	"	"	2	"
105.	OLTEAN ALEXA (OLTYAN ALEXA)	"	$3\frac{2}{4}$	"	"	"	$1\frac{2}{4}$	"
106.	OLTEAN IOAN (OLTYAN JÁNOS)	"	$3\frac{1}{4}$	"	"	"	$1\frac{3}{4}$	"
107.	RÎPAN ALEXA (RIPPAN ALEXA)	"	$\frac{2}{4}$	"	"	"	3	"
	Terra remanentialis		$11\frac{2}{4}$	420	275	448	414	$1562\frac{3}{4}$
	Popa localis	$\frac{4}{8}$	1	$4\frac{2}{4}$	$4\frac{1}{4}$	$4\frac{1}{4}$	6	$19\frac{2}{4}$
	Sylva dominales							454
	Pascuum comune							614
	S u m m a	$28\frac{4}{8}$	$233\frac{3}{4}$	$676\frac{2}{4}$	530	$677\frac{2}{4}$	678	$3746\frac{2}{4}$

Planurile pe care le avem în continuare, din deceniul al doilea al secolului al XIX-lea consemnează noua realitate survenită în urma colonizării populației slovace în această localitate. Un plan din 1815 delimita pământurile arabile deținute de biserica catolică nou înființată precum și

fiinațele acesteia⁷⁷⁵. Un plan din 1817 referitor la pământurile alodiale din raza posesiunilor Bicaciu și Berechiu consemna „Quartalitates valachorum” și „quartalitatea slavorum”; un plan din același an al pământurilor alodiale din calcatura a II-a scoate în evidență interpătrunderea în cadrul hotarului a pământurilor țărănești cu cele domeniiale⁷⁷⁶; planul datat în 1817/1818 al întregii posesiuni reglementează noua situație a distribuirii pământului în urma colonizării slovacilor. Comparativ cu anii 1793/1794, calcatura I-a își păstrează doar parțial vechiul loc (sectoarele letizate), în sectoarele cu pământ remanențial fiind acum sectoare ale calcaturii a II-a; celelalte sectoare ale calcaturii a II-a sînt dincolo de pășunea comună și de fiinațele urbariale; calcatura a III-a, compactă, se întinde doar parțial peste vechiul ei loc; cedează pământurile remanențiale calcaturii I-a care se extinde parțial și peste fiinațele domeniiale; între cele două părți ale calcaturii I-a se interpune vatra satului precum și „hortus arealis”; în cele trei calcaturi se reduc pământurile alodiale în detrimentul cărora s-au înființat sectoarele „slavilor”; în imediata apropiere a satului sînt consemnate „canabetum valachorum”, mai mare și „canabetum slavorum”, mai mică⁷⁷⁷. Un plan al calcaturii a doua a Bicaciului din 1818 face o delimitare a pământurilor: se precizează că sectorul IV este al slavilor, sectoarele V, VI, VII sînt domeniiale, rămînînd populației românești sectoarele I—III; în pășune, la limita calcaturii amintite, apare, după cum am mai amintit „cîmpul cu cartofi”⁷⁷⁸. De pe un alt plan datat în 1818 constatăm că acum calcatura I-a este pe locul calcaturii a III-a de pe planul anterior; avem astfel consemnată ordinea rotației⁷⁷⁹. Împărțirea în cele trei cîmpuri se păstrează și în 1860 și 1865⁷⁸⁰; din anul 1870 este datat planul de delimitare a pământurilor țărănești de cele domeniiale⁷⁸¹.

Posesiunea capitulară vecină Bicaciului spre est, *Miersigul*, prezintă o situație asemănătoare în multe privințe celei din Bicaciu și Berechiu. Planul din 1805/1806 realizat la scara de 1: 7 200, de către Maximilian Herman, geometru, pe hîrtie pînzată, prezintă o vatră în care sînt nominalizate cele 110 intravilane (mai puțin 7 dintre ele, probabil nelocuite la acea dată), după cum urmează:

1. TURBE ILIE (TYŪRBE ILIJE)	6. RAITA FLORE (RAJTA FLORE)
2. MUNDRAS PIȘTA	7. BENTE IUON (BENCZE IUON)
3. MUNDRAS TOADER (MUNDRAS TOGYER)	8. GEPIAN MIHAI (ZSEPIAN MIHALY)
4. DRAGOS IUAN (GRAGOS IUAN)	9. CIGIR GLIGOR (CSÍGYÍR GLIGOR)
5. RAITA INDRIE (RAJTA INDRIE)	

⁷⁷⁵ *Ibidem*, inv. 91.

⁷⁷⁶ *Ibidem*, inv. 95.

⁷⁷⁷ *Ibidem*, inv. 97.

⁷⁷⁸ *Ibidem*, inv. 98.

⁷⁷⁹ *Ibidem*, inv. 99.

⁷⁸⁰ *Ibidem*, inv. 104, 105.

⁷⁸¹ *Ibidem*, inv. 106.

10. BUCURAN ȘANDRU
(BUKURAN SZANDER)
11. BUCURAN TOADER
(BUKURAN TOGYER)
12. MARIAN VASALIE
(MARIAN VASZALI)
13. COȚA VIDU (KOCZA VÍD)
14. SIMON TOADER senior
(izösb SIMON TOGYER)
15. SIMON TOADER junior
(ifiabb SIMON TOGYER)
16. SIMON ALEXA
17. ONCHIS PETRU (ONKIS
PETRU)
18. MOGA MON
19. COȚA PETRU (COCZA
PETRU)
20. PLUMBAȘ NICOĂRA
(PLUMBAS NYIKORA)
21. ONCHIS MOCA (ONKIS
MOKA)
22. PLUMBAS ȘTEFAN
23. DRAGOS VASILIE
(DRAGOS VASZALI)
24. POP IOAN (PAP UON)
25. PLUMBAS ȘTEFAN junior
(if. PLUMBAS ȘTEFAN)
26. TĂTAR MITRU
27. VID BLAGA
28. CISMAȘ MIHAI (CSISMAS
MIHALY)
29. BENTE VASILIE (BENCZE
VASZALY)
30. LEUCA PAȘC (LEUKA
PASK)
31. SCLAB BLAGA (SZKLAB
BLAGA)
32. SCLAB ION (SZKLAB UON)
33. BUDAI ȘTEFAN
34. LUPȘE GAVRILLĂ
35. CURI MIHAI (KURI
MIHALY)
36. HEGHEDUS URS
(HEGEDUS URSZ)
37. DĂRĂBAN ION
(DARABAN UON)
38. LEUCA TOADER (LEUKA
TOGYER)
39. NAN TOADER (NAN
TOAGYER)
40. BORZA IRIMIE
41. ȘIPOS ANTON
42. MACOVEI VASALIE
(MAKOVE VASZALI)
43. MACOVEI IOAN (MAKOVE
IUAN)
44. LUPUȚ VASALIE
LUPUCZ VASZALI)
45. DRAGOȘ TOADER
(DRAGOS TOGYER)
46. POP IOSIV (PAP JOSZIV)
47. DRAGOȘ PASC
(DRAGOS PASK)
48. BENTE LUCA (BENCZE
LUKA)
49. DOBOȘ ION (DOBOS UON)
50. CHICERA FILIMON
(KICSERA FILIMON)
51. INDRIE PETRU
52. BUCIUMAN LUP
(BUCSUMAN LUP)
53. BUCIUMAN CRĂCIUN
(BUCSUMAN KARACSON)
54. PLUMBAȘ PETRU
55. CAVAS PETRU (KAVAS
PETRU)
56. PLUMBAS FILIMON
57. LUPSE ION (LUPSE UON)
58. PLUMBAȘ GHEORGHE
(PLUMBAS GYÖRGY)
59. ZAHARIE ION (ZAGARE
UON)
60. INDRIE COSTA (INDRIE
KOSZTA)
61. INDRIE FILIP
62. PLUMBAȘ VASALIE
(PLUMBAS VASZALIE)
63. PLUMBAȘ GAVRILLĂ
64. DRAGOȘ GLIGOR
65. SIMON ALB
66. BODE TOADER (BOGYE
TOGYER)
67.
68. GHEB PANTEA (GEB
PANTYE)
69. GHEB ION (GEB UON)
70. POP PAVEL (PAP PAVEL)
71. DĂRĂBAN MITRU
72. DĂRĂBAN TOADER
(DARABAN TOGYER)

73. ȘIPOS (S)TANA (ȘIPOS TANA)	91. PURA IOAN (PURA UON)
74. GHEB LUP (GEB LUP)	92. CRIȘAN TOADER (KRISAN TOGYER)
75. ȘIPOS ION (ȘIPOS UON)	93. BOTA LUP
76.	94. POP PANTEA (PAP PANTYE)
77. LEUCA TOADER (LEUKA TOGYER)	95. POP ION (PAP UON)
78. SCLAB URS (SKLAB URSZ)	96. BENȚE ION (BENCZE UON)
79. LEUCA ȘTEFAN (LEUKA ȘTEFAN)	97. ROTAR DAMIAN
80. PANTEA URS (PANTYE URSZ)	98. ȘERBAN ION (SERBAN UON)
81. DĂRĂBAN OPRE	99. BODE LUP (BOGYE LUP)
82. DĂRĂBAN ȘTEFAN	100. POPA LĂȚI (POPA LOCI)
83. DĂRĂBAN ION junior (if. DARABAN UON)	101. BODE ION (BOGYE UON)
84. HEGHEDUS MARIAN (HEGEDŪS MARIAN)	102. GHEB MITRU (GEB MITRU)
85. LUPUȚ TOADER (LUPUCZ TOGYER)	103. MUNDRAS MICULA (MUNDRAS MIKULA)
86. CURT ION (KURT UON)	104. DRAGOȘ PETRU
87. BORZA TOMA	105.
88. CURT ILIE (KURT ILLIE)	106.
89. GHEB ION (GEB UON)	107.
90.	108.
	109.
	110. BODE MIHAI (BOGYE MIHALY)

Fiecărui număr de ordine îi corespunde câte un lot în fiecare din cele trei calcaturi și în calcatura de fînat: calcatura I-a compactă, în partea de hotar dinspre Ianoșda, despărțită în două corpuri de o pădure tînără; este despărțită de calcatura a II-a prin drumul ce leagă Gurbediu de Oradea; de vatra satului este saporată prin „falcastrum comunitatis”; are în componența ei 15 cvartale (sectoare), dintre care lotizate sînt sectoarele I—IX; în cadrul acestei calcaturi, pămînturile urbariale ocupă $240 \frac{4}{8}$ iugăre, iar cele alodiale $365 \frac{4}{8}$ iugăre; „calcatura secunda” despărțită de intravilan prin „pascuum comunae”, mai are o parte, mai mică, ce se întinde dincolo de calcatura a III-a; se compune din 5 sectoare, din care lotizate sînt sectoarele I—IV; pămînturile alodiale au aproximativ aceeași suprafață ca și în calcatura prima, $240 \frac{5}{12}$ iugăre, în timp ce pămînturile alodiale au o suprafață mai mare, $539 \frac{4}{8}$ iugăre; „calcatura tertia” este situată în partea opusă calcaturii I-a, în continuarea vetrei, peste „plaga ACOLE (AKOLE) dicta” și peste locul LA SPINET (LA SZPINET); din cele șapte cvartale sînt lotizate primele trei; pe lîngă cele $240 \frac{6}{16}$ iugăre de pămînt urbarial există $419 \frac{6}{8}$ iugăre pămînturi alodiale; fînațul („falcastrum comunitatis”), aflat între vatra satului și calcatura I-a, împreună cu celelalte fînațe mai mici însumează $459 \frac{3}{8}$ iugăre,

din care finașul urbarial are o suprafață de $254 \frac{3}{8}$ iugăre iar cel urbarial de 205 iugăre; nici intravilanul nu este exclusiv urbarial; domeniul deține teren intravilan cu o suprafață de $54 \frac{1}{8}$ iugăre, față de cele $126 \frac{4}{8}$ iugăre urbariale; pășunea este exclusiv domenală, cu o suprafață totală de $1012 \frac{6}{8}$ iugăre; în afara acestor pământuri care se interpătrund dar care pot fi totuși ușor delimitate mai există o categorie de „tenuta communia“, în suprafață totală de $382 \frac{3}{8}$ iugăre, din care pășune, $311 \frac{6}{8}$ vii, 45 iugăre, „platea“, 25 iugăre, „area ecclesia G.R.N.U.“, $\frac{3}{8}$, „cameterium“, $\frac{6}{8}$ iugăre⁷⁸².

Pe planul din 1849 pământurile alodiale apar delimitate, separate, de cele urbariale, împărțite în trei calcaturi: „calcatura prima“ are două părți, de o parte și de alta a vetrei; partea I-a se întinde peste partea nelotizată din secțiunea a V-a a calcaturii I-a din 1805/1806; partea a doua ocupă locul numit ACOLE, partea nelotizată din fosta calcatură a III-a; calcatura a II-a alodială ocupă locul LA SPINET, din fosta calcatură a III-a și pământul BICACEL (BICACSEL), la limita hotarului Bicaciului, în vreme ce calcatura a III-a alodială ocupă o parte din fosta calcatură I-a a satului și un pământ separat⁷⁸³. Aceeași împărțire în trei cimpuri a pământurilor alodiale o aflăm și în 1865⁷⁸⁴. Mai neclară este situația pe pământurile satești, pentru care planurile nu ne permit să le urmărim evoluția; în mod firesc, Capitlul se va ocupa de acum numai de pământurile proprii.

Asupra planului satului vecin *Sititelec* nu vom zăbovi prea mult, întrucât evoluția sa urmează calea obișnuită a posesiunilor capitulare. Pe schița din 1823 a părții de hotar numită CÎMPU MARE, pe lângă calcatura I, suprapusă peste acest teren, împărțite în 7 sectoare, din care 6 lotizate, apar, dincolo de drumul către Ianoșda, calcaturile a II-a și a III-a⁷⁸⁵; planul din 1857, realizat în urma reglementării urbariale, nu mai consemnează, pentru pământurile urbariale, împărțirea în sole regulate; dispărind calcaturile, cei ce au întocmit planul s-au văzut nevoiți să individualizeze pământurile pe baza toponimiei: PUSTA (PUSZTA), CONCURT (KONKUT), CÎMPU MARE (NAGY MEZŐ), GROPOAE (GROPÆ), NILE (NYILLE), CROMPIȘTE, LEBENIȘTE (LEBENICESTYE), CÎNȘOR, ȘONTOR, CURĂTURA⁷⁸⁶; pe planul din 1865, pe lângă pământurile țărănești, utilizate acum individual, apar și cele trei cimpuri de arabil ale domeniului⁷⁸⁷.

Mai complicată este împărțirea hotarului posesiunii capitulare *Roit* în primele decenii ale secolului al XIX-lea: planul din 1821 ca și cartea funduară care-l însoțește relevă cele trei calcaturi, bine individualizate, un finaș compact, pășunea satească și cinepiștea⁷⁸⁸; împărțirea se respectă pe planul din 1823; mai interesantă este însă cartea funduară ce însoțește planul; se constată aceeași interpătrundere a pământurilor alodiale cu cele

⁷⁸² *Ibidem*, inv. 403, 404.

⁷⁸³ *Ibidem*, inv. 406.

⁷⁸⁴ *Ibidem*, inv. 411, 412.

⁷⁸⁵ *Ibidem*, inv. 562.

⁷⁸⁶ *Ibidem*, inv. 563.

⁷⁸⁷ *Ibidem*, inv. 565.

⁷⁸⁸ *Ibidem*, inv. 524.

urbariale în cadrul celor trei calcaturi: $372\frac{3}{8}$ iugăre pământuri urbariale, 221 iugăre pământuri alodiale, în calcatura I (acestea din urmă distribuite după cum urmează: în secțiunea a doua sau de mijloc, $104\frac{5}{8}$ iugăre, în secțiunea a treia, ce se suprapune peste drumul Oradiei, $66\frac{2}{8}$ iugăre, în limitele prediului Tămășeu, $50\frac{2}{8}$ iugăre); în calcatura a II-a: $405\frac{6}{8}$ iugăre pământ urbarial și 262 iugăre pământ alodial (în secțiunea I-a, de pe lângă calcatura I-a, $41\frac{4}{3}$ iugăre, în secțiunea a 2-a, $26\frac{3}{8}$ iugăre, în secțiunea a 3-a, $79\frac{5}{8}$ iugăre, în secțiunea a 4-a, pe lângă drumul Cheresigului, $86\frac{5}{8}$ iugăre, în secțiunea a 5-a, dincolo de drumul Cheresigului, în limitele prediului Tămășeu, $27\frac{7}{8}$ iugăre); în calcatura a III-a: $396\frac{7}{8}$ iugăre pământuri urbariale și $163\frac{2}{8}$ iugăre pământuri alodiale, (acestea din urmă distribuite în secțiunea individualizată în limitele terenurilor din Sînicolaul Român, $58\frac{5}{8}$, în secțiunea secundă sau de mijloc, $51\frac{7}{8}$ iugăre, în secțiunea a 3-a, pe lângă drumul Oradiei, $52\frac{6}{8}$), arabilelor din calcaturi li se adaugă cele $48\frac{5}{8}$ iugăre de cînepiște; fînațul, exclusiv alodial, are o suprafață totală de 483 iugăre (13,10% din totalul suprafeței totale a posesiunii) pășunea comună formată din „pascuum major“ ce se întinde spre satele vecine Harsany și Ugra, cu suprafața de $915\frac{6}{8}$ iugăre și „pascuum minor“ zisă și PĂȘUNEA GÎȘTELORE (LIBA NYOMAS), pe lângă cimitir, de $18\frac{4}{8}$ iugăre, împreună cu „vena Talang Er“ situată în limitele posesiunii Harsany, de $4\frac{6}{8}$ iugăre, totalizează 939 iugăre (aproximativ 28% din suprafața întregii posesiuni); restul de aproximativ 80% este format din trestărișul numit KEREK-TÓ, situat între fînațele urbariale și din „vena Papp rottyo“, terenuri cu bălți și mlaștini în suprafață de $60\frac{4}{8}$ și respectiv $14\frac{5}{8}$ iugăre, din drumuri și cărări, $101\frac{1}{8}$ iugăre, din care „via regia“ din prediul Macea la terenul Ugrei, $30\frac{3}{8}$ iugăre, drumul către Cheresig, $4\frac{2}{4}$, drumul către Sînicolau Român, $1\frac{4}{8}$, drumul către Harsany, $4\frac{5}{8}$ iugăre, drumurile dintre calcaturi, $24\frac{5}{8}$ iugăre, drumul aflat la periferia întregului hotar al Roitului sau „hatar utak“, $10\frac{3}{8}$, mejdii în cele trei calca-

turi, $10\frac{3}{8}$, pământuri rămase necuprinse în urma reîmpărțirii, 17 iugăre. Suprafața totală a posesiunii este de 3 684 iugăre, din care suprafața totală a arabilelor este de $1\,889\frac{2}{8}$ iugăre (ceva mai bine de 51% din întreg hotarul satului); restul de $198\frac{7}{8}$ iugăre este intravilan. În cadrul acestuia din urmă loturile țărănești diferă ca mărime de la $\frac{1}{4}$ metrete de Bratislava la $8\frac{3}{8}$ metrete de Bratislava, indiferent de mărimea sesiei, cuprinsă între $\frac{2}{8}$ și $\frac{4}{8}$ de sesie; în afara țăranilor nominalizați în cadrul hotarului, distingem un intravilan al cantorului, o „casa străjii“, apoi „casa domnească“, fără loturi corespunzătoare în calcaturi și finaț, „casa comunității“, parohia și biserica, care au locuri în intravilan și totodată arabile în cele trei calcaturi și finaț. În ceea ce privește distribuirea finațelor și arabilelor țărănești, spre deosebire de posesiunile capitulare vecine, mărimea loturilor nu mai este egală, fiecare locuitor deține în fiecare din cele trei calcaturi loturi sub numele de „competentia“ și „benificatia“; acest mod de distribuire operează atât în cazul țăranilor cu $\frac{2}{8}$ de sesie cât și a celor cu $\frac{4}{8}$ de sesie. Toate acestea apar mai bine reliefate în tabelul care însoțește planul (pe care-l prezentăm în Anexă) fără situațiile statistice finale pe care le-am analizat deja⁷⁸⁹.

Existența sistemelor cu asolament forțat este o constantă și pentru alte posesiuni capitulare, chiar dacă nu mai posedăm o documentație atât de abundentă. Ilustrează foarte bine acest lucru planul *Tămășeului* din 1837 (sat cu vatră compactă, sistematizat, cu rețea stradală geometrică, cu trei calcaturi de arabile, cu o „canabetum“ întinsă, situată lângă vatră, în continuarea cimitirului, cu finaț urbarial separat, cu pășune comună) și din 1857 care păstrează împărțirea anterioară⁷⁹⁰, al posesiunii *Mikepercs* la 1819 (pe care apar deja delimitate arabilele urbariale de cele domeniiale; satul are vatra adunată, lângă ea se află cînepiștea, împărțită ca și restul arabilelor în sectoare; pămîntul arabil este împărțit în trei calcaturi; extremitatea vestică a teritoriului este ocupată de pămînturi alodiale, împărțite și ele în trei cîmpuri)⁷⁹¹, al *Sălacei* la 1817 (sat cu vatră compactă, situată la limita unei zone mlăștinoase; partea mai înaltă a hotarului este cea dinspre Cheț, unde se află calcatura I-a situată peste locul numit NYOMAS, calcatura secunda peste ORBANYOS și „pars calcatura tertia“ peste KERÜLÖ HAT; tot în această zonă se află și două vii masive; urmează zona mlăștinoasă, dincolo de care se află o altă parte a calcaturii a III-a, peste UGRULÖ HAZ; o parte din grindurile aflate în zona mlăștinoasă sînt ocupate de finațe; în cele trei calcaturi ca și în finaț pămînturile urbariale dețin o suprafață mai mare decît cele urbariale: față de $660\frac{5}{8}$ cîble cît măsoară pămînturile țărănești, în fiecare din cele trei calcaturi, rămîn la libera dispoziție a domeniului 1 068 cîble în calcatura prima,

⁷⁸⁹ *Ibidem*, inv. 523.

⁷⁹⁰ *Ibidem*, inv. 627, 628.

⁷⁹¹ *Ibidem*, inv. 417.

737 $\frac{7}{8}$ cîble în calcatura secunda, 871 $\frac{5}{8}$ cîble în calcatura tertia; din totalul de 4 289 cîble de finaț este distribuită colonilor o suprafață de 1 789 cîble, rămînînd la dispoziția domeniului 2 500 cîble⁷⁹², al *Vășadului* la 1800, 1818⁷⁹³. Interesante sînt delimitările de proprietăți care se fac în localitățile învecinate Vășad și Sălacea, cu luarea în considerație și a pămînturilor aflate în prediul CUPET (KUPECZ), situat între hotarele lor; astfel pe un plan de delimitare a unor pămînturi datat în 1848 apar consemnate: calcatura I-a de două ori, calcatura a II-a de două ori, calcatura a III-a de trei ori, calcatura a IV-a odată, în hotarul Sălacei, ca și o parte a locurilor peste care se suprapun: o calcatura I-a ocupă locul LA CIREȘ (LA CSIRESZ), o calcatura a II-a se suprapune peste URSUȚA (URSUTZA), LA HUCI (LA HUTS), LA OGRĂZI, POENILE, cealaltă calcatura a II-a peste LA GADOVANI (LA GADOVANY), loc în care este delimitată și o calcatura a III-a; o altă calcatura a II-a se întinde peste CORBOAIE (KORBOJE), PUSTA (PUSZTA), IERU (JERU), IERU MORII (JERU MORI), iar a treia calcatură a III-a peste CIUCI (CSUCS), FÎNTÎNA BODONAȘ (BODONAȘ KUT), DÎMBU ACĂSTĂU (DÎMBU AKASZTAU), IZLAZU BOILOR (ÖKOR NYOMAS), TEDERAC (TEDERAK)⁷⁹⁴. Pentru posesiunea *Tarcea*, planurile acoperă întreg secolul al XIX-lea, ceea ce permite urmărirea evoluției distribuției terenurilor în acest interval; la 1823 posesiunea se afla în stăpînirea Capitlului orădean și a încă șapte stăpîni laici; locuitorii iobagi ai satului aparțin și ei, pe zone, unuia sau altuia din acești stăpîni; în perimetrul vetrei planul mai consemnează „curia comite Halleriana” și „curia Derseössyana” (a familiei Derseoffy); în continuarea intravilanelor sînt două terenuri cu tutun, unul aparținînd capitlului, celălalt comitelui Haller; arabilele împărțite în trei calcaturi au o alcătuire foarte complexă, prin împărțirea lor pe stăpîni, apoi, pentru fiecare stăpîn, prin delimitarea pămînturilor urbariale de cele domeniile; calcatura I-a are următoarea alcătuire: secțiunea I-a este „comunitatis honorstorum”, secțiunile 2—5 și 12—14 sînt stăpînite de comitele Haller, secțiunile 2 și 3 fiind pămînturi urbariale, 4 și 5 alodiale, pentru celelalte nefiind precizat statutul; secțiunea XI este în stăpînirea lui Karolyi Okalicsanyi, Ladislau Krucsay, Ioannes Slavy, Ioannes Derseöffy, Pauli Buday, Aloysii Krajnyk, secțiunile 7—10 sînt capitulare (urbariale și alodiale); aceeași împărțire constatăm pentru calcaturile a II-a, a III-a și pentru finaț, după cum aceeași împărțire strictă o avem și pentru bălți, pentru stufăriș și pentru locurile de pescuit; în hotarul satului există și două vii mari⁷⁹⁵; la 1830 și 1831 se păstrează aceeași situație⁷⁹⁶, la 1860 situația este însă diferită; noutatea cea mai importantă este delimitarea pămînturilor urbariale de cele alodiale, nu în cadrul secțiunilor (cum fusese anterior), respectiv a pămînturilor deținute de diverșii stăpîni, ci în cadrul întregului hotar; arabilele (satului?) sînt tot în trei calcaturi; apar acum trei dealuri cu vii, o cînepiște, finațul și pășunea urbarială⁷⁹⁷, împărțire care se

⁷⁹² *Ibidem*, inv. 538.

⁷⁹³ *Ibidem*, inv. 705; B. Ștefănescu, *Sistemele...*, p. 415.

⁷⁹⁴ *Ibidem*, inv. 539/a.

⁷⁹⁵ *Ibidem*, inv. 616.

⁷⁹⁶ *Ibidem*, inv. 619, 620.

⁷⁹⁷ *Ibidem*, inv. 623.

păstrează și spre sfîrșitul secolului al XIX-lea cum apare pe planul din 1894⁷⁹⁸.

În urma reglementării urbariale de la mijlocul secolului al XIX-lea sînt împărțite în trei calcaturi și pămînturile posesiunii capitulare *Ursad*, de la poalele Munților Codrului, deși sîntem înclinați să credem că una din calcaturi este cu finaț, pentru că acesta nu mai este consemnat separat pe plan⁷⁹⁹; calcatura I-a se întinde peste locurile COPĂLAU și DÎMBU COPĂLAU (KOPALO DOMB); calcatura a II-a ocupă ȚARINA satului iar calcatura a III-a, compusă din două sectoare, se întinde peste DEALU MIHOCEȘTILO (GYALU MIHOCZESTYLOR), DEALU COSTEȘTILO (GYALU KOSTESTILO), BODEASCA (BOGYASZKA), pămînturile alo-diale rămîn pe locurile numite DELNIȚE, CODRU (KODRU), CORNET (KORNYETT)⁸⁰⁰.

Un fenomen asemănător de împărțire a hotarelor în trei cîmpuri constatăm pe planurile posesiunilor Episcopiei romano-catolice. Planul *Buduslăului* din 1781 atestă existența a trei calcaturi de arabil, despărțite între ele de pășunea comună, respectiv de o vale; fiecăruia din cele 96 de intravilane delimitate în cadrul vetrei satului îi corespunde cîte un lot în fiecare din cele trei cîmpuri; satul are și o vie care înainteză pe un teren defrișat, în interiorul pădurii, ca și alte terenuri utilizate probabil drept finate⁸⁰¹; pășunea satului este mlăștinoasă, pentru că un plan ulterior referitor la această localitate prezintă o schiță de drenare a ei⁸⁰². Și alte sate episcopale situate în zona de cîmpie, cu hotar întins, își păstrează sau adoptă sistemul de trei cîmpuri de arabil. Pentru *Nojorid* este vorba de o continuitate mare în timp a acestui sistem. El apare consemnat la 1720 și 1770⁸⁰³, dar și pe planul din 1838, pentru ca pe planul din 1864 să nu mai apară împărțirea în cîmpuri regulate⁸⁰⁴; s-a renunțat la acest sistem în urma reglementării urbariale. *Sintandrei*, altă posesiune episcopală situată în apropiere de Oradea, trece de la sistemul cu două la cel cu trei cîmpuri în intervalul 1720—1770⁸⁰⁵, pentru a păstra acest sistem pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea⁸⁰⁶. Asupra împărțirii hotarului *Cordăului* am insistat cu alt prilej⁸⁰⁷. Unele localități de pe domeniul ecleziastic rămîn cu arabilele proprii împărțite în trei cîmpuri și în urma reglementării urbariale. Planul în 9 secțiuni (realizat în 1875) al satului *Olcea*, precum și cartea funduară care-l însoțește, consemnează un hotar cu trei cîmpuri, chiar dacă, în general, obligativitatea ca fiecare locuitor să aibă pămînt în toate cele trei calcaturi, nu se mai menține iar suprafețele deținute nu mai sînt egale, la aceeași mărime de sesie; să exemplificăm: PETRINCA SIMION (PETRINKA SIMON), soția lui DRĂGAN GAVRIL (DRAGAN GAVRIL NĚ), soția lui DIAC PETRU (DIAC PETER NĚ) au împreună 2/8 de sesie și posedă împreună în intravilan și în cele trei calcaturi 24 176 m²; PETRINCA ALOIZIU (PETRINCA ALOJSZI) și TODERICI

⁷⁹⁸ *Ibidem*, inv. 624.

⁷⁹⁹ *Ibidem*, inv. 1131.

⁸⁰⁰ *Ibidem*, inv. 685.

⁸⁰¹ *Ibidem*, inv. 143.

⁸⁰² *Ibidem*, inv. 145.

⁸⁰³ B. Ștefănescu, *Sistemele...*, p. 428.

⁸⁰⁴ F.A.S.O., *fond Colecția de planuri*, inv. 430, 432.

⁸⁰⁵ Barbu Ștefănescu, *Sistemele...*, p. 429.

⁸⁰⁶ F.A.S.O., *fond Colecția de planuri*, inv. 569.

⁸⁰⁷ Barbu Ștefănescu, *Sistemele...*, p. 415—416.

IUON (TOGYERITS IUON) au împreună $\frac{2}{8}$ de sesie și în total pământ în suprafață de 19 171 m²; BALA IUON și BALA MELENTIE, cu $\frac{1}{8}$ de sesie, au 15 932 m², DOBRE TOMA cu $\frac{1}{8}$ de sesie posedă 10 808 m², DOBRE PETRU cu $\frac{1}{8}$ de sesie are 14 192 m², POJEGA SIMION (POZSEGA SIMON) cu $\frac{3}{8}$ de sesie, are 36 245 m²; PLEU SIMEON (PLEU SZIMEON), cu $\frac{5}{8}$ de sesie, cu 75 214 m², are două loturi în calcatura I-a, restul în calcatura a II-a și a III-a; GORON VASALIE (GORON VASZALI), cu $\frac{4}{8}$ de sesie, are pământ în toate cele trei calcaturi, în suprafață totală de 30 630 m², GAVRA GHEORGHE (GAVRA GYÖRGY), cu $\frac{4}{8}$ de sesie, cu 24 487 m², are și el loturi în toate cele trei calcaturi; TODERICI FLORE (TOGYERICS FLÖRE), are pământ numai în calcatura a II-a și a III-a, în vreme ce CHEL LELESE (KEL LELLESZ), cu $\frac{5}{8}$ de sesie, cu 49 278 m², are pământ doar în intravilan și în calcatura a II-a⁸⁰⁸. Și o serie de predii episcopale apar organizate separat în sistemul cu trei cîmpuri: prediul *Benke* la 1813 are calcatura I-a cultivată cu cereale de primăvară, calcatura a II-a cu cereale de toamnă iar calcatura a III-a este lăsată de ogor; 7 ani mai târziu, la 1820, sînt consemnate suprafețele arabilor (date în iugăre de 1 100 st.p.) celor trei calcaturi: $251 \frac{3}{8}$ în calcatura I-a, $325 \frac{3}{8}$ în calcatura a II-a, $198 \frac{1}{8}$ în calcatura a III-a, pe lângă care mai există finaț de $38 \frac{1}{8}$, „pascuum educilli“, $36 \frac{3}{8}$, „dumeta“, $3 \frac{3}{8}$ și „arundinetum“, $175 \frac{7}{8}$ iugăre⁸⁰⁹.

Sînt și sate din afara marilor domenii care, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, apar cu hotarele împărțite în trei cîmpuri, împărțire impusă de autorități. Astfel Pocola la 1888 are trei calcaturi față de cele două cu care era acreditată la 1720 și 1770⁸¹⁰, o situație asemănătoare întîlnindu-se și la Sînmartin de Beiuș⁸¹¹.

Am constatat din unele exemple date, tendința unor posesiuni cu hotar întins sau mai bine zis tendința stăpînilor de a organiza pămînturile în 4 calcaturi, cu asolamente de 4 ani; din nefericire nu cunoaștem componența acestor asolamente; presupunem însă că ele trebuie să fi introdus în unul sau doi timpi cultura plantelor de nutreț, asociată astfel culturii cerealelor de toamnă și de primăvară, cum s-a întîmplat și în alte părți ale Europei și chiar în regiunile noastre mai aproape de zilele noastre, după cum unele au păstrat, poate, și un timp de ogor, cum iarăși s-a păstrat în unele sate transilvănene pînă la cooperativizare⁸¹². Ținînd cont de așezarea geografică a satelor care încearcă sistemul cu patru cîmpuri, credem că este mai valabilă prima variantă, fiind vorba în principal de sate de cîmpie: Berechiu, Sălacea, Barand, Bogomer, prediul Iklod. La *Barand* sistemul cu patru cîmpuri este consemnat încă din 1795⁸¹³; în 1818 un plan al terenului DINNYEFÖLD din hotarul localității *Bogomer*, probabil pământ alodial, relevă împărțirea sa în patru calcaturi, constituite

⁸⁰⁸ F.A.S.O., fond *Colecția de planuri*..., p. 435.

⁸⁰⁹ *Ibidem*, inv. 735, 736.

⁸¹⁰ Barbu Ștefănescu, *Sistemele*..., p. 429.

⁸¹¹ F.A.S.O., fond *Colecția de planuri*, inv. 179.

⁸¹² I. L. Ciomac, *Despre stările*..., p. 45—47.

⁸¹³ F.A.S.O., fond *Colecția de planuri*, inv. 58.

fiecare după cum urmează: calcatura I-a are $217 \frac{2}{8}$ iugăre pământuri arabile lotizate și $12 \frac{6}{8}$ iugăre de vie, calcatura a II-a cu 224 iugăre arabile divizate și $6 \frac{1}{8}$ iugăre de vie, calcatura a III-a cu $220 \frac{6}{8}$ iugăre de arabil lotizat și $9 \frac{3}{8}$ iugăre vie, calcatura a IV-a cu $222 \frac{5}{8}$ iugăre arabil lotizat și $7 \frac{4}{8}$ iugăre de vie.⁸¹⁴ O împărțire asemănătoare are și pământul din pre-diul Ikod la 1815⁸¹⁵. După cum se poate observa trecerea spre acest sistem se produce — în lumina planurilor cadastrale — doar pe pământurile Capitului.

Această tendință de organizare pe marile domenii dar și în afara lor, a pământului în sistemele cu trei sau patru cîmpuri, după reglementarea urbarială din 1848—1854 nu trebuie să ne inducă în eroare, pentru că în multe cazuri împărțirea în sole regulate nu mai presupune și existența timpului mort, de ogor. Cu toate acestea menținerea sistemelor cu ogor este o realitate confirmată și de alte surse documentare, chiar în cazul pământurilor marilor domenii amintite, fără a pune la socoteală organizarea arabelor satești; ele s-au menținut în unele zone ale Transilvaniei pînă în perioada interbelică sau chiar mai tîrziu pînă după cel de-al doilea război mondial, alături de sistemele cu 3 sau 4 sole cu „ogor verde“ (cu culturi furajere)⁸¹⁶.

Modul de funcționare a sistemului cu trei cîmpuri ca și a variantei sale cu patru cîmpuri este cel clasic, după cum s-a putut constata: în afara cîmpurilor „deschise“ unele în raport cu altele, hotarul presupune o serie de locuri „închise“ cu garduri sau șanțuri, apărute astfel de animale, cultivate anual. Este cazul cînepiștilor, a terenurilor cu varză, a celor cu cartofi uneori, a unor livezi sau „ogrăzi“ cu pomi fructiferi, a viilor, situație similară de fapt cu cea din alte părți ale Europei. Cîmpurile deschise sînt supuse dreptului la pășunat liber, după seceriș, pentru toți locuitorii satului, indiferent dacă au sau nu pămînt în calcaturile satești. Acest sistem presupune în același timp un spirit colectiv foarte puternic, o coeziune forte a comunității⁸¹⁷. Sincronizarea obligatorie a semănatului și seceratului, legate de momentul opririi și slobozirii pășunatului, lega locuitorii între ei în sensul că „trîndăvia unuia putea paraliza activitatea altor 20“; se crea astfel un adevărat „monolitism țărănesc“. Este însă tot atît de adevărat că sistemul împiedeca inițiativa individuală⁸¹⁸. Viața agrară organizată astfel presupunea prin urmare un grup social puternic constituit prin cucerirea și organizarea teritoriului; legată de la origine prin „vaine pature“, asolament forțat, obligatoriu, prin interdicția închiderii, comunitatea agricolă a fost de la început, după expresia lui P. de Saint-Jacob „comunitate de exploatare“; grupul uman se determină după spațiul pe care-l exploatează după reguli bine definite, din timpuri imemoriabile; comunitate de rezidență de asemenea; vatra și hotarul sînt și trebuie să fie

⁸¹⁴ *Ibidem*, inv. 120.

⁸¹⁵ *Ibidem*, inv. 756.

⁸¹⁶ I. L. Ciomac, *Despre stările...*, p. 46—47.

⁸¹⁷ Albert Soboul, *op. cit.*, p. 77—78.

⁸¹⁸ Liviu Botezan, *Producția agricolă...*, p. 175—176.

întotdeauna asociate; rezidența este cea care subliniază apartenența la comunitate („locuitorii locului“). Exploatație și locuire, hotar și sat, constituie cei doi poli ai existenței rurale și care subliniază eternul du-te vino dintre casă și câmp⁸¹⁹.

Sistemele comunitare prezentau o serie de dezavantaje însă, mai mari pentru terenurile țărănești decât pentru cele domeniiale: trecerea spre o agricultură superioară calitativ era frînata de excesiva fărîmîtare a arabilor, în parcele minuscule, situate adesea la distanțe mari unele de altele; se pierdea astfel mult timp cu deplasările, se îngreuna executarea la timp a lucrărilor⁸²⁰. În același timp însă, asolamentul trienal care asigură cultura grîului sau a porumbului într-un pămînt odihnit, timp de un an și care acordă întîietate absolută culturilor cerealiere, nu ajunge de obicei decât la randamente destul de slabe. Evident — am văzut pe larg din exemplele date — pentru vite există pămînturile necultivate, pășunile comune, pădurile, finațele în afara pîrloagei dar tendința generală este de reducere a acestora, în fața „imperialismului“ cerealier; insuficiența lor reduce numărul animalelor, scăzînd în mod normal și cantitățile de gunoi adunate. Or tocmai de acest gunoi ar fi fost absolut nevoie pentru a scoate din impas randamentele cerealiere. Soluția aflată de mai mult timp pentru ieșirea din acest cerc vicios este recurgerea la cultura — în pîrloagă — a plantelor de nutreț, dar acest lucru s-a făcut destul de elaborat, fără a se generaliza în perioada la care ne raportăm.

Toate aceste neajunsuri au condus, încet dar sigur, spre renunțarea la sistemele comunitare în favoarea celor aplicate individual, predominante în Bihor la închiderea cooperativizării.

În concluzie, cele peste 1 300 planuri cadastrale cercetate oferă o informație destul de bogată, chiar dacă unilaterală și inegală ca valoare documentară, despre agricultura bihoreană a secolelor al XVIII-lea și mai ales al XIX-lea. Este o informație care se pretează în mod firesc la interpretări diverse, dar scopul principal al prezentei lucrări este punerea ei în circulație, în paralel cu încercarea de a explica modul în care s-a ajuns la agricultura pe care de regulă o numim „tradițională“, accesibilă cercetărilor directe, de teren.

L'ÉVOLUTION DE L'AGRICULTURE DU DÉPARTEMENT DE BIHOR SELON LES PLANS CADASTRAUX (DU XVIIIÈME AU XIXÈME SIÈCLE)

(Résumé)

L'ouvrage valorifie les informations offertes par la collection de plans cadastraux de la Filiale des Archives de l'Etat de la ville d'Oradea. On a gardé des plans cadastraux pour la plupart des localités de Bihor, mais les plus nombreux et les plus complets appartiennent aux villages des deux grands domaines ecclésiastiques.

⁸¹⁹ Albert Soboul, *op. cit.*, p. 46.

⁸²⁰ Iosif Kovacs, *Desființarea...*, p. 113—114.

ques: celui de l'Evêché romano-catholique d'Oradea et celui du Convent de l'Evêché romano-catholique d'Oradea. Si pour le XVIII-ème siècle et pour les premières décennies du XIX-ème siècle, ces plans sont rédigés en latin, en allemand et en hongrois, pour la période suivante ils seront rédigés presque exclusivement en hongrois. Leur rédaction dans ces langues contrastent le plus souvent avec les réalités toponymique et onomastiques de la plupart des villages roumains.

Ces plans reflètent inévitablement les tendances manifestées en agriculture dans cette région de la Roumanie dans la période précisée, afin de correspondre à une augmentation accentuée de la population. Tout comme dans les autres zones européennes il y a deux modalités à l'aide desquelles l'agriculture essaie de s'adapter à une population plus nombreuse: celle traditionnelle à laquelle l'humanité a fait appel mille fois en situations similaires — l'augmentation des surfaces cultivées — et une autre d'orientation moderne qui visait l'augmentation de la production sur l'unité de surface; chez nous la première reste prédominante. A cette époque — là il y a en Bihor une véritable „faim“ envers la terre, tant au niveau de la ferme paysanne qu'à celui de l'économie doméniale. Le paysan trouvait son refuge traditionnel dans les „curături“, cela veut dire les terrains volés à la forêt par des efforts surhumains, ceux-ci constituant, depuis des siècles, sa seule fortune immobile. Malgré les difficultés constatées — dont l'incorporation forcée des „curături“ aux terres allodiales était la plus importante — la paysannerie va continuer inlassablement son travail de défrichement. C'était l'une des chances très rares d'ailleurs pour dépasser sa propre condition et on n'y pouvait renoncer. Toujours des raisons économiques, mai d'autre nature, justifient l'intérêt croissant des grands propriétaires pour faire croître leurs terrains cultivés; c'est une conséquence directe de l'intégration de plus en plus accentuée du domaine dans l'économie marchandise — argent. Mais évidemment, on ne réalise pas l'augmentation des surfaces agricoles seulement à l'aide du défrichement; la succession en temps des plans pour les même localités est concluante pour le défrichement des pâturage ou même des prés, modalité rapide et bien efficace pour profiter de cette conjoncture favorable aux céréales. En général, l'information offerte par les plans est groupée autour de 3 grands problèmes que l'agriculture suppose comme technique d'exploitation: l'aménagement territorial, les plantes de culture et les techniques de travail. En ce qui concerne le premier groupe de problèmes on détient les données les plus importantes et les plus nombreuse, tout d'abord sur les techniques traditionnelles pour mettre en valeur la terre destinée à l'agriculture et ensuite sur le portage des domaines. Les toponymes qui se rapportent à l'action de défrichement présentent une importance tout à fait particulière. Ceux-ci mettent en évidence la modalité prédominante individuelle de leur réalisation, rarement entre les parents ou les voisins.

L'ouvrage analyse ensuite les toponymes qui nous rappellent des techniques générales ou spéciales de défrichement („tîrsală“, „secătură“, „ciungitură“, „arsură“, „laz“, „curătură“, „poiană“, „rariște“, „ples“, „ruptură“, „tăietură“) ou ceux qui se rapportent à la destination des terrains défrichés („cîmp“, „ogradă“, „finar“, „rît“, „ogor“, „pîrjoală“).

Quant aux informations sur les plantes cultivées, elles sont peu nombreuses pour relever le rôle que l'adoption des nouvelles cultures a eu dans la modification des assolements et en même temps des systèmes de culture (le maïs, la pomme de terre, la luzerne, le trèfle, le colza).

Si l'on analyse les plans des localités de Bihor en ce qui concerne les systèmes des plantes cultivées, on constatera, par rapport à la période précédente, l'augmentation des localités qui n'utilisent plus l'assolement forcé imposé surtout par l'administration. On y analyse ensuite tour à tour les frontières des villages qui ont le terrain arable nonpartagé, ceux avec 2, 3 et 4 champs. On peut conclure que les 1300 plans cadastraux étudiés nous offrent une information bien riche sur les techniques agricoles. Il s'agit d'une information qui peut être diversement interprétés, mais le but essentiel de cet ouvrage est de la mettre en circulation et d'expliquer parallèlement la manière dont l'agriculture qu'on nomme „traditionnelle“ devient accessible aux recherches directes, de terrain.

Numerus domorum	NOMINA COLONORUM	Quantitas sessionis	In fundo intravilano	Habet terras														
				In calcatura I			In calcatura II			In calcatura III			In falcastro					
				Competentia	Obtinuit competentia cum bonificatione	Bonificatione seorsa	Competentia	Obtinuit competentia cum bonificatione	Bonificatione seorsa	Competentia	Obtinuit competentia cum bonificatione	Bonificatione seorsa	Competentia	Obtinuit competentia totam supputato intravilano ex falcastris una cum bonificatio	Obtinuit medietatem competentia ex plaga falcabili una cum bonificatione	Obtinuit medietatem competentia ex terras arabiles	Bonificatione seorsa	
M.P.	IUGERA	M.A.	1 100	ORGIIS	QUADRATIS													
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1.	CIORDAȘ MICULA (CSORDAS MIKULA)	2/8	3/4	22/8	26/8	—	21/8	23/8	—	21/8	23/8	—	27/8	—	15/8	14/8	—	—
2.	BENTE IOAN (BENCZE JÁNOS)	”	1	”	23/8	—	”	”	3/8	”	21/8	—	26/8	3	—	—	—	—
3.	MIHUTA MICULA (MIHUCZA MIKULA)	”	12/4	”	”	—	”	”	6/8	”	”	—	24/8	—	11/8	15/8	—	—
4.	LUNCAN IOAN junior (LUNKAN JÁNOS if.)	4/8	”	42/8	43/8	—	42/8	42/8	—	44/8	44/8	—	56/8	56/8	—	—	—	—
5.	JURĂU PETRU (JURÓ PÉTER)	”	11/4	”	”	—	”	”	—	”	45/8	—	”	”	—	—	—	—
6.	BOAR IOAN (BOÁR JÁNOS)	”	13/4	”	”	—	”	46/8	—	”	”	—	55/8	61/8	—	—	—	—
7.	BLAJOVICI GABRIEL (BLAZSOVITS GÁBOR)	2/8	1	21/8	23/8	—	21/8	23/8	—	22/8	24/8	—	26/8	3	—	—	—	—
8.	DEMIAN GABRIEL (DEMJAN GÁBOR)	”	11/4	”	22/8	—	”	22/8	—	”	25/8	2/8	25/8	27/8	—	—	—	—

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
9.	LUNCAN MITRU (LUNKAN MITRU)	$\frac{4}{8}$	$1\frac{1}{4}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{3^3}{8}$	$1\frac{7}{8}$	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	—	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^5}{8}$	—	$\frac{5^7}{8}$	$\frac{6^3}{9}$	—	—	—	—
10.	FĂRCUȚA ȘTEFAN (FARKUTZA ȘTEFÂN)	$\frac{2}{8}$	$1\frac{1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{3}{8}$	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2^4}{8}$	$\frac{2^5}{8}$	—	—	—	—
11.	LUNCAN IFTIMIE (LUNKAN IFTIMIE)	$\frac{4}{8}$	$\frac{3^2}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	$\frac{5^2}{8}$	—	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^5}{8}$	—	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^6}{8}$	—	$\frac{4^6}{8}$	$\frac{5^4}{8}$	—	—	—	—
12.	MĂRCUȚ IOAN junior (MARKUS JÁNOS if.)	$\frac{2}{8}$	2	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^4}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	—	—	—
13.	RAȚ GLIGOR (RATZ GLIGOR)	$\frac{4}{8}$	2	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{5}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	$\frac{5^4}{8}$	$\frac{5^5}{8}$	—	—	—	—
14.	Cantoralis fundus	—	$1\frac{3}{4}$	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15.	FĂRCUȚA GABRIEL (FARKUTZA GABOR)	$\frac{2}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{1^7}{8}$	$\frac{1^7}{8}$	—	—	—	—
16.	LUCACI PETRU (LUKATS PÉTER)	”	2	$\frac{2^1}{8}$	”	—	”	”	—	$\frac{2^2}{8}$	”	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	—	—	—
17.	LUCACI TOADER (LUKATS TOGYER)	”	”	”	”	—	”	”	—	”	$\frac{2^5}{8}$	$\frac{1}{8}$	”	”	—	—	—	—
18.	MĂRCUȚ PETRU senior (ör. MARKUTZ PÉTER)	$\frac{2}{8}$	$\frac{3^3}{4}$	”	”	—	”	”	$\frac{3}{8}$	”	$\frac{3^3}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	—	—	—
19.	FARAGO MITRU junior (if. FARRAGÓ MITRU)	”	$\frac{2^1}{4}$	”	”	—	”	”	”	”	”	—	”	”	—	—	—	—
20.	COTCA NICOLAE (KOTKA MIKLÓS)	”	$\frac{2^2}{8}$	”	”	—	”	”	$\frac{4}{8}$	”	”	—	2	$\frac{2^1}{8}$	—	—	—	—
21.	JURCĂU ILIE (GYURKÓ ILLÉS)	”	$\frac{2^3}{4}$	$\frac{2^1}{8}$	”	—	”	”	”	”	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{1^7}{8}$	2	—	—	—	—
22.	ONȚ ZAHARIE (ONTZ ZAHARI)	$\frac{4}{8}$	”	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^5}{8}$	—	$\frac{5^1}{8}$	$\frac{5^6}{8}$	—	—	$\frac{1^1}{8}$	—

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
23.	TOPAN PETRU (TOPAN PETER)	$\frac{2}{8}$	$\frac{2^2}{4}$	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2}{8}$	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	2	$\frac{2^3}{8}$	—	—	$\frac{5}{8}$	—
24.	DEMIAN IOAN (DEMJAN JÁNOS)	”	$\frac{2^1}{4}$	$\frac{2^1}{8}$	”	—	”	—	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^5}{8}$	—	—	”	—
25.	TOPAN IOAN (TOPAN JÁNOS)	$\frac{4}{8}$	$\frac{3^2}{4}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{6}{8}$	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	$\frac{4^6}{8}$	$\frac{4^7}{8}$	—	—	$\frac{7}{8}$	—
26.	CÎRCIUMA (CSAPSZÉK HÁZ)	—	$\frac{2^3}{4}$	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
27.	Tinára văduvă a lui TRIPA GABRIEL (If. öz. TRIPA GÁBORNÉ)	$\frac{2}{8}$	$\frac{4^2}{4}$	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^1}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{6}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^4}{8}$	—	1	$\frac{1^5}{8}$	—	—	—	—
28.	LUNCAN IONUȚ (LUNKAN ONUTZ)	$\frac{4}{8}$	5	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	—	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	1	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^5}{8}$	—	4	$\frac{4^1}{8}$	—	—	—	—
29.	NYERRÓ SIMON	”	”	”	$\frac{4^4}{8}$	—	”	”	$\frac{3}{8}$	”	$\frac{4^4}{8}$	—	4	”	—	—	—	—
30.	CATONA GABRIEL (KATONA GÁBOR)	”	$\frac{6^1}{8}$	$\frac{4^2}{8}$	”	—	”	”	—	$\frac{4^4}{8}$	$\frac{4^5}{8}$	—	$\frac{3^3}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	—	$\frac{6}{8}$	—
31.	CASA STRĂJII (STRÁZSA HÁZ)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
32.	BUIE IOAN (BUJ JÁNOS)	$\frac{2}{8}$	$\frac{5^2}{8}$	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^4}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{7}{8}$	$\frac{5}{8}$	—	—	$\frac{7}{8}$	—
33.	LUCACI TODA (LUKATS TODA)	$\frac{4}{8}$	$\frac{2^2}{4}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^6}{8}$	$\frac{3}{8}$	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{3}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	$\frac{5^2}{8}$	$\frac{5^3}{8}$	—	—	—	—
34.	LUCACI MIHAI (LUKÁTS MIHÁLY)	”	$\frac{2^3}{4}$	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	”	”	1	$\frac{4^4}{8}$	$\frac{4^2}{8}$	1	$\frac{5^1}{8}$	”	—	—	—	—
35.	BLAGA DEME	”	5	$\frac{4^3}{4}$	”	—	”	”	$\frac{4}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^6}{8}$	—	4	$\frac{4^2}{8}$	—	—	—	—
36.	MÁRCUȚ GHEORGHE senior (Ör. MARKUTZ GYÖRGY)	”	”	$\frac{4^4}{8}$	”	—	”	”	1	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	$\frac{2}{8}$	4	$\frac{4^1}{8}$	—	—	—	—

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
37.	MĂRCUȚ PETRU jr. (If. MARKUTZ PÉTER)	$\frac{4}{8}$	$\frac{4^2}{4}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{1^2}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	—	—	—
38.	COTCA TOADER (KOTKA TOGYER)	$\frac{2}{8}$	''	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^4}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	$\frac{1}{8}$	1	1	—	—	—	—
39.	POP GABRIEL (PAPP GÁBOR)	''	4	''	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^5}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{1^2}{8}$	$\frac{1^3}{8}$	—	—	—	—
40.	BIHARI IOAN junior (If. BIHARI JÁNOS)	''	$\frac{4^1}{4}$	''	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2^4}{8}$	$\frac{2^4}{8}$	—	''	''	—	$\frac{1^1}{8}$	$\frac{1^2}{8}$	—	—	—	—
41.	CÎMPAN IOAN (KIMPAN JÁNOS)	$\frac{4}{8}$	$\frac{8^1}{4}$	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^1}{8}$	—	$\frac{4^4}{8}$	5	$\frac{6}{8}$	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	—	$\frac{2^3}{8}$	$\frac{2^7}{8}$	—	—	—	—
42.	BLAGA MITRU	$\frac{2}{8}$	$\frac{2}{4}$	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	3	3	—	—	—	—
43.	FĂRCUȚA MICULA (FARKUTZA MIKULA)	''	$\frac{4^1}{4}$	$\frac{2^2}{8}$	''	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	''	''	—	$\frac{1^1}{8}$	$\frac{1^3}{8}$	—	—	—	—
44.	FĂRCUȚA NICOLAE (FARKUTZA MIKLÓS)	''	$\frac{4^3}{4}$	''	$\frac{2^3}{8}$	—	''	''	—	''	$\frac{2^3}{8}$	$\frac{2}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{7}{8}$	—	—	—	—
45.	MIHUȚA FLOREA (MIHUTZA FLORA)	''	$\frac{4^3}{8}$	''	''	—	''	''	—	''	''	$\frac{1}{8}$	$\frac{7}{8}$	''	—	—	—	—
46.	MIHUȚA SAVU (MIHUTZA SAVUJ)	$\frac{4}{8}$	$\frac{5^1}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^2}{8}$	—	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{3}{8}$	$\frac{3^7}{8}$	4	—	—	—	—
47.	MĂRCUȚ MICULA junior (If. MARKUTZ MIKULA)	''	$\frac{3^2}{8}$	''	''	—	$\frac{4^4}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	''	''	$\frac{6}{8}$	$\frac{4^6}{8}$	5	—	—	—	—
48.	MĂRCUȚ TIRICĂ senior (Ör. MARKUTZ TYIRIKA)	''	6	$\frac{4^3}{8}$	''	—	$\frac{4^3}{8}$	''	—	''	''	—	$\frac{2}{8}$	$\frac{3^4}{8}$	—	—	$\frac{3}{8}$	—
49.	BLAGA GHEORGHE (BLAGA GYÖRGY)	''	5	''	''	—	''	''	—	''	''	—	—	4	$\frac{4^1}{8}$	—	—	—
50.	SIM MICULA (SZIM MIKULA)	$\frac{2}{8}$	$\frac{5^2}{4}$	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^5}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^5}{8}$	$\frac{2}{8}$	$\frac{4}{8}$	$\frac{4}{8}$	$\frac{5}{8}$	—	—	—

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
51.	LUNCAN ILIES senior (Ör. LUNKAN ILLYÉS)	$\frac{2}{8}$	$\frac{3^2}{4}$	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^5}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{1}{8}$	$\frac{1^4}{8}$	$\frac{1^6}{8}$	—	—	—
52.	SILAGHI GABRIEL (SZILAGYI GÁBOR)	”	$\frac{1^3}{4}$	”	”	—	”	$\frac{2^2}{8}$	—	”	$\frac{2^2}{8}$	—	”	$\frac{2^3}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	—	—
53.	SILAGHI MICULA (SZILAGYI MIKULA)	”	”	”	”	—	”	”	—	”	”	—	”	”	”	—	—	—
54.	OPRE NICOLAE (OPPRE MIKLÓS)	$\frac{4}{8}$	$\frac{6^3}{4}$	$\frac{4^4}{8}$	$\frac{3^7}{8}$	$\frac{1^3}{8}$	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	”	$\frac{3^1}{8}$	$\frac{3^6}{8}$	—	—	—
55.	MĂRCUȚ IOAN (MARKUTZ JÁNOS)	$\frac{2}{8}$	7	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	—	—	—	—	—	—
56.	Văduva lui FARAGÓ TODA (Ősz. FARAGÓ-TODÁNE)	$\frac{4}{8}$	$\frac{5^1}{7}$	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	—	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^2}{8}$	—	$\frac{2}{8}$	$\frac{3^2}{8}$	$\frac{4^6}{8}$	—	—	$\frac{1^3}{8}$
57.	FARAGÓ LUP	$\frac{2}{8}$	$\frac{5^3}{8}$	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{1}{8}$	$\frac{3}{8}$	$\frac{5}{8}$	—	—	—
58.	RĂȚ MITRU junior (If. RATZ MITRU)	”	$\frac{7^1}{8}$	$\frac{2^1}{8}$	”	—	”	$\frac{2^3}{8}$	—	”	”	—	$\frac{3}{8}$	—	—	—	—	—
59.	RĂȚ VASALIE (RATZ VASZALIE)	”	$\frac{7^2}{8}$	”	”	—	”	”	—	”	”	—	$\frac{4}{8}$	—	—	—	—	—
60.	MĂRCUȚ PETRU senior (Ör. MARKUTZ PÉTER)	”	$\frac{8^3}{8}$	”	”	—	”	$\frac{2^2}{8}$	—	”	$\frac{2^5}{8}$	$\frac{2}{8}$	—	—	—	—	—	—
61.	RĂȚ VASALIE junior (If. RATZ VASZALIE)	”	$\frac{5^1}{4}$	”	$\frac{2^3}{8}$	—	”	$\frac{2^3}{8}$	$\frac{4}{8}$	”	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{3}{8}$	$\frac{5}{8}$	$\frac{1^5}{8}$	—	—	—
62.	RĂȚ TODA senior (Ör. RATZ TODA)	”	”	”	”	—	”	”	$\frac{3}{8}$	”	”	—	$\frac{2}{8}$	$\frac{5}{8}$	”	—	—	—
63.	MĂRCUȚ MIHAI senior (Ör. MARKUTZ MIHÁLY)	”	$\frac{1^3}{8}$	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	”	$\frac{2^4}{8}$	—	”	”	—	$\frac{1}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	$\frac{3^4}{8}$	—	—	$\frac{1^5}{8}$
64.	MĂRCUȚ MIHAI junior (If. MARKUTZ MIHÁLY)	”	1	”	”	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^2}{8}$	”	—	—	$\frac{2^6}{8}$	$\frac{3^1}{8}$	—	—	$\frac{1^1}{8}$

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
65.	RAT IOAN junior (If. RATZ JÁNOS)	$\frac{2}{8}$	$1\frac{1}{4}$	$\frac{21}{8}$	$\frac{22}{8}$	—	$\frac{22}{8}$	$\frac{22}{8}$	—	$\frac{21}{8}$	$\frac{22}{8}$	—	—	$\frac{25}{8}$	$\frac{26}{8}$	—	—	—
66.	BIHARI T. JÁNOS	$\frac{4}{8}$	$5\frac{1}{4}$	$\frac{42}{8}$	$\frac{43}{8}$	—	$\frac{44}{8}$	$\frac{46}{8}$	—	$\frac{42}{8}$	$\frac{43}{8}$	—	$\frac{1}{8}$	$\frac{37}{8}$	$\frac{42}{8}$	—	—	$\frac{4}{8}$
67.	RAT TODA junior (If. RATZ TODA)	$\frac{2}{8}$	$\frac{41}{8}$	$\frac{21}{8}$	$\frac{22}{8}$	—	$\frac{22}{8}$	$\frac{23}{8}$	—	$\frac{21}{8}$	$\frac{22}{8}$	—	—	$1\frac{1}{8}$	$1\frac{3}{8}$	—	—	—
68.	TRIPA GHEORGHE (TRIPA GYÖRGY)	$\frac{4}{8}$	$\frac{41}{4}$	$\frac{42}{8}$	$\frac{43}{8}$	—	$\frac{44}{8}$	$\frac{47}{8}$	—	$\frac{42}{8}$	$\frac{43}{8}$	—	—	$\frac{43}{8}$	$\frac{45}{8}$	—	—	—
69.	TRIPA IOAN junior (If. TRIPA JÁNOS)	$\frac{2}{8}$	$\frac{22}{4}$	$\frac{21}{8}$	$\frac{22}{8}$	—	$\frac{22}{8}$	$\frac{22}{8}$	—	$\frac{21}{8}$	$\frac{22}{8}$	—	—	2	$\frac{21}{8}$	—	—	—
70.	TRIPA GABRIEL senior (Öz. TRIPA GÁBOR)	$\frac{4}{8}$	$\frac{21}{4}$	$\frac{42}{8}$	$\frac{43}{8}$	—	$\frac{44}{8}$	$\frac{44}{8}$	—	$\frac{42}{8}$	$\frac{44}{8}$	—	$\frac{2}{8}$	$\frac{53}{8}$	7	—	—	—
71.	TRIPA MIHAI senior (Ör. TRIPA MIHÁLY)	”	5	”	”	—	$\frac{43}{8}$	”	—	$\frac{43}{8}$	”	—	”	4	5	—	—	—
72.	MĂRCUȚ ONEA (MARKÜTZ ONYE)	”	$\frac{22}{8}$	”	”	—	”	”	—	”	”	—	”	$\frac{52}{8}$	$\frac{66}{8}$	—	—	—
73.	MĂRCUȚ NICOARĂ (MARKÜTZ NYIKORA)	”	3	”	”	—	”	”	—	”	$\frac{43}{8}$	—	—	5	$\frac{67}{8}$	—	—	$1\frac{1}{8}$
74.	MĂRCUȚ GHEORGHE junior (If. MARKÜTZ GYÖRGY)	$\frac{2}{8}$	$\frac{43}{8}$	$\frac{21}{8}$	$\frac{22}{8}$	—	$\frac{21}{8}$	$\frac{22}{8}$	—	$\frac{22}{8}$	$\frac{23}{8}$	—	—	$\frac{7}{8}$	$\frac{12}{8}$	—	—	$\frac{4}{8}$
75.	NAGY ILLYÉS	$\frac{4}{8}$	$\frac{52}{8}$	$\frac{42}{8}$	$\frac{43}{8}$	—	$\frac{43}{8}$	$\frac{44}{8}$	—	$\frac{43}{8}$	$\frac{47}{8}$	—	$\frac{2}{8}$	$\frac{36}{8}$	$\frac{53}{8}$	—	—	$\frac{83}{8}$
76.	TAMAȘ GHEORGHE (TAMÁS GYÖRGY)	$\frac{2}{8}$	”	$\frac{21}{8}$	$\frac{22}{8}$	—	$\frac{22}{8}$	$\frac{22}{8}$	—	$\frac{21}{8}$	$\frac{22}{8}$	—	$\frac{1}{8}$	$\frac{4}{8}$	$\frac{6}{8}$	—	—	$\frac{3}{8}$
77.	VASUȚ TOADER (VASZUTZ TOGYER)	”	5	”	”	—	”	”	—	”	”	—	”	$\frac{6}{8}$	$1\frac{1}{8}$	—	—	—
78.	CASA DOMNEASCA (URASÁG HÁZA)	—	$\frac{41}{4}$	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
79.	PAROHIA ȘI BISERICA (PAROCHIA ÉS TEMLÖM)	—	7	6	$6\frac{1}{8}$	—	6	$6\frac{3}{8}$	—	6	$6\frac{1}{8}$	—	—	1	—	—	—	—
80.	PÂTCĂȘ ISAI (PATKAS ISZAJ)	$\frac{2}{8}$	7	$2\frac{1}{8}$	$2\frac{2}{8}$	—	$2\frac{2}{8}$	$2\frac{3}{8}$	—	$2\frac{1}{8}$	$2\frac{2}{8}$	—	—	—	—	—	—	—
81.	LÂȚCU SAVU (LATZKÓ SZAVUJ)	$\frac{4}{8}$	$3\frac{2}{4}$	$4\frac{2}{8}$	$4\frac{3}{8}$	—	$4\frac{4}{8}$	$4\frac{4}{8}$	—	$4\frac{2}{8}$	$4\frac{3}{8}$	—	—	$4\frac{6}{8}$	$6\frac{3}{8}$	—	—	2
82.	FÂRCĂȘ IOAN (FARKAS JÁNOS)	$\frac{2}{8}$	$3\frac{1}{4}$	$2\frac{2}{8}$	$2\frac{2}{8}$	—	$2\frac{2}{8}$	$2\frac{3}{8}$	—	$2\frac{1}{8}$	$2\frac{2}{8}$	—	—	$1\frac{5}{8}$	$2\frac{7}{8}$	—	—	$\frac{5}{8}$
83.	LIS FLORE (LISZ FLORE)	„	$4\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{8}$	„	—	„	„	—	„	„	—	—	1	$1\frac{0}{8}$	—	—	$\frac{6}{8}$
84.	LIS MITRU (LISZ MITRU)	$\frac{4}{8}$	„	$4\frac{2}{8}$	$4\frac{3}{8}$	—	$4\frac{4}{8}$	5	—	$4\frac{2}{8}$	$4\frac{4}{8}$	—	—	$4\frac{2}{8}$	$3\frac{2}{8}$	—	—	1
85.	CASA COMUNITĂȚII (COMUNITAS HÁZAI)	2	$1\frac{3}{4}$	8	$8\frac{6}{8}$	—	8	$8\frac{2}{8}$	—	8	$8\frac{4}{8}$	—	—	$53\frac{1}{8}$	$62\frac{5}{8}$	—	—	—
86.	BIHARI MITRU	$\frac{2}{8}$	$5\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{8}$	$2\frac{2}{8}$	—	$2\frac{1}{8}$	$2\frac{2}{8}$	—	$2\frac{2}{8}$	$2\frac{3}{8}$	—	$\frac{1}{8}$	$\frac{3}{8}$	—	—	$\frac{4}{8}$	—
87.	HÂLBAC TOADER (HALBAK TOGYER)	$\frac{4}{8}$	$2\frac{3}{4}$	$4\frac{3}{8}$	$4\frac{3}{8}$	—	$4\frac{3}{8}$	$4\frac{4}{8}$	—	$4\frac{2}{8}$	$4\frac{6}{8}$	—	—	$5\frac{1}{8}$	$7\frac{2}{8}$	—	—	—
88.	HÂLBAC IOAN (HALBAK JÁNOS)	$\frac{2}{8}$	„	$2\frac{1}{8}$	$2\frac{1}{8}$	—	$2\frac{2}{8}$	$2\frac{3}{8}$	—	$2\frac{1}{8}$	$2\frac{2}{8}$	—	$\frac{1}{8}$	$1\frac{7}{8}$	$3\frac{2}{8}$	—	—	—
89.	RÂȚ MIHAI (RATZ MIHÁLY)	$\frac{4}{8}$	$5\frac{1}{4}$	$4\frac{2}{8}$	$4\frac{4}{8}$	—	$4\frac{4}{8}$	$4\frac{6}{8}$	—	$4\frac{2}{8}$	5	—	—	$3\frac{7}{8}$	5	—	—	—
90.	MÂRCUȚ MICULA (MARKÚTZ MIKULA)	$\frac{2}{8}$	$2\frac{3}{4}$	$2\frac{2}{8}$	$2\frac{3}{8}$	—	$2\frac{1}{8}$	$2\frac{3}{8}$	—	$2\frac{1}{8}$	$2\frac{4}{8}$	—	—	$1\frac{7}{8}$	$3\frac{1}{8}$	—	—	—
91.	COTCA TOADER junior (f. KOTKA TOGYER)	„	$2\frac{2}{4}$	$2\frac{1}{8}$	$2\frac{2}{8}$	—	$2\frac{2}{8}$	„	—	„	$2\frac{5}{8}$	—	—	2	$3\frac{5}{8}$	—	—	—
92.	COTCA IOAN senior (Űr. KOTKA JÁNOS)	$\frac{4}{8}$	4	$4\frac{3}{8}$	$4\frac{4}{8}$	—	$4\frac{3}{8}$	$4\frac{5}{8}$	—	$4\frac{2}{8}$	$5\frac{3}{8}$	—	$\frac{4}{8}$	$4\frac{4}{8}$	$4\frac{1}{8}$	—	—	$\frac{6}{8}$

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
93.	(PURZSE LAZAR) PURJE LAZAR	$\frac{2}{8}$	$\frac{4^1}{4}$	2	2	—	$\frac{2^6}{8}$	$\frac{3^1}{8}$	—	$\frac{1^6}{8}$	2	—	$\frac{2}{8}$	$\frac{1^1}{8}$	$\frac{1^7}{8}$	—	—	—
94.	COSMA ANTON (KOSMA ANTAL)	”	$\frac{2^3}{4}$	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^5}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	—	$\frac{1^7}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	—	—
95.	LUNCAN ȘTEFAN (LUNKÁN ȘTEFAN)	”	3	”	$\frac{2^3}{8}$	—	”	$\frac{2^4}{8}$	—	”	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2}{8}$	$\frac{1^0}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	—	—
96.	ȘUTEU ILIEȘ (SUTYO ILLYÉS)	”	$\frac{2^3}{4}$	”	”	—	”	$\frac{2^3}{8}$	$\frac{4}{8}$	”	”	—	—	$\frac{1^7}{8}$	”	—	—	—
97.	MĂRCUȚ GHEORGHE (MARKUTZ GYÖRGY)	”	”	”	”	—	”	”	1	”	$\frac{2^0}{8}$	—	—	”	$\frac{2^2}{8}$	—	—	—
98.	MĂRCUȚ GABRIEL jun. (If. MARKUTZ GÁBOR)	”	$\frac{3^1}{4}$	$\frac{2^2}{8}$	”	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	1	”	$\frac{2^3}{8}$	—	—	$\frac{1^5}{8}$	2	—	—	—
99.	MĂRCUȚ GHEORGHE (MARKUTZ GYÖRGY)	”	$\frac{4^2}{4}$	”	”	—	”	”	$\frac{3}{8}$	”	”	—	$\frac{1}{8}$	1	2	—	—	—
100.	MĂRCUȚ MICULA (MARKUTZ MIKULA)	$\frac{4}{8}$	4	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	$\frac{4^2}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	—	$\frac{4^3}{8}$	$\frac{4^6}{8}$	—	$\frac{2}{8}$	$\frac{4^4}{8}$	$\frac{5^7}{8}$	—	—	$\frac{1^5}{8}$
101.	MĂRCUȚ IOAN junior (If. MARKUTZ JÁNOS)	$\frac{2}{8}$	$\frac{4^1}{4}$	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	—	$\frac{1^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	—	—
102.	LUCACI GHEORGHE (LUKATS GYÖRGY)	”	$\frac{1^1}{4}$	”	”	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	”	—	—	$\frac{2^5}{8}$	$\frac{4^0}{8}$	—	—	—
103.	VID SIMON	”	1	”	”	—	”	”	—	”	$\frac{2^4}{8}$	—	—	$\frac{2^6}{8}$	$\frac{3^4}{8}$	—	—	—
104.	OPPRE ȘTEFAN	”	$\frac{3}{4}$	”	”	—	”	”	—	”	$\frac{2^6}{8}$	$\frac{2}{8}$	—	$\frac{2^7}{8}$	$\frac{4^3}{8}$	—	—	—
105.	LUNCAN NICOLAE (LUNKAN MIKLÓS)	”	$\frac{3}{8}$	”	”	—	”	”	$\frac{3}{8}$	”	$\frac{2^3}{8}$	—	—	”	$\frac{3^5}{6}$	—	—	—
106.	OPPRE TOADER (OPPRE TOGYER)	”	”	$\frac{2^2}{8}$	”	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	”	$\frac{2^4}{8}$	—	—	”	$\frac{2^6}{8}$	—	—	$\frac{1^7}{8}$

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
107.	VARADI NICOLAE (VÁRADI MIKLÓS)	$\frac{2}{8}$	1	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^4}{8}$	—	—	$\frac{2^7}{8}$	—	—	3	—
108.	VEREȘ IOAN (VERES JÁNOS)	”	$\frac{2^3}{4}$	”	”	—	”	$\frac{2^3}{8}$	—	”	$\frac{2^2}{8}$	—	—	$\frac{1^7}{8}$	—	$\frac{1^2}{8}$	$\frac{1^1}{8}$	—
109.	RAT MITRU senior (Ör. RATZ MITRU)	”	1	”	”	—	”	$\frac{2^2}{8}$	1	”	”	—	—	$\frac{2^6}{8}$	—	—	—	—
110.	FĂRCAȘ GHEORGHE (FARKAS GYÖRGY)	”	$\frac{2}{4}$	”	”	—	”	”	—	”	”	—	—	3	—	$\frac{1^6}{7}$	$\frac{1^5}{8}$	—
111.	RAT GHEORGHE senior (Ör. RATZ GYÖRGY)	”	$\frac{3}{4}$	”	”	—	”	”	—	”	$\frac{2^3}{8}$	—	—	$\frac{2^7}{8}$	—	”	”	—
112.	SUCIU MITRU (SZÜTS MITRU)	”	$\frac{2}{4}$	”	$\frac{2^2}{8}$	—	”	”	—	”	”	—	—	3	—	2	”	—
113.	BIHARI FLORE	”	$\frac{3}{4}$	$\frac{2^1}{8}$	”	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	”	”	—	—	$\frac{2^7}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{1^4}{8}$	—
114.	COTCA MITRU (KOTKA MITRU)	”	$\frac{2}{4}$	”	”	—	”	”	—	”	”	—	—	3	$\frac{3^1}{8}$	—	—	—
115.	PUȘCĂȘ ȘTEFAN (PUKÁS ȘTEFAN)	”	”	”	”	—	”	”	—	”	$\frac{2^4}{8}$	—	—	”	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{1^5}{8}$	—
116.	FĂRCUȚA IOAN (FARKUTZA JÁNOS)	”	$\frac{1}{4}$	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^1}{8}$	—	$\frac{2^4}{8}$	”	—	”	$\frac{2^3}{8}$	—	—	$\frac{3^1}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{1^6}{8}$	—
117.	ȘUTEU MIHAI (SUTYO MIHÁLY)	”	”	”	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	”	—	”	”	—	—	”	—	$\frac{1^5}{8}$	”	—
118.	LIS GHIURCA (LISZ GYURKA)	”	$\frac{2}{4}$	”	”	—	”	$\frac{5^7}{8}$	1	”	”	—	—	3	—	$\frac{1^6}{8}$	$\frac{1^5}{8}$	—
119.	GROZA IOAN (GROZA JÁNOS)	”	”	”	$\frac{2^2}{8}$	—	”	$\frac{3^2}{8}$	—	”	”	—	—	”	—	”	”	—
120.	LUNCAN FLORE (LUNKAN FLORE)	”	$\frac{3}{4}$	”	$\frac{2^3}{8}$	—	”	$\frac{3^1}{8}$	—	”	$\frac{2^2}{8}$	—	—	$\frac{2^7}{8}$	—	”	$\frac{1^4}{8}$	—

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
121.	COTCA GABRIEL (KOTKA GÁBOR)	$\frac{3}{8}$	$\frac{3}{4}$	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^5}{8}$	—	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	—	$\frac{2^7}{8}$	—	$\frac{1^6}{8}$	$\frac{1^4}{8}$	—
122.	LUNCAN ILIES junior (LUNKAN ILLYES if.)	''	''	''	''	—	''	''	—	''	''	—	—	''	—	''	''	—
123.	ARDELEAN GHEORGHE (ERDELYI GYÖRGY)	''	''	''	''	—	''	$\frac{2^2}{8}$	—	''	''	—	—	''	—	$\frac{1^4}{8}$	''	—
124.	STUPAR PETRU (STUPAR PÉTER)	''	''	''	''	—	''	''	—	''	''	—	—	''	—	$\frac{1^6}{8}$	''	—
125.	FARAGO MITRU (K. FARAGÓ MITRU)	''	''	''	''	—	''	''	—	''	$\frac{2^3}{8}$	—	—	''	—	$\frac{1^5}{8}$	''	—
126.	DRIMBA TOADER (DRIMBA TOGYER)	''	$\frac{2}{4}$	''	''	—	''	$\frac{2^5}{8}$	—	''	$\frac{2^2}{8}$	—	—	3	—	''	$\frac{1^5}{8}$	—
127.	SIM MITRU (SZIM MITRU)	''	$\frac{3}{4}$	''	''	—	''	$\frac{2^3}{8}$	—	''	''	—	—	$\frac{2^7}{8}$	—	$\frac{1^7}{8}$	$\frac{1^4}{8}$	—
128.	PĂTCAȘ ISTIMIE (PATKAS ISTIMIE)	''	''	''	''	—	''	''	—	''	''	—	—	''	—	''	''	—
129.	IANCU MIHAI (IANKU MIHÁLY)	''	$\frac{1}{4}$	''	''	''	—	''	—	''	''	—	—	$\frac{3^1}{8}$	—	$\frac{1^6}{8}$	$\frac{1^6}{8}$	—
130.	CASA ȚIGANULUI (CIGÁNY HÁZ)	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	''	—	—
131.	FĂRCAȘ TIRICA (FARKAS TYIRIKA)	''	''	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{2^1}{8}$	—	$\frac{2^2}{8}$	$\frac{2^2}{8}$	—	''	$\frac{2^3}{8}$	—	$\frac{2}{8}$	$\frac{2^6}{8}$	$\frac{2^1}{8}$	$\frac{1^5}{8}$	—	—
132.	CIMITIR (TEMETŐ)	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	S U M M A	42	$397\frac{3}{4}$	$361\frac{4}{8}$	369	$3\frac{3}{8}$	$361\frac{7}{8}$	$388\frac{1}{8}$	$17\frac{5}{8}$	$358\frac{5}{8}$	$386\frac{2}{8}$	2	$8\frac{5}{8}$	388	376	$39\frac{6}{8}$	38	$29\frac{3}{8}$